ЛіМ

ГАЗЕТА
ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ
БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

1 ВЕРАСНЯ 1995 г. № 35 (3807) Кошт 2 000 руб.

Вас не захапляе адважная легкадумнасць тых, хто сёння ўсё-такі вырашае здабыць — мо і не дыплом, а сякую-такую акцёрскую налаўчонасць? Увесь разліковы, цвярозы свет супраць гэтай няпэўнай ды цяжкой прафесіі. Нікога не цісне мацней журба ды роспач, як беспрацоўнага артыста. Ды дзень пры дні адчыняюцца дзверы ўстановаў, дзе "на артыстаў" вучаць. Падаюцца заявы. Ліюцца або не ліюцца слёзы на іспытах... Хоць вынік — дыплом як сведчанне права на прафесію — нічога не гарантуе...

На нашых здымках — сцэны з дыпломных спектакляў сёлетніх выпускнікоў Беларускай акадэміі мастацтваў. Трапілі на іх якраз тыя, каму дыпломы нічога не ўгарантавалі. Ні Людміле Сідаркевіч, ні Наталлі Клімчык, ні Любові Манкевіч, ні Джамалу Цытруашвілі... Нічога? Значыць — тэатра. Бо толькі тэатра прагнулі ды жадалі яны, супраціўляючыся няпэўнасці ды цяжару акцёрскай прафесіі.

ЖАНА ЛАШКЕВІЧ

Фота Аляксея МАЦЮША

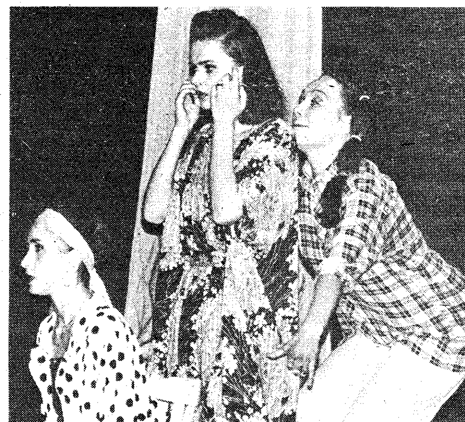

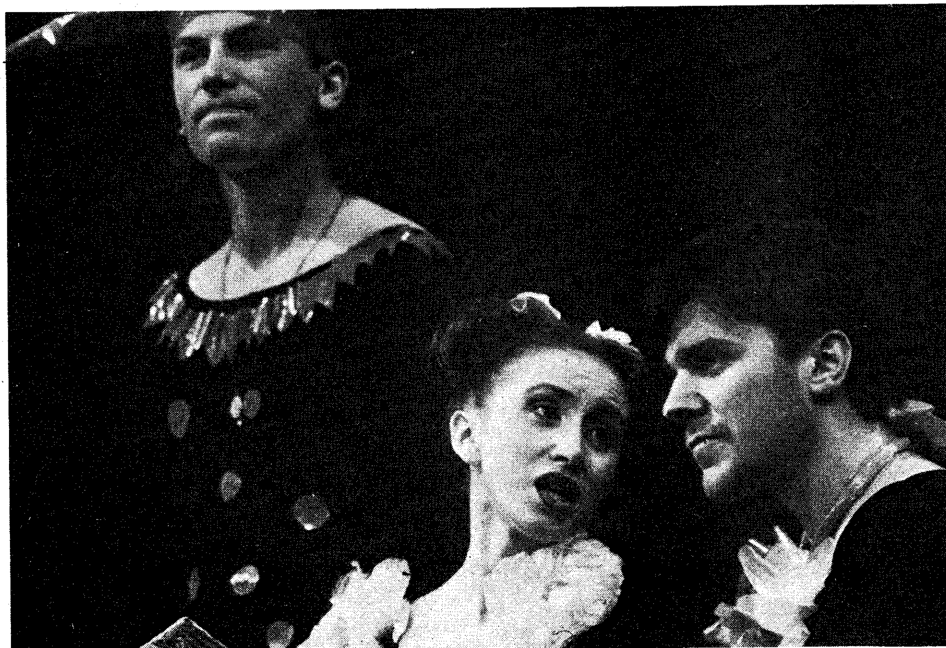

ЛІП КОЛА ДЗЁН

Днямі ў прэзідэнта Беларусі А.Лукашэнкі быў дзень нараджэння. "Верноподданическая" "Знамя юности" з гэтай нагоды рассыпалася ў віншаваннях і надзеях-пажаданнях свайму прэзідэнту, што ён застанецца верным "великой идее единения славян Руси!", "в служении на благо нашего Великого Отечества".

Цікава, а што б яму пажадалі ў гэты дзень метрапалітэнаўцы; дзеці беларускамоўных школ, пазбаўленыя ў выніку "рэферэндуму" магчымасці вучыцца на роднай мове; памежнікі, якія не ведаюць, што рабіць з афра-азіяцкімі "нелегаламі" на нашай заходняй мяжы з Расіяй; рабочыя "запущенных" заводаў?..

ЧУТКА ТЫДНЯ

Рух "Возрождение России" вылучыў кандыдатамі ў Дзярждуму прэзідэнтаў суверэннай краіны Рэспублікі Беларусь і нікім не прызнанай Прыднястроўскай Рэспублікі. Інфармацыя прагучала па Беларускім радыё. Упраўленне грамадска-палітычнай інфармацыі Адміністрацыі прэзідэнта РБ гэтае паведамленне пакуль ніяк не пракаментавала.

АБ'ЯДНАННЕ ТЫДНЯ

Указам прэзідэнта аб'яднаны дзяржаўны Ашчадны банк і прыватны "Беларусбанк". Тэксту ўказа, як прынята ў нас, ніхто не бачыў. Абсурднасць сітуацыі вымагае ўкладчыкаў і акцыянераў абодвух банкаў да рашучых мер. Можа ўзнікнуць паніка, і як вынік — масавы адток капіталу як з ашчаднага банка, так і з "Беларусбанка".

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

Расія збіраецца кампенсаваць страту партоў у Эстоніі, Латвіі і Жамойці пабудовай звышмагутнага марскога порта пад Санкт-Пецярбургам. Беларусі прапанавана прыняць удзел у будаўніцтве гіганта. Беларускія эканамісты лічаць, што для Беларусі гэта немэтазгодна. Асабліва пасля выніковых перамоў з Жамойцю аб выкарыстанні нашай краінай Клайпедскага порта, бо ў Клайпедзе ўжо і тэрмінал пабудаваны. На жаль, аднак, кіраўніцтва Беларусі не заўжды выходзіць са здаровага сэнсу, калі справа датычыць стасункаў з Расіяй.

СКАНДАЛ ТЫДНЯ

Высокапастаўлены чыноўнік Міністэрства замежных спраў Расіі, прыгадваючы растыражаваныя сродкамі масавай інфармацыі РФ словы А.Лукашэнкі пра ўдзельнікаў падпісання Белавежскіх пагадненняў: "Гэтыя людзі ў рознай ступені будуць пракляты. Я асуджаю Ельцына за ўдзел у Белавежскай пушчы", адзначыў, што "калі заява аб праклёне сапраўды прагучала, і менавіта ў такім выглядзе, то МЗС РФ, зразумела, адрэагуе адпаведным чынам".

КАНВЕРСАЦЫЯ ТЫДНЯ

Латвійскі лат, жамойцкі літ і эстонская крона цяпер уваходзяць у лік сямі ўсходнееўрапейскіх валют, якія, згодна правілам МВФ, лічацца канверсоўнымі. Акрамя названых валют у гэтым шэрагу харвацкая куна, кіргізскі сом, малдаўскі лей, польскі злот. Беларускі рубель па-ранейшаму застаецца "зайчыкам", які скача куды хоча.

ІСК ТЫДНЯ

Мінская транспартная пракуратура падала іск на Свабодны прафсаюз электрадэпо "Маскоўскае" і Мінскі прафсаюз работнікаў метрапалітэна і чыгункі ў сувязі з правядзеннем недазволенай забастоўкі на 1 мільярд 764 мільёны рублёў.

Звольненыя метрапалітэнаўцы ў сваю чаргу пікетавалі будынкі прэзідэнцкай адміністрацыі Мінгарвыканкама, патрабуючы аднаўлення на працы і вызвалення з-пад арышту лідэраў прафсаюзаў.

ВЫБАР ТЫДНЯ

Грошай, якія выдзеліла расійская Дзярждума на сілкаванне войска, хопіць толькі на сняданкі для расійскіх узброеных сіл. Цяпер расійскім уладам давядзецца альбо скарачаць армію, альбо салдацкі паёк. Альбо ўвесці дадатковыя падаткі.

СУПЯРЭЧЛІВАСЦЬ ТЫДНЯ

Дзмітрый Булахаў, старшыня Камісіі па заканадаўстве Вярхоўнага Савета Беларусі, у інтэрв'ю "Народнай газеце" (нумар за 29 чэрвеня) адзначыў, што рашэнні, прынятыя рэферэндумам, уступілі ў супярэчлівасць з заканадаўствам па шэрагу пытанняў."Мы ведаем,як прагаласаваў народ па мовах. Але ж у законе аб мовах прыярытэт аддадзены беларускай мове. Трэба тэрміновыя змены ў названы закон. А яны могуць быць прыняты толькі Вярхоўным Саветам. Але ж у заканадаўчым органе прапаноў нават няма".

Ва ўмовах, калі камісія, якой трэба ўносіць змены ў заканадаўства, ад такой работы адхрысцілася, склалася ненармальная сітуацыя. На думку Дзмітрыя Пятровіча, яна можа выклікаць неразбярыху, а тая перарודзіцца ў бескантрольнасць.

АДТЭРМІНОЎКА ТЫДНЯ

Міжнародны валютны фонд у чарговы раз перанёс разгляд пытання аб прадстаўленні крэдыту Рэспубліцы Беларусь. Цяпер на восень. На думку аўтарытэтнага журналіста Паўла Шарамета, гэта звязана з "чарговай дэманстрацыяй кіраўнічага таленту Аляксандра Лукашэнкі" падчас страйкаў на транспарце.

ПРЭС-КАНФЕРЭНЦЫЯ ТЫДНЯ

29 чэрвеня Станіслаў Багданкевіч сустрэўся з журналістамі. Старшыня праўлення Нацыянальнага банка падкрэсліў у часе гутаркі, што ўстанова, якую ён узначальвае, стаіць на пазіцыі эканамічнай мэтазгоднасці знішэння кошту беларускага рубля. "Стабільнасць" у дадзеным выпадку дорага каштуе: вялікія страты маюць прадпрыемствы, якія пастаўляюць прадукцыю за рубеж. Трэба, нарэшце, прызнаць наяўнасць інфляцыі і "прывязаць" да яе курс "зайчыка".

"ПЕРАБОР" ТЫДНЯ

Кажуць, іншага навучы маліцца — ён лоб разаб'е. На нядаўнім пасяджэнні каардынацыйнага камітэта "Народного движения Белоруссии" выказана падтрымка рашэнню Адміністрацыі прэзідэнта аб выключэнні з сістэмы адукацыі падручнікаў 1992—1995 гадоў. А тут высветлілася, што такога рашэння "не было"...

З нагоды

НАШ ДЗЯРЖАЎНЫ ГЕРБ

Які Дзяржаўны герб, Дзяржаўны сцяг у Рэспубліцы Беларусь? Пытанне толькі на першы погляд здаецца простым. І ўвогуле, скажа нехта, якія могуць быць пытанні пасля рэферэндуму і пасля таго, як прэзідэнт сваімі ўказамі зацвердзіў вынікі рэферэндуму? Але вось тут і пачынаецца самае цікавае... Возьмем тыя ж лічбы "рэферэндуму". Калі іх лічыць з аднаго боку, дык атрымаецца, што народ сказаў "так"; калі скарыстаць другую сістэму падліку — вынік будзе іншы: народ сказаў "не". А можна падлічыць і такім чынам, што народ увогуле не сказаў нічога ніягата. Прычым і пад першы, і другі, і трэці падлікі можна падвесці адпаведную "юрыдычную базу", усё будзе па законе. Казус вынікае з таго, што падобныя пытанні ўвогуле на рэферэндум не выносяцца — таму нехта наогул можа лічыць, што ніякага рэферэндуму не было. І гэта таксама будзе правільна.

А вось прэзідэнцкія ўказы аб дзяржаўнай сімволіцы — з якога боку на іх ні глядзі, з якіх пазіцый ні трактуй, законнымі не выглядаюць. Статус дзяржаўных сімвалаў Пагоні і бел-чырвона-беламу сцягу нададзены законам. І толькі законам, які павінен прыняць Вярхоўны Савет, гэты статус можа быць зменены. Закон, згодна нашай Канстытуцыі, вышэй за любы ўказ — хоць бы і прэзідэнцкі. Такім чынам, Пагоня і бел-чырвона-белы сцяг застаюцца не толькі фактычна, але і юрыдычна сімваламі нашай дзяржавы.

Прэзідэнт пасляшаўся. Яму б сабраць стары Вярхоўны Савет, каб той зацвердзіў вынікі "рэферэндуму" (але яго сп.Лукашэнка ўжо абвясціў нелегітымным), альбо пачакаць, пакуль гэта зробіць новы парламент (але той не набраў кворуму, і калі ясна той кворум будзе...). Але вельмі ж карцела адзначыць "перамогу" — каб усе бачылі, які малайчына "ўсенароднаабраны", як слухаецца яго народ і ён народ слухае. Вось і з'явіліся тыя ўказы, пасля якіх прэзідэнт трапіў у псіхалагічную і юрыдычную пастку. Нельга скасаваць указам закон, але законам можна зацвердзіць указ. І стары, і новы парламент з задавальненнем зрабілі б прэзідэнту такую ласку. Але, уяўляеце, які гэта небяспечны прэцэдэнт для нашага прэзідэнта? Рана ці позна ён можа пасварыцца з парламентам — ён без ворагаў не можа, і захоча яго разагнаць сваім указам (паводле таго ж рэферэндуму), альбо хаця б прыпалохаць. Тут яму і нагадаюць, што прэзідэнцкія ўказы маюць сілу закона толькі ў тым выпадку, калі іх пацвердзіць Вярхоўны Савет. І спашлюцца на прэцэдэнт. Такім чынам, складваецца сітуацыя, пры якой статус Пагоні і бел-чырвона-белага сцяга як дзяржаўных сімвалаў скасаваным быць не можа, хоць на некаторы час наш герб і сцяг знікнуць з афіцыйнай сферы. А пакольку так склалася, дык, можа, варта нам падумаць, якім павінна быць вяртанне дзяржаўных (гістарычных) сімвалаў, што рана ці позна адбудзецца.Зразумела, што на Доме ўрада і на былым будынку ЦК павінны зноў з'явіцца тыя ж самыя вывы, што былі зняты з фасадаў пасля травеньскага "рэферэндуму". Гэта ўжо помнікі культуры, гістарычныя рэліквіі. Нават калі гэтыя гербы ўжо знішчаны (ад нашых уладаў усяго можна чакаць), яны павінны быць адноўлены ў тых жа формах і памерах тымі ж аўтарамі. Зрэшты, гэта не цяжка. Я пра іншае... Усе мы памятаем нервовую абстаноўку ў Вярхоўным Савеце і ў грамадстве, калі прымаліся эталонныя выявы "Пагоні". Многія разумелі, што калі б распачалі яны тады шырокую дыскусію адносна таго, якой павінна быць Пагоня на нашым Дзяржаўным гербе, — дык доўга б нам яшчэ жыць пад сярпом-молатам дэ-факта, маючы Пагоню гербам дэ-юрэ. Таму права вырашаць было перададзена даволі шчыльнаму колу прафесійнікаў — навукоўцаў і мастакоў. І правільна: герб атрымаўся прыгожы, выразны. Калі ўлічыць, што ў нас была парушана традыцыя, разарваны ланцуг гістарычнай пераемнасці (калі гербавая выява "шліфуецца" часам) — вынік выдатны. Але за час, што існуе эталонная выява Пагоні, выявіліся пэўныя стылёвыя недахопы, альбо, скажам інакш, спрэчныя моманты. Ёсць меркаванні, што наш герб занадта натуралістычны, што само разуменне "Пагоня" патрабуе больш дынамічнага сілуэту; што тарга вершніка павінна быць усё ж такі чырвонай (бо ў геральдычы не прынята накладваць "метал" на "метал" — жоўтае на белае, "золата" на "срэбра"). Пакуль што ў нас няма так званага вялікага Дзяржаўнага герба. Гэта значыць, герба, дзе вакол шчыта з галоўнай геральдычнай фігурай — узброеным вершнікам, былі б размешчаны шчытатрымальнікі, дэвіз, наверша. А мо ён непатрэбны?

Калі ўжо так здарылася, што зараз свайго роду "геральдычны перапынак" (назваць гербам "глобус Беларусі", што з'явіўся пасля "рэферэндуму", язык не паварочваецца), дык скарыстаем гэты час, каб Пагоня вярнулася ў бляску і веліч. Каб удасканаленая выява герба ні з якога боку не выклікала пярэчанняў.

Пішыце нам. Мы надрукуем вашы развагі пра (гістарычны) Дзяржаўны герб і сцяг Рэспублікі Беларусь.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Адгалоскі

ДЗЕЛЯ ЧАГО?

Літаратурны герой паэмы Якуба Коласа "Новая зямля", каб не вучыць "Начаткі", вынаходзіў досыць дасціпныя метады для барацьбы з імі. Фантазія блазноты не рухалася далей таго, каб падраць іх на кавалкі, а затым усё звярнуць на катоў, якія з гэтымі "Начаткамі" нібыта "пагулялі", ці закінуць кнігу "ў снег, за хату". Вось так асучаснены адбітак з коласаўскага сюжэта быў прапанаваны беларускаму грамадству напярэдадні навучальнага года.

У якасці "ката" выступіла нейкая засакрэчаная камісія, якая вынесла вердыкт па падручніках 1992—1995 гадоў для школ і ВНУ. На шчасце, іх не падралі і не спалілі на плошчы, але, тым не менш, педагагічная грамадскасць занепакоілася. Як быць?

Тут наш ананімны "кот" вуснамі выканаўцаў растлумачыў, што давядзецца знайсці і пусціць у карыстанне даўнія, ідэалагічна і фізічна зашмальцаваныя падручнікі — тыя, ад якіх своечасова адмовіліся. А для таго, каб дзятва спраўней карысталася імі, паабяцана было, што яшчэ да наступнай восені будуць створаны новыя "кніжыцы", з якімі не справіцца нават сам леў.

Перакладаючы дзіцячыя ўяўленні аб пазнанні, навуцы, абавязку на мову рацыянальнасці дарослага чалавека, неабходна зазначыць, што жнівеньская акцыя прэзідэнцкіх "дарадцаў" характарызавалася палітычным блюзнерствам і эканамічным невуцтвам. Што гэта так на самай справе, падмацаваў і кавалачак выступу прэзідэнта, паказаны па БТ, на "шырокай" сустрэчы яго з грамадою навукоўцаў, настаўнікаў, выдаўцоў, якія ўмясціліся аж за два сталы. Слухаючы галаву дзяржавы, немагчыма было зразумець, хто ж стаў завадатарам падручнікавай перабудовы — палкоўнік Замяталін ці хто іншы.

Нялёгка было А.Лукашэнку абгрунтаваць неабходнасць гэтага кроку і, разам з тым, даць адбой: акцыя задумвалася маштабна, але аказалася "тэхнічна" непадрыхтаванай, проста нерэальнай. Гледзячы на прэзідэнцкую "выкрутку", думалася, што яму сапраўды цяжка з яго атачэннем. Яно, гэтае атачэнне, не менш палітызавана, чым "апальныя" падручнікі. Ды і тыя, што напішуцца пазней, — хіба яны не будуць праявай сённяшняй, досыць спецыфічнай палітыкі?

Увесь гэты жнівеньскі бум можна было б расцаніць як нейкае непаразуменне (з кім не здараецца!), калі б не адна акалічнасць. Прэзідэнт выступае за неабходнасць гістарычнай праўды для навучэнцаў. Хто асмеліцца выступіць супроць такой спрадвечнай аксіёмы? Ніхто! Але насцярожыла іншае: максімалісцкае і неабгрунтаванае сцвярджэнне аб тым, што неабходна вывучаць палажэнні марксізму на Беларусі на падставе таго, што ён вывучаецца на Захадзе. Узнікае пытанне: а як жа быць з Расіяй, да якой так горнецца прэзідэнт і дзе марксізм, мякка кажучы, сёння госць непажаданы?

Хочацца памыліцца ў тым, што ў якасці прэзідэнцкага "мазгавога трэста" ў адукацыйнай сферы выступаюць людзі адной палітычнай арыентацыі, аднаго светапогляду, адной пенсійнай генерацыі. Верагоднасць такой аднабаковасці праявілася ўжо ў тым, што прэзідэнцкі пункт гледжання рэпрэзэнтавалі два спадары, якія ў пэўнай ступені падлягаюць пад дадзеныя параметры. Буйны спецыяліст у тэорыі навуковага камунізму прафесар Боўш адносіцца да тых навукоўцаў, што загартаваны догмамі прарочага марксізму і лічаць асноўнай задачай даследчыка — разаблачэнне ўсіх поглядаў, якія не супадаюць з яго партыйна-класавай прыналежнасцю. Любое пытанне, над якім ён шчыруе (ці то канстытуцыйныя прынцыпы знешняй палітыкі КПСС, ці "рэальны" сацыялізм, ці развіццё філасофіі ў БССР),абавязкова знітоўваецца з наяўнасцю "главных агентов","современных крестоносцев", "инструментов империализма" і да т.п. І нават схільнасць Захаду да вывучэння марксізму, аб чым гаварыў прэзідэнт, шаноўны прафесар таксама даўно "разгадаў": імперыялістычнае зацікаўленне марксізмам мае адну мэту — яго фальсіфікацыю, што грунтоўна і паказана ў аўтарскіх манаграфіях кшталту "Антикоммунизм перед судом современности", "Футурология и антикоммунизм" і г.д.

Выступленне сп.Дашкевіча, які перакваліфікаваўся з паэтаў у філосафы і цяпер выступае ў ролі ператносчыка так званых славянскіх ідэй, было кароткім: маўляў, "ціхенька, ціхенька" ўсё стане на свае месца.

"Ціхенька" ў нас шмат што адбываецца, толькі справа не ў гучнасці рэзанансу. Прагрэс можна затрымаць, можна паспрабаваць вярнуцца і ва ўчарашні дзень, толькі ці надоўга і, галоўнае, дзеля чаго?

Мікола АНЦЫПОВІЧ

Анонс

ВАС ЧАКАЕ "ГОРАД ПРЭСЫ"

Дзень беларускага пісьменства і друку, сталіцай якога ў гэтым годзе стане старажытны Тураў, будзе святкавацца і ў Мінску. 3 верасня ў Цэнтральным дзіцячым парку імя М.Горкага пройдзе фестываль беларускай прэсы. Аб сваім удзеле ў фестывалі, які арганізуе Міністэрства культуры і друку, заявілі каля 40 выданняў, сярод якіх 12 прыватных. Галоўная мэта мерапрыемства — як мага шырэй пазнаёміць чытачоў з беларускімі часопісамі і газетамі.

3 верасня парк імя М.Горкага будзе ператвораны ў своеасаблівы Горад прэсы са сваімі вуліцамі і плошчамі. Госці гэтага горада змогуць прагуляцца па плошчы Культуры, пастаяць на набярэжнай "Звязды", наведаць Алесіна прадмесце, палюбавацца "горадам" з Вожыкаўскага мосціка... У канцэртнай праграме прымуць удзел студыя "Сябры", ансамбль "Бяседа", аркестр "Менск" і іншыя вядомыя калектывы і выканаўцы. Сустрэцца з супрацоўнікамі нашага штотыднёвіка можна будзе на плошчы Культуры, дзе, акрамя нас, будуць прысутнічаць часопісы "Мастацтва", "Тэатральная Беларусь", "Маладосць", газеты "Культура", "Наша слова" і іншыя. Пачатак свята ў 12 гадзін.

Святы

НА КУПАЛАЎСКІХ СЦЕЖКАХ

Сотні прыхільнікаў неўміручага таленту Я.Купалы сабраліся ў мінулую суботу ў вёсцы Харужанцы, дзе 4 гады назад была створана філія літаратурнага музея Я.Купалы "Акопы". Тут было наладжана музычнае літаратурнае свята "Спасаўскі кірмаш". Яго ўдзельнікі ўсклалі кветкі да помніка песняру, агледзелі музейную экспазіцыю і фотавыставу Альберта Цэхановіча "Аб гэтых блізкіх мне, а цесных так мясцінах. (Сцежкамі Янкі Купалы)". Яскравым момантам стала асвячэнне купалаўскай крынічкі, што выбіваецца з-пад магутнага дуба і сімвалізуе неўміручасць і вечнасць паэзіі Я.Купалы.

Апоўдні свята працягвалася ў амфітэатры на зялёнай паляне. Шчырыя ўзнёслыя словы пра песняра сказалі пісьменнікі В.Іпатава, М.Аўрамчык, В.Рагойша, У.Някляеў, С.Давідовіч, М.Скобла, І.Чыгрын, а таксама артысты В.Манаеў і Г.Дзягілева. На эстрадзе выступіў вядомы ў краіне ансамбль "Мінскі гармонік", а таксама самадзейны фальклорны калектыў калгаса "8-е Сакавіка" Лагойскага раёна.

Пакладзены пачатак добрай традыцыі. Ёсць надзея, што "Спасаўскі кірмаш" у гэтым славутым куточку, авеяным купалаўскай музай, будзе праводзіцца штогод.

В.НЕСЦЯРОВІЧ

●

Янка Купала вельмі любіў Ляўкі. Ён часта хадзіў па беразе Дняпра. Плытагоны спявалі песні. Цэлымі днямі бор напаўняўся спевамі птушак... У Ляўкі пясняр прыязджаў, калі вясна паступова саступала месца лету. Хораша думалася і працавалася. Менавіта тут нарадзіліся вершы, якія сёння складаюць так званы "ляўкоўскі цыкл".

Пра гэта нагадвалася і на паэтычным святце, што прайшло ў Ляўках. А якое свята без паэзіі? Тым больш, што са сталіцы прыехалі слынныя майстры слова — народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін, Леанід Дранько-Майсюк, Уладзімір Някляеў... Ды і свае, як кажуць, не лыкам шытыя...

Гучалі вершы і песні, ладзіліся карагоды. Зямля аршанская, зямля ляўкоўская ўспаміналa і ўслаўляла свайго песняра.

Адначасова згадвала, наколькі драматычным лёс быў у паэта, як цяжка працавалася яму пры таталітарным рэжыме. Ды, урэшце, пра гэта дакладна сказаў сваім вершам, які прагучаў на святце, Рыгор БАРАДУЛІН:

ЧАКАЛІ

Харон глядзеў
туманна з-пад рукі:
Каго ў Ляўкі,
Каго на Салаўкі...

Душаловы чакалі,
Калі заляціць
Птах,
Якога засватала неба.
І пальцы саладзіць,
І руку залаціць
Службы д'ябалвы ўмеюць
Што трэба.

Як Тарасу,
Нашэптваў Дняпро: не пішы...
Кпіла з келіхаў
Поўня, як кварта...
Краты промняў на шыбінах.
Ноч на душы.
Дрэвы й цені —
Падвойная варта.

І сціскаліся марна
Радкоў кулакі.
І баялася восені лета.
Палявалі ваўкі...
Балявалі Ляўкі —
Залачоная клетка Паэта...

Надзённае

Аляксей РУСЕЦКІ

ЧОРНАЯ АФРЫКА — БЕЛАЯ РУСЬ

Зноў клякоча чорна-белы бусел,
выраем, сваімі крыламі ён
лучыць лёс трывушчай Беларусі
з лёсам чорнай Афрыкі здавён.

Ён лунае — дзе тая Нігерыя?!
Там сто год у рабстве жыў народ;
нас гнялі суседзі ды імперыя, —
ачмуралі ажно трыста год.

Хто ж мы ці асілкі, а ці кволыя?
Злыдні кпяць, узгадваючы нас,
хоць усёй Еўропы боты й колы
ніву нашу бэсцілі не раз.

Па зямлі каланіяльных драмаў
сёння ходзіць голна горды негр,
у святочнай музыцы тамтамаў
ззяе белы смех, нібыта снег.

Мы ж дасюль,
прыніжаныя страхам,
чуем як цячэ ў крыві журба —
спадчына былых вякоў, гулагаў,
як сіндром той чорнага раба.

Бліснула значэўку промнем звонкім
воля нам у памятныя дні,
ды прыйшлі рабаўнікі-чыноўнікі —
хабар, глум, куды ўжо ні зірні.

І крычаць іх эпаркі новыя,
каб старое ды на новы лад;
пад хлусню хтось буў
аддаць гатовы
сваю мову дый зямлю ў заклад.

Нам яшчэ ўзгадаюцца ў аблудзе
продкі, што жыццём зацьмілі смерць,
годныя былі ў дзяржаве людзі —
мелі герб — свой гонар, крыж і меч.

Век акрутны мы
не скончым ганьбай,
час настане — нам спрыяльны час;
станьма ў думках,
поруч з імі станьма,
толькі гэта выратуе нас...

З невясёлай весткай з Беларусі
паляціць у выраі да вясны
наш рахманы легкакрылы бусел,
наш пасол і верны сувязны.

ЭПІГРАМА НА ВОРАГА БЕЛАРУШЧЫНЫ

Герой падманных
векапомных дзён
свайго шалёным
дасягнуў імпэтам,
імя героя слыннага за гэта
нашчадкі ў Менску
ўціснуць у бетон
прыступкаў гарадскога туалета.

Мікола ЧАРНЯЎСКІ

НЕ БУДЗЕ НАМ У СВЕЦЕ БЛАСЛАВЕННЯ...

Як чорны плуг
Праехаў рэферэндум.
Чаго дамогся, беларус-браток?
Чужую мову
Узялі ў арэнду,
Сваю ж сагналі
З покуці ў куток.

Так робяць толькі
недаверкі-дзеці:
Старую маці,
Што ўскарміла іх,
Ці свята ў дом,
Ці на парог суседзі, —
Далей хаваюць
Ад вачэй людскіх.

Не будзе нам
У свеце блаславення,
Такім вось дзеткам,
Хто з чужых краёў
У боскі дзень —
На свята Адраджэння —
Чужую маці
Пад абраз прывёў.

Матуля-мова,
Ты ў сваёй старонцы
Не адвярніся,
Сіл яшчэ знайдзі:
Сынам — і здраднікам,
і абаронцам —
У судны дзень
У вочы паглядзі!

У МОТАЛЬ ПАЕДЗЕЦЕ — СКАРБ ЗНОЙДЗЕЦЕ

Вёску Моталь, што знаходзіцца ў Іванаўскім раёне, на Беларусі ведаюць як сталіцу найсмачнейшых каўбас і найбагацейшых кажухоў, якімі яна забяспечвае нават бліжняе замежжа.

У сярэдзіне жніўня папулярнасць гэтага знакамітага паселішча, размешчанага на не меней знакамітай рацэ Ясельда, вырасла на... цэлы музей. Музей фальклору, этнаграфіі і народнай творчасці Мотальскага рэгіёна, які без перабольшання можна назваць скарбонкай духоўнай і матэрыяльнай культуры палескай глыбінкі.

Музей ствараўся на працягу 15 гадоў. Мясцовы калгас "40 год Кастрычніка" ўзводзіў будынак і дапамагаў матэрыяламі, людзі (жыхары Іванаўскага ды суседніх Пінскага і Драгічынскага раёнаў) дарылі або прадавалі яму экспанаты, аддзел культуры вырашаў арганізацыйныя пытанні і "выбіваў" сродкі, вядомы беларускі мастак Уладзімір Капшай зрабіў праект музея і разам са сваім калегам Васілём Бабкіным ажыццявіў яго. У залах змешчаны іх карціны, а таксама карціны Алеся Марачкіна ды Уладзіміра Тоўсціка.

У музеі — восем залаў: выставачная, гісторыі сялянскага быту і ўзнікнення Моталя, рамёстваў, земляробства, ільноапрацоўкі, ткацтва, вопраткі, абрадаў. Яны ўмяшчаюць больш за 20 тысяч экспанатаў, сярод якіх такія унікальныя, як, скажам, адзінае ў Еўропе чатырохшыпнае вастрыё стралы... Вялікую каштоўнасць уяўляюць і фотаздымкі даваеннага часу першага мотальскага фатографа Аляксея Мінюка, якія з'яўляюцца найбольш праўдзівым адлюстраваннем тагачаснага жыцця вёскі.

Удзел у адкрыцці музея прымаў старшыня Брэсцкага аблвыканкама Уладзімір Заламай, які далёка не апошнюю ролю іграў у яго стварэнні, а міністр культуры і друку Беларусі Анатоль Бутэвіч даслаў удзельнікам свята прывітальную тэлеграму. Гэта све-дчыць яшчэ і пра тое, што згаданая падзея для рэспублікі далёка немалаважная.

Ну, а для таго, каб з экспазіцыяй музея змаглі пазнаёміцца як мага болей людзей, праз Моталь плануецца правесці экскурсійны маршрут Брэст-Пінск. Да таго ж, будуць дзейнічаць і перасоўныя выставы, дзеля чаго прадугледжаны спецыяльны запасны фонд.

Калі ласка, завітвайце ў Моталь. Тут вы абавязкова знойдзеце скарб. Самы каштоўны — духоўны.

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

Віншуем!

МЕДАЛЬ СКАРЫНЫ — ДЗЕЯЧАМ КУЛЬТУРЫ

Старшы навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа, сын народнага песняра Даніла Канстанцінавіч Міцкевіч гэтую вышэйшую ўзнагароду нашай дзяржавы атрымаў за шматгадовую плённую дзейнасць па развіцці і захаванні культурнай спадчыны беларускага народа. Згодна з Указам прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі медаль Францыска Скарыны прысуджаны таксама артыстам Нацыянальнага тэатра імя Янкі Купалы Генадзю Сцяпанавічу Аўсяннікаву і Генадзю Міхайлавічу Гарбуку. Як сказана ва ўказе, за вялікі ўклад у развіццё беларускага тэатральнага мастацтва.

Ліст з Расіі

БЕЛАРУСІ БЫЦЬ БЕЛАРУССЮ

У ліпені гэтага года ў "ЛіМе" быў надрукаваны мой артыкул, у якім я падаў свой погляд наконт праведзенага на Беларусі па ініцыятыве прэзідэнта рэферэндуму. У той публікацыі я выказаў такую думку: вынікі рэферэндуму яскрава паказалі, што беларускі народ адмовіўся не толькі ад сваіх гістарычных сімвалаў, але і ад роднай мовы.

Але, як вядома, цяжка пісаць, назіраючы за нечым збоку, бо не адчуваеш "пульс", які дае магчымасць больш аб'ектыўна рабіць аналіз. Хоць і кажуць часам, што збоку лепш бачна.

І таму я з нецярпеннем чакаў водпуску, каб высветліць для сябе, чаму адбылося тое, што адбылося. Няўжо і сапраўды беларусам "безразлично" ўсё беларускае... Сустракаўся я з людзьмі розных прафесій, сацыяльных слаёў, а гэта былі ў асноўным мае родзічы, мае сябры, знаёмыя і цікавіўся, хто як галасаваў. Дарэчы, шмат было і людзей, якія я абсалютна не ведаў — то былі мае спадарожнікі па цягніках. Калі падсумаваць тое, што мне гаварылі, то прыходзіш да высновы:было масавае асляпленне, г.зн. галасавалі так, як у былыя савецкія часы. Але гэта было б не зусім правільна. Найбольш дакладны, на мой погляд, адказ даў мой брат. Ён усё свядомае жыццё жыве ў вёсцы, начытаны, прытым чытае сур'ёзную літаратуру, накшталт манаграфіі Юры Туронка "Беларусь пад нямецкай акупацыяй". Я лічу яго тыповым беларускім селянінам. Ён свядома галасаваў за прапановы Аляксандра Рыгоравіча, дарэчы, якога шчыра паважае, ці не за тое, што "наш чалавек самы галоўны ў рэспубліцы". З размоў з ім, а таксама з маімі аднавяскоўцамі я прыйшоў яшчэ і да другой высновы: гаротнае жыццё сялян вымушала іх шукаць своеасаблівага "ворага". І ён знайшоўся ў выглядзе беларускіх сімвалаў і мовы. Я ўжо пісаў, што пры савецкай уладзе жыццё сялян было менш пэўным.

Калі ідзе гутарка наконт надання рускай мове статуса дзяржаўнай, непатрэбна замоўчваць і той факт, што беларусы ў сваёй большасці вельмі прыязна адносяцца да Расіі і ўсяго рускага. Гэта таксама адыграла сваю ролю пры правядзенні рэферэндуму.

Тым не менш я павінен адзначыць, што прэзідэнта падтрымалі ў Беларусі ў асноўным людзі пенсійнага альбо перадпенсійнага ўзросту. Больш маладыя адносіліся да правядзення рэферэндуму стрымана і многія галасавалі супраць прапаноў прэзідэнта. Маладыя, наколькі мне ўдалося высветліць, амаль усе за тое, каб Беларусь была Беларуссю, краінай з адметнымі гістарычнымі сімваламі, мовай і незалежніцкай палітыкай. Так, адна студэнтка з Гомеля ў прыватнай гутарцы мне сказала, што калі даведалася пра вынікі рэферэндуму, дык нават расплакалася. Ну як тут не ўспомніць словы Уладзіміра Ільіча: "Мы партия молодых, а молодым принадлежит будущее". Напрошваецца просты прагноз: калі Беларусь застанецца суверэннай дзяржавай, то з цягам часу і гістарычныя сімвалы і беларуская мова вернуцца і зоймуць сваё пачэснае месца.

Але паўстае пытанне і іншага варыянту развіцця Беларусі. Гэта ўваходжанне яе ў склад Расіі, аб чым пісала нядаўна "Комсомольская правда". І гэта можна было чуць, калі я знаходзіўся на Радзіме. Ці гатовы беларусы да такога "исторического акта", мне цяжка сказаць. Большасць, з кім я размаўляў, за выключэннем адзінак, жадаюць жыць самастойна. І з Расіяй, як яны гавораць, "дружыць".

Ахвотнікам ліквідацыі ўсяго беларускага прывяду наступны гістарычны факт. У Расіі, як вядома, зараз з'яўляюцца дзяржаўнымі сімваламі і сцягам тыя, што былі і пры царскай уладзе. І калі мы ўявім, што Беларусь увойдзе ў склад Расіі, што будуць рабіць абаронцы ўсяго савецкага. Добра ведаючы рускі народ "знутры", магу сказаць наступнае: "они даже не пикнут". Гэта не Беларусь, рускія шануюць сваё мінулае і "относятся к нему бережно".

Трошкі асабістага. Так здарылася, што я воляй лёсу жыву і працую ў Расіі, а больш дакладна, у Запаляр'і. Асноўнае насельніцтва тут рускія і я абсалютна не адчуваю сябе "чужеродным элементом". Сярод рускіх шмат маіх сяброў, якія падтрымліваюць, і прытым сардэчна, калі мне цяжка. Па сваёй сутнасці я славянафіл. Але будучы беларусам, як гавораць, па крыві, а самае галоўнае, па духу, я, вядома, не жадаю бачыць, каб мой народ "ушел в небытие историй". Вось чаму я гэтак моцна перажываю, калі бачу, што робіцца захады, каб народа гэтага не стала...

Аляксандр ПЯТРУННІКАЎ
г.Мончагорск
Мурманскай вобласці

ЛіМ
ЧАСАПІС

ІМЯ ЯГО І ДУША ЯГО — У ХОРЫ...

Свой дзень нараджэння Генадзь Іванавіч Цітовіч звычайна адзначаў, як гаварыў ён сам, — "у лодцы", у вандроўцы па родным краі. І сёння яго, нястомнага вандроўніка, збіральніка песенных скарбаў, памятаюць у розных кутках Беларусі, якую ён абышоў-аб'ездзіў за доўгае сваё жыццё... 7 жніўня слыннаму рыцару беларускай народнай песні, фалькларысту і выдатнаму арганізатару харавой справы Генадзю Цітовічу споўнілася б 85.

Многія нашы сучаснікі памятаюць яго неардынарную постаць, успамінаюць асобу гэтага высокаэрудзіраванага і надзвычай сціплага чалавека, які атрымаў бліскучую адукацыю ў Вільні (універсітэт, кансерваторыя), запісаў і апрацаваў тысячы беларускіх песень, якія жывуць у рэпертуары прафесійных выканаўцаў розных пакаленняў, розных стыляў. Генадзь Цітовіч — гэта ўжо гісторыя. І адна з найярчэйшых старонак гэтай гісторыі — Дзяржаўны народны хор, які стварыў і доўгі час нязменна ўзначальваў маэстра. Сёння хор мае званне акадэмічнага і носіць імя свайго стваральніка. На чале калектыву — таленавіты, дастойны пераемнік і вучань "бацькі хору" — Міхась Дрынеўскі. Калі пад ягоным кіраўніцтвам запявае славуты хор імя Цітовіча, здаецца, гучыць у ім і шчыры голас душы "бацькі Генадзя"...

С. Б.

ДА ПЕРШАКРЫНІЦ!

У слаўным старым месце пражскім.

Фота аўтара.

Адкуль пачынаецца "Свята беларускага пісьменства і друку"? І з Полацка, і з Турава, і з Прагі. Нядаўна паклон ад Прагі Чэшскай прывезлі ў Мінск удзельнікі міжнароднай канферэнцыі "Руская, украінская і беларуская эміграцыя ў Чэхаславаччыне між дзвюма сусветнымі войнамі. Вынікі і перспектывы праведзеных даследаванняў. Фонды Славянскай бібліятэкі і пражскіх архіваў".

Арганізавалі сустрэчу навукоўцаў з Амерыкі, Нямеччыны, Расіі, Украіны, Беларусі Славянская бібліятэка пры Нацыянальнай бібліятэцы Чэшскай Рэспублікі, Славянскі інстытут Акадэміі навук і Таварыства па вывучэнні Усходняй і Сярэдняй Еўропы ў Чэшскай Рэспубліцы. Гэтая падзея прайшла пад апекай міністра замежных спраў і міністра культуры Чэшскай Рэспублікі і была прымеркавана да нядаўняга 70-годдзя Славянскай бібліятэкі, заснавальніцай якой была і наша, беларуская кніга.

Сярод 130 удзельнікаў канферэнцыі ад дзяржаў, якія клапоцяцца вывучэннем, даследаваннем сваіх першакрыніц, было пяць чалавек з Рэспублікі Беларусь, якія трапілі ў Прагу, можна сказаць, самапасам, толькі дзякуючы Фонду Сораса. Гэта Г.Сурмач, І.Шаблоўская, Л.Мірачыцкі, С.Цілі, С.Панізнік.

Аб далейшай магчымасці даследавання беларускай прысутнасці ў Празе, на другой радзіме Францыска Скарыны, сябры дэлегацый з Мінска гутарылі ў пасольстве Рэспублікі Беларусь, у Суполцы сяброў народаў Усходу, з супрацоўнікамі Беларускай рэдакцыі радыёстанцыі "Свабода", якая зараз месціцца ў Празе.

Гісторыя чэшска-беларускіх узаемадачыненняў налічвае амаль 600 гадоў, і Прага з'яўляецца адной з багацейшых першакрыніц для вывучэння нашага культурнага мацерыка.

Сяргей ПАПАР

Гэта было

А ПАЧЫНАЛАСЯ ВОСЬ ТАК...

Колькі гадоў таму, помніцца, па Цэнтральным (тады) тэлебачанні дэманстраваўся шматсерыйны амерыканскі дакументальны фільм "Невядомая вайна". Як гэта ні дзіўна, невядомай для амерыканцаў, дарэчы, нашых саюзнікаў па антыгітлераўскай кааліцыі, аказалася, была вайна, што чатыры доўгія гады вялі паміж сабой СССР і фашысцкая Германія; вайна, што прынесла нам незлічоныя людскія і матэрыяльныя страты.

Дзіўная прырода чалавечых асацыяцый — фільм гэты раптам прыгадаўся з нагоды 50-годдзя з дня (2 верасня 1945 г.) падпісання Акта аб безагаворачнай капітуляцыі і, як прынята лічыць, заканчэння 2-й Сусветнай вайны. Прыгадаўся, бо для дзесяткаў мільёнаў грамадзян былога Савецкага Саюза вайна з Японіяй, у якую СССР, па дамоўленасці з саюзнікамі, увязаўся ў жніўні 1945 года, засталася, па сутнасці, таксама невядомай і амаль не пакінула прыкметнага следу ў гістарычнай памяці народа.

Нават у наш час рассакрэчання многіх, некалі звышсакрэтных архіўных дакументаў, застаецца невядомым, ці амаль невядомым механізм стварэння пасля вайны ва Усходняй Еўропе і на Далёкім Усходзе краін-сатэлітаў сталінскай імперыі з падабранымі ў крамлёўскіх кабінетах і пастаўленымі на чале народаў, "што выбралі сацыялістычны шлях развіцця", правадырамі-марыянеткамі.

Аднаго з іх вы бачыце на гэтым малавядомым архіўным здымку, зробленым у 1946 годзе ў штабе адной з нашых далёкаўсходніх армій, якой камандаваў генерал-палкоўнік І.Чысцякоў. Угледзьцеся ў твар і постаць маладога карэйца (другі злева), што так прыніжана ўсміхаецца, выслухоўваючы "парады" генерала. Гэта не хто іншы, як Кім Ір Сен, будучы "вялікі правадыр" народа Паўночнай Карэі, афіцыйна ўзведзены там у культ бажаства.

Што і казаць, і ў Крамлі, дзе, як стала цяпер вядома, доўга падбіралі кандыдатуру на "пасаду" правадыра Паўночнай Карэі, і тут, у армейскім штабе, дзе яму даводзілася атрымліваць чарговыя інструкцыі, не памыліліся ў сваім выбары. Праз дзесяцігоддзі, калі камуністычная ідэалогія ці не ва ўсіх краінах, дзе яна панавала, была выкінута на сметнік гісторыі, у свеце захаваўся амаль адзіны (калі не лічыць, праўда, Кубы) камуністычны рэлікт — кімірсенаўскі рэжым Паўночнай Карэі.

А пачыналася ўсё вось так...

М.ЗАМСКІ

Пошта

АДЗІН З СОШКАЙ...

Пры агульным жабрацтве нашага насельніцтва і ў першую чаргу пенсіянераў, ёсць катэгорыя грамадзян, якія ў гэтыя цяжкія часы адчуваюць сябе вельмі няблага. Я маю на ўвазе шматлікае чыноўніцтва, якое жыравала і ў камуністычныя часы, і зараз. Вось і ў апошняе, вяснове павышэнне зарплаты — мізэрнае для настаўнікаў, медыкаў, артыстаў, музыкантаў, для многіх работнікаў выканаўчай улады абярнулася значным прыбаркам — у 2—2,5 раза, альбо да паўтара-двух мільёнаў рублёў у месяц. Я не кажу ўжо пра тое, што чыноўніцтва цяпер колькасна пабольшала. Калі раней усімі справамі ў вобласці кіраваў, па сутнасці, адзін аблвыканкам, то сёння кіруюць і кантралююць тры паралельныя структуры — апараты аблвыканкама, абласнога савета ды Адміністрацыі прэзідэнта.

У гэтай сувязі мне падаецца вельмі прыватным учынак інспектара па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Брэсцкага аблвыканкама Леаніда Несцерчука, які выклікаў шырокі рэзананс не толькі ў Брэсце, а і за яго межамі. Ён напісаў ліст прэзідэнту краіны А. Лукашэнку, у якім адмовіўся ад даплаты ў паўмільёна рублёў, матывуючы гэта тым, што не павінна быць добра апаратнаму работніку, калі вакол пакутуе народ. Гэтым прынцыпам ён кіраваўся і раней, калі ў 1989 годзе таксама адмовіўся ад штомесячнай даплаты з тым разлікам, каб "розніца" ў зарплаце пайшла на карысць рэспубліканскага анкалагічнага цэнтра. Тады гэты крок яму не даравалі. Ён быў адхілены ад займаемай пасады намесніка начальніка ўпраўлення народнай адукацыі аблвыканкама. Але Леанід Міхайлавіч выстаяў, многа добрых спраў зрабіў па адналенні народных святыняў, у прыватнасці, выратаванні разбураных будынкаў Свята-Пакроўскай царквы і помніка-капліцы "Доблестным продкам 1812 года" ў Гарадзечне, на сваёй радзіме.

Пабольш бы такіх "чыноўнікаў".

М. КАВАЛЁЎ

Прэс-канферэнцыі

"МІНСКАЯ СПРАВА"... ЯКІМ БУДЗЕ ПРАЦЯГ?

Апошнім часам усё часцей з'яўляюцца падставы задаваць пытанне — у якой дзяржаве мы жывём? У той, што, аб'явіўшы сябе суверэннай, імкнецца як мага хутчэй заняць годнае месца ў міжнароднай цывілізаванай супольнасці, ці ў краіне, якая гатова жыць па нормах тых дзяржаў, дзе пануе беззаконне, парушаюцца правы чалавека, адмаўляюцца элементарныя нормы маралі. На жаль, даводзіцца канстатаваць, што назіраецца акурат апошняе. Пацвярджэннем таму нямала прыкладаў і са сферы літаратурнай і журналісцкай дзейнасці, кнігавыдання. Прыгадайма, як не так даўно, па сутнасці, травілі Святлану Алексіевіч за яе дакументальна-мастацкія кнігі, у прыватнасці, за аповесць "Цынкавыя хлопчыкі", у якой праўдзіва адлюстравана ўся ганебнасць афганскай авантуры, паказана, да чаго яна прывяла, як адгукнулася ў душах тых, хто не па сваёй волі вымушаны быў ісці ваяваць.

Успомнім і прыклад зусім "свежы" — гэтым разам ледзь не контрразведка пачала шукаць аўтара паэмы "Лука Мудзішчаў".

Увагай праваахоўных органаў не абыдзены і пісьменнік Валерый Сарока. Ён, як вядома, з'яўляецца аўтарам шасці кніг ("Віцебская справа, ці Двухаблічная Феміда" ў двух кнігах, "Быльля супрацоўнікі", "Тагільская бездань" і іншых). Напісаны яны бескампрамісна і паказваюць як само дно нашага грамадства, дзе знаходзяцца тыя, хто адбывае пакаранне, так і далёка не ў лепшым свеце дзейнасць праваахоўных органаў і асобных парушальнікаў закона, што сустракаюцца сярод іх. І напісана гэта ўсё не па расказах іншых людзей. Сам Валерый Ларыёнавіч быў асуджаны прыгаворам судовай калегіі па крымінальных справах Вярхоўнага Савета Латвійскай ССР ад 11 красавіка 1988 года быццам за парушэнне заканнасці пры расследаванні крымінальнай справы (той самай, "віцебскай...") да чатырох гадоў пазбаўлення волі. Дарэчы, цяпер па пратэсту старшыні Вярхоўнага суда Латвійскай Рэспублікі справа прызнана незаконнай і накіравана ў Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь. Аднак рэабілітаваць В.Сароку ніхто не спяшаецца.

Знаходзячыся ў зняволенні, Валерый Ларыёнавіч вёў дзённік, які і стаў падставай для напісання цыкла аповесцяў. А гэта тая праўда, якая, як кажуць, вочы коле. Асобныя з сапраўдных герояў не маглі не пазнаць сябе ў літаратурных персанажах, а ў выніку — зварот у суд. Здавалася б, акурат суд і разбярэцца справядліва, што і да чаго, будзе прытрымлівацца простай ісціны: у літаратурнага твора свае законы і яго нельга судзіць. Дарэчы, В.Сарока як бы прадчуваў магчымыя непрыемнасці, таму ў пачатку кнігі "Віцебская справа"..." агаварыўся: "за магчымае выпадковае супадзенне пасад і прозвішчаў аўтар адказнасці не нясе".

Тым не менш, былому занальнаму пракурору Беларускай транспартнай пракуратуры, а цяпер пісьменніку В.Сароку, можна сказаць, яго калегі інкрымінуюць "знявагу гонару і годнасці" аднаго з супрацоўнікаў Пракуратуры Рэспублікі Беларусь... Сапраўды, у кнігах ёсць чалавек з падобнымі анкетнымі дадзенымі. Аднак ніхто не збіраецца прымаць пад увагу, што ў творах фігуруе мастацкі персанаж, а тым самым вобраз абагульнены, збіральны...

Пра гэта гаварылася на прэс-канферэнцыі В.Сарокі "Правы пісьменніка — пісаць праўду. Свабода слова — гарант дэмакратыі", якую Валерый Ларыёнавіч правёў гэтымі днямі ў Доме літаратара. Прадстаўнікі сродкаў масавай інфармацыі, якія сабраліся з гэтай нагоды, змаглі ўважліва паслухаць і самога В.Сароку, і яго даверaную асобу пісьменніка Мар'яна Віжа, і сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Анатоля Жалязоўскага, і рэдактара кніг В.Сарокі журналіста Сяргея Аладзьева і яго паплечнікаў. Як вядома, зараз Валерый Ларыёнавіч з'яўляецца дырэктарам аграпрадпрыемства "Ранет-92", а таксама старшынёй партыі "Хрысціянска-Дэмакратычны выбар".

Прыводзіліся і прыклады таго, што беззаконне супраць пісьменніка не спыняецца.

Тым самым ці не стварaецца свайго роду "мінская справа"? Вось адно толькі цікава: які працяг у яе будзе? Хацелася ўсё ж, нягледзячы ні на што, спадзявацца, што цывілізаваны. Творы літаратуры і мастацтва не судзяць.

Н.К.

3 верасня наша дзяржава другі раз адзначае Дзень беларускага пісьменства і друку. На ніве асветніцтва ў розныя часы працавала нямала таленавітых беларусаў. Адны з іх звязалі сваю падзвіжніцкую дзейнасць з Бацькаўшчынай, другія апынуліся за межамі яе. Тым не менш, яны працавалі не толькі на іншыя народы, але і на свой народ, праслаўляючы яго як народ таленавіты. Пацвярджэнне таму жыццёвы шлях Сімяона Полацкага.

САМУІЛ, СЫН ПОЛАЦКА

Партрэт, які даўно стаў хрэстаматыйным... Удумлівы, засяроджаны, з даволі прыкметнымі маршчынамі твар немаладога чалавека. Цяжар пражытага сказваецца ў стомленым позірку вачэй, спагадных і мудрых. Рукі, складзеныя крыж-накрыж, абаперліся на кнігу. Адразу відочна: гэта тое адзінае, што звязвае яго з навакольным светам, далучае да тлуму паўсядзённых клопатаў і спраў. Толькі духоўную радасць ён можа дазволіць сабе на зямлі, усё ж астатняе для яго даўно, па сутнасці, не існуе. Колькі ўжо часу ён лічыць за лепшае прамаўляць з адным Богам, праводзячы ў манаскай келлі гадзіны, якія пераходзяць у дні, месяцы, гады... А што перад намі чарнец — ніякага сумнення. Пра гэта сведчыць яго апратка.

Такім паказаў на гравюры пачатку XIX стагоддзя невядомы мастак Сімяона Полацкага. А вось наколькі гэтая выява адпавядае сапраўднасці, цяжка сказаць нешта пэўнае. Партрэтаў С. Полацкага, выкананых пры яго жыцці, не захавалася. Хаця магло стацца і так, што яны ёсць і недзе згубіліся, пакрыліся архіўным пылам, і той невядомы аўтар, які браўся за ўвасабленне вобліку выдатнага пісьменніка, філосафа, асветніка, педагога меў іх пад рукой.

Магчыма, і меў... Але хутчэй працаваў інтуітыўна, імкнучыся паказаць таго, хто з'яўляўся адным з выдатных людзей свайго часу і пакінуў вялікі след у гісторыі, прынамсі, двух народаў — беларускага і рускага.

Сёй-той па звычцы і сёння гатовы "рускага" ставіць на першае месца. Як быццам, падставы для гэтага ёсць. С. Полацкі — першы рускі прафесійны паэт... Ён жа — першы рускі прафесійны драматург... Ён — выхавацель царскіх дзяцей... І ля вытокаў Славяна-грэка-лацінскай Акадэміі стаяў не хто іншы, а Полацкі. Менавіта Полацкі распрацаваў уласны праект першай вышэйшай навучальнай установы Расіі. Да ўсяго арганізаваў у Маскве першую свецкую друкарню, якая адзіная тады на Русі атрымала права выдаваць кнігі без спецыяльнага дазволу патрыярха. Прыклады можна доўжыць...

Але той жа Полацкі, які лічыўся сваім чалавекам у Маскве, калі адчуў, што сілы назаўсёды пакідаюць яго, паспяшаўся скласці духоўны тастамент. Рупіўся не толькі таму, што тым часам існавала падобная завядзёнка. Непакоіўся, каб аказаць паслугу Радзіме, любай сэрцу Беларусі. А паколькі меў немалы дастатак (маёмасць ацэньвалася ў шэсцьсот рублёў золатам і семсот срэбрам), паруліўся значныя сумы перавесці Куцеінскаму, Віцебскаму, Менскаму, Дзісненскаму, Мёрскаму, Святадухаўскаму ў Вільні манастырам... І, вядома ж, не забыўся пра Полацкі манастыр. Ды і як забыцца мог, калі Полацк — яго радзіма. Дарэчы, сапраўднае прозвішча яго зусім не Полацкі. І імя не Сімяон, а Самуіл. Самуіл, сын Полацка...

Імя, дадзенае Полацкаму пры нараджэнні, стала вядома даследчыкам толькі ў пачатку нашага стагоддзя. А вось наконт імені па бацьку па-ранейшаму меркаванні разыходзяцца. І, як ні дзіўна, пэўную блытаніну тут унёс сам Полацкі. Доўгі час яго называлі Емяльянавічам. З лёгкай рукі аднаго з першых даследчыкаў яго жыцця і дзейнасці І. Татарскага. А той, у сваю чаргу, адштурхоўваўся ад чалабітнай, накіраванай некалі Полацкім цару Аляксею Міхайлавічу: "Выехал на твое великого государя имя из Литовския земли брат мой единоутробный Иоанн Емеяльянов сын". А калі родны брат Емяльянавіч, дык, лагічна, такое імя па бацьку меў і сам Полацкі. Але ж адшуканы і матэрыялы, у якіх ён называе сябе Гаўрылавічам. Магчыма, бацька меў два імені? У рэшце рэшт цяпер пішуць Самуіл Гаўрылавіч...

Не ўсё проста і з сапраўдным прозвішчам Полацкага. Яно двайное Пятроўскі-Сітняновіч. Праўда, сустракаецца і варыянт Сітніяновіч. Другое прозвішча бацькава, першае — айчыма, які выхоўваў Самуіла з маленства.

Нарэшце, пра час нараджэнне Полацкага. Ёсць меркаванні, што ён з'явіўся на свет у снежні. Толькі якога года? Пагадзіліся на снежні 1629-га. Тут сапраўды ўжо дапамог сам Полацкі. У адным з яго вершаў ёсць развагі, як у 1656 годзе ён пастрыгся ў манахі:

Бых же аз инок в четвертой седмицы
Лет моих, токмо кроме единицы.

"Седміца" — сумнення не выклікае — сем. А далей дастаткова зусім простага матэматычнага падліку. Сем множыцца на чатыры, адымаецца адзінка і атрымліваецца 27 гадоў — узрост, калі Полацкі і стаў манахам. А паколькі, яшчэ раз нагадаем, адбылося гэта ў 1656 годзе, дык лёгка атрымаць і год нараджэння.

Бацька Самуіла належаў да заможных палачан, не беднымі з'яўляліся і Пятроўскія. Хутчэй за ўсё адносіліся да купецкага саслоўя. Як, дарэчы, і Скарыны, чый род даў знакамітага першадрукара. Верагоднасць гэтага пацвярджае і "Полацкая рэвізія 1552 года". Згодна ёй, Пятроўскія жылі непадалёку ад Скарынаў. Меркаваць так можна па распісанай абароне Высокага замка ў згаданай "рэвізіі". На выпадак нападу ворагаў кожная сям'я мела свой участак сцяны, т. зв. гародню. Цытую: "Подле тое вежы две городни мещански — з великого посаду. Затем городня Тяпинских. Затем городня Митковичей. Затем пять городен игумены Полоцкого. Затем городня мещан Петровских". Напрошваецца толькі ўдакладненне. "З великого посаду" — маецца на ўвазе сям'я Скарынаў, якія і жылі ў самім пасадзе. А Пятроўскія, як бачна, знаходзіліся з імі ў годным суседстве.

Дробязь, але істотная. Відочна, з самага маленства Самуіл знаходзіўся ў асяроддзі, якое ведала сабе цану, а таму імкнулася даць дзецям належную адукацыю. Хутчэй за ўсё хлопчык спачатку вучыўся ў так званай брацкай школе Багаяўленскага манастыра. А затым яго шлях пралёг на Украіну, у вядомую Кіева-Магілянскую калегію. Гэтая навучальная ўстанова карысталася вялікім аўтарытэтам у праваслаўных, у ёй давалі ўсебаковую падрыхтоўку. У калегіі існавала прадуманая, зладжаная сістэма адукацыі. У ёй мелася восем класаў, што дзяліліся на малодшае аддзяленне з чатырох класаў і адпаведна сярэдняе і старэйшае па два класы. Навучанне працягвалася ад дванаццаці да чатырнаццаці гадоў. А выбару прадметаў і сёння, бадай, можна пазайздросціць!

Чаго толькі не выкладалі! Славянскую, грэчаскую, лацінскую, польскую мовы, рыторыку, граматыку, філасофію, арыфметыку, геаметрыю, астраномію, багаслоўе. А яшчэ музыку, а яшчэ піітыку. Навучэнцы на працягу навучання мелі не аднолькавы статус. У малодшых і сярэдніх аддзяленнях яны называліся спудэямі, а ў старэйшых — студэнтамі. Адпаведна дыдаскаламі і прафесарамі былі выкладчыкі.

Пра выкладчыкаў... Сярод іх працавала нямала лепшых людзей свайго часу. Такіх як Інакенцій Гізэль... Гэта ён, выкладаючы натурфіласофію, далучаў сваіх выхаванцаў да ідэй Каперніка. Акрамя таго, Гізэль фактычна стаяў ля вытокаў закона захавання матэрыі і энергіі... Знакамітымі былі ў тагачасным навуковым асяроддзі і Епіфаній Славінецкі, Лазар Барановіч, які, дарэчы, лічыў Самуіла сваім вучнем. Ды і Ігнацій Іяўлевіч, калі перабярэцца ў Полацк, не забудзе пра яго.

А пакуль настойлівае авалодванне ведамі. Не сказаць, каб у калегіі панавала муштра, але што патрабаванні прад'яўляліся суровыя і строгія — несумненна. Давodзілася шмат зубрыць розныя богаслужэбныя тэксты, завучваць доўгія малітвы. Але ж прадстаўлялася і мажлівасць дасканала авалодаць рознымі мовамі. А яшчэ Самуіл, як і іншыя, далучаўся да сакрэтаў паэзіі. Яго аднолькава цікавіла і тэхніка вершаскладання, і паэзія як творчы працэс. Яшчэ ў 1648 годзе Самуіл зрабіў адзін з першых сваіх канспектаў па тэорыі паэзіі, які, дарэчы, захаваўся. На гэты час прыпадае і першы вядомы верш Самуіла "Акафіст прасвятой багародзіцы". Праўда, у творы яшчэ не адчуваецца аўтарскай самастойнасці, гэта звычайнае рыфмаванне пэўных царкоўных выразаў. Не больш самастойнасці і ў вершы "Канон", таксама напісаным у 1648 годзе.

Сімяон ПОЛАЦКІ

У калегіі Самуіл, як прызнаваўся ён у прадмове да сваёй кнігі "Рыфмалагіён", правёў "две седмицы". Значыць, навучанне працягвалася 14 гадоў і закончылася ў 1651 ці 1652 годзе. На той час малады дыдаскал (а такую прафесію ён і атрымаў) меў прыкладна 22 гады. Самуіл вырашыў працягваць вучобу на філасофскім факультэце Віленскага універсітэта. У няблізкую Вільню яго падштурхнула жаданне "пресладостные и душеполезные цветы услаждение душеживительного вкусить". Менавіта так ён тлумачыць матывіроўку гэтага ў прадмове да яшчэ адной сваёй кнігі — "Ветраград шматкаляровы".

А паколькі выбар зрабіў свядома, то і працаваў (менавіта працаваў!) настойліва і апантана. Аб шырыні яго тагачасных інтарэсаў даюць уяўленне ўжо назвы асобных канспектаў, што захоўваюцца цяпер у Архіве старажытных актаў у Маскве — "Палемічнае багаслоўе", "Разважанні Фамы Аквінскага", "Багаслоўскія разважанні" і іншыя.

Несумненна, вучобу закончыў бы паспяхова, калі б не тагачасныя палітычныя падзеі. У 1654 годзе, як вядома, пачалася вайна Расіі супраць Рэчы Паспалітай. Маскоўскае войска імкліва прасоўвалася наперад, заваёўваючы горад за горадам. Хутка маскоўцы апынуліся ля сцен Вільні. На другі ж дзень пасля заняцця яе Самуіл пакінуў горад і вярнуўся ў родны Полацк, дзе застаўся без пэўнага занятку. На шчасце, хутка ігуменам Багаяўленскага манастыра стаў добра вядомы і знаёмы яму па Кіеўска-Магілянскай калегіі Ігнацій Іяўлевіч. Колішні прафесар вольных мастацтваў і ў новай ролі адчуваў сябе ўпэўнена. Настойліва шукаў аднадумцаў, якім мог бы дазволіць выкладаць у брацкай школе. Неяк, калі праходзіла велікоднае богаслужэнне, ён заўважыў у натоўпе свайго былога вучня. Пасля службы разгаварыліся. Тут і высветлілася, што становішча ў Самуіла незайздроснае. Выслухаўшы ўважліва, Іяўлевіч нечакана прапанаваў яму стаць манахам.

Можна толькі здагадвацца, што было ў Самуіла на душы ў тыя, такія няпростыя для яго дні. Безумоўна, прапанова адкрывала немалую перспектыву. Іяўлевіч прама сказаў, што калі стане манахам, зможа працаваць выкладчыкам у брацкай Багаяўленскай школе. А гэта, не сакрэт, магчымасць бязбеднага існавання, стварэння ўмоў для заняткаў любімай справай. А Самуіл жа ўжо вызначыў пэўна — прысвяціць сябе служэнню літаратуры, мастацтву. Разам з тым трэба было як бы перасіліць самога сябе, адмовіцца — свядома, канчаткова — ад многіх зямных выгод. Ці не самае галоўнае — назаўсёды застацца адзінокім. Адзінокім? Але ж, разважаў Самуіл, хіба можа быць адзінокім чалавек, які цалкам аддаецца духоўнай справе, маральнаму ўдасканаленню?

Якім цяжкім ні быў для яго гэты крок, ён у рэшце рэшт яго зрабіў. 8 чэрвеня 1656 года перастаў існаваць Самуіл Пятроўскі-Сітняковіч, з'явіўся чарнец Сімяон.

А тым часам Расія прадпрымала далейшыя захады, для ўмацавання сваёй дзяржаўнасці. У маі 1656 года яна аб'явіла вайну Швецыі. Аляксей Міхайлавіч вырашыў не адседжвацца ў сталіцы, а знаходзіцца ў войску. Яно, як вядома, наблізілася да Полацка. Прыехаўшы ў горад на Дзвіне 5 ліпеня, цар прабыў там да 15 ліпеня. Ігнацій Іяўлевіч, каб засведчыць сваю прыхільнасць і адданасць яму, арганізаваў на пад'ездзе цара да горада ўрачыстую сустрэчу. Аляксею Міхайлавічу найбольш спадабалася, калі 12 вучняў брацкай школы на чале з Сімяонам прачыталі вершаванае вітанне, так званыя "Метры на прышэсце вялікага гасудара Аляксея Міхайлавіча".

"Метры" пісаліся не адным Сімяонам, яму дапамагалі Іяўлевіч і Філафей Утчыцкі. Аўтарства было калектыўным, бо многім хацелася засведчыць павагу да цара. Сімяон жа (невядома, ці па ўласнай ініцыятыве, а, можа, па просьбе ігумена) за некалькі дзён да гэтай сустрэчы нават з'ездзіў у Віцебск, дзе таксама выступіў перад Аляксеем Міхайлавічам:

Витаем тя, православный царю,
праведное солнце,
Здавно бо век прагнули тебе
души наши и сердце.
Витаем тя, царю,
от востока к нам пришедшего,
Белорусский же от нужды народ
весь освобождашагося.

Але і гэты твор Сімяон не столькі сам пісаў, колькі... перафразіраваў "Прасфоніму", у якой гучалі падобныя параўнанні, толькі яны адрасаваліся кіеўскаму мітрапаліту. Што да самога звароту да цара, дык ён з боку Сімяона быў жаданнем звярнуць на сябе ўвагу. І не толькі на сябе. Разлічваў, што Аляксей Міхайлавіч не абыдзе гараджан увагай, у чым і не памыліўся. Яшчэ граматай ад 3 сакавіка 1655 года гасудар засведчыў права Багаяўленскага манастыра "владети в век неподвижно" новымі землямі, якія аддаў яму. У далейшым таксама падтрымліваў яго. З граматы ад 16 лютага 1657 года бачна, што цар у чарговы раз пацвердзіў права гараджан "владеть около города Полотеска землею

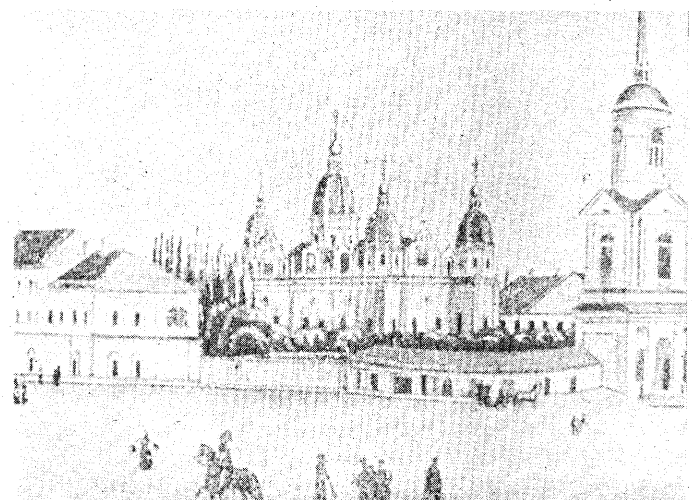

Кіева-Магілянская калегія

(Працяг на стар. 12)

ПАМЯЦІ АРЫСЫ ГЕНІЮШ

паведаміла ў адным са сваіх апошніх нумароў газета "Пагоня", у Гародні ;ся вечарына, прысвечаная 85-годдзю ія нараджэння Л. Геніюш. Праўда, не юся і без некаторых непаразуменняў. валася правесці вечарыну ў кабінеце сярэдняй школы N 8, "але камусьці, іць, вельмі хацелася перашкодзіць яе дзенню, бо перад пачаткам вечарыны дома куды зніклі ключы ад кабінета".

ыхільнікі таленту выдатнай беларускі мушаны былі сабрацца ў памяшканні тэкі факультэта беларускай філалогіі і культуры Гродзенскага дзяржаўнага універсітэта.

Іадчас вечарыны гучалі ўспаміны пра Ларысу Антонаўну, яе вершы і творы, прысвечаныя ёй.

ылася ж яна гімнам "Магутны Божа" ў выкананні хору "Бацькаўшчына" і ўдзельнікаў імпрэзы.

АБ'ЯДНАНЫ НУМАР "БЕЛАРУСА"

эвы нумар штомесячніка беларускага эжжа здвоены і пазначаны чэрвенем-ем сёлетняга года. На першай паласе эшчаны артыкулы "Бел-чырвона-белы штандар, сымбаль нацыі, дзяржавы, дэманстратыўна парваны ў Менску", Непераканаўчыя выбары і разыграны "рэферэндум" у Беларусі яшчэ не закончаны" і іншыя матэрыялы. казваецца пра наведванне ансамблем Сябры" з удзелам В. Вуячыча Чыкага, иляецца, што беларускім перадачам у гэтым горадзе 35 гадоў. У артыкуле . Сурвілы "На канферэнцыі славістаў іды" падрабязна гаворыцца пра гэтае кнае культурнае мерапрыемства, дзве іі якога былі прысвечаны беларускай і — творчасці народнага пісьменніка ыкава, сучаснаму беларускаму тэатру азнаўству. З. Кіпель ("Падарожжа на мельшчыну") дзеліцца ўражаннямі ад і па Беларусі. Да трагічных момантаў ашай гісторыі вяртае С. Нарушэвіч — "Незабыўны мамэнт — арышт Янкі Пазняка".

папярэднія нумары "Беларуса", гэты надрукаваны на Беларусі дзякуючы выдавецтву НВК "Тэхналогія".

КНІЖКУ ВЫДАЎ... "ПЕРШАЦВЕТ"

не асобна яна з'явілася, а проста за іт пашырэння аб'ёму гэтага часопіса ладых літаратараў Беларусі, але факт таецца фактам — атрымаўшы восьмы ар можна пазнаёміцца і са зборнікам аў і лістоў М. Сазонава "Нараджэнне цішыні". Тым самым ёсць мажлівасць ыцца да свету, у якім жыў і працаваў адзін з тых, хто заўсёды дбаў пра лёс Бацькаўшчыны. На жаль, кніжка гэтая отная: 7 ліпеня 1990 года М. Сазонаў, працаваў на Поўначы, загінуў ад рукі п'янага злачынцы. Прадмову слухоўваючыся ў цішыню" напісаў да зборніка М. Віч, пасляслоўе "Пісаў як дыхаў" — А. Пашкевіч. Пісьмы ж М. Сазонава прапанавала да друку Ціхановіч, з якой ён і перапісваўся — ы А. Ціхановіч працавала ў рэдакцыі газеты "Звязда".

Заўчасна пайшоў з жыцця — трагічна чуў у красавіку 1995 года — і малады аік, навуковец А. Шаўцоў. Упершыню сопіс "Першацвет" прадставіў чытачу ў сёмым нумары за 1990 год. І вось пасмяротная публікацыя апавядання Сюрпрыз". Прачулае слова пра сябра прамаўляе А. Федарэнка.

вогуле, гэты нумар выйшаў, нібы пад знакам смутку. Н. Шкурдзь падборцы вершаў зрабіла такое прысвячэнне: ую Юрыю Бобрыку, якому 28 жніўня лавінна было б споўніцца 18 гадоў..."

Паэзія прадстаўлена таксама творамі А. Цвірко, Т. Цвіркі, А. Данільчык, Р. Гародкі, А. Дылюка, І. Хадарэнкі, . Мяшковай, а ў "Гасцёўні" — вершы Я. Каршукова.

ст празаічнага сшытка "Першацвета" лалі творы Р. Равякі, А. Дуброўскага, Міхайлавай, В. Хведара, І. Цвіроўскай, П. Развадоўскага, Я. Конева.

Колеры паэзіі М. Багдановіча — такі загаловак мае артыкул А. Скуратовіч сінюю даль...". "Апавяданні Максіма Гарэцкага па-руску, або Як не трэба перакладаць" — тэма выступлення Н. Якавенкі.

"Жароўні" — гумарыстычныя вершы ма Капыловіча і пароды І. Сцізорыка.

Крытыка

СПОВЕДЗЬ ДУШЫ

Мікола Купрэеў прыйшоў у беларускую паэзію ў 60-я гады на хвалі паэтычнага ўздыму Берасцейшчыны, якая ў тыя гады вылучыла шмат паэтычных імёнаў. Тады ў першых сваіх зборніках М. Рудкоўскі выступіў песняром палескага краю, а В. Жуковіч — Белавежы і яе працавітых і сумленных людзей. Вершы М. Купрэева не былі так моцна прывязаны да якіх-небудзь мясцін. Яго лірычны герой, захоўваючы трывалую сувязь з зямлёй, ужо тады валодаў зайздроснай здольнасцю аналізаваць і бачыць з'явы рэчаіснасці ў кантэксце руху жыцця. Гэта, безумоўна, не значыла, што вершы паэта былі пазбаўлены біяграфічнай асновы. Справа ў тым, што ў М. Купрэева жыццяпіс быў унутрана больш складаным, чым у яго сяброў па пяры. Яго дзіцячыя ўражанні былі звязаны з Рагачоўшчынай і ладам жыцця ўсходніх беларусаў. У школьныя гады ён апынуўся на берасцейскім Палессі, у стыхіі адметнай прыроды і мовы. Затым стаў жыць у прыгараднай вёсцы ў Івацэвіцкім раёне і вучыцца ў рускамоўнай сярэдняй школе. Каб отаць на шлях прафесійнага літаратара, яму давялося змяніць мову твораў і жанр — першае яго выступленне ў рэспубліканскім друку склалі празаічныя навелы, напісаныя па-руску. Паэтычная існасць М. Купрэева змагла сябе выявіць на мове маці, яго дзядоў з Рагачоўшчыны.

Помню, першы зборнік М. Купрэева "Непазбежнасць" мяне моцна ўразіў. Матывы яго вершаў былі блізкія чытачам майго пакалення, якое ў першае пасляваеннае дзесяцігоддзе ўступала ў актыўнае грамадскае жыццё і хацела вызначыць у ім сваё месца. Вершы ж М. Купрэева якраз і вызначаліся роздумам над сутнасцю жыцця, яго маральных асноў. Малады паэт, што ў дзіцячыя гады перажыў жахі вайны, асмельваўся асэнсоўваць катэгорыі трагічнага і гераічнага, абапіраючыся на ўласны жыццёвы вопыт і вопыт сваіх аднагодкаў. Ужо тады ў яго вершах можна было адчуць выразную схільнасць да філасофскага роздуму, медытацыі.

І вось пасля перапынку амаль у трыццаць гадоў новая сустрэча з паэтам: з друку выйшаў другі па ліку яго зборнік — "Правінцыйныя фантазіі". У ім змешчаны зусім не вершы-летуценні. Зусім не правінцыйныя яны і па змесце. Амаль кожны твор з новага зборніка М. Купрэева ўяўляе сабою глыбокі роздум паэта над сваім лёсам, які склаўся моцна і нешчасліва, але даў жыццё непаўторна адметнай яго паэзіі. За гады, што прайшлі пасля выдання першага зборніка, аўтар меў шмат страт. У адным з вершаў М. Купрэеў спавядальна кажа пра гэта: "Мае страты — мая віна. Не спагадайце, не трэба... Я нагрэшыў". Многія свае жыццёвыя непрыемнасці паэт стварыў, безумоўна, сам. Гэткае здаралася і з іншымі паэтамі. Што датычыць М. Купрэева, то спрыяў таму і час. Існаваўшай сістэме патрэбны былі стандартныя асобы. "Нестандартным" быў М. Купрэеў нават для Саюза пісьменнікаў.

У сталіцы сталі забываць паэта, лічылі, што ён згубіўся ў правінцыі. На самай жа справе правінцыйнае Палессе яго выратавала, не дало магчымасці згаснуць таленту.

У вершах зборніка "Правінцыйныя фантазіі" М. Купрэеў, здаецца, усяго адзін раз ужывае назоў Палессе. Але з вершаў відаць, што яго жыццё арганічна зліта з гэтым краем. Са шчымлівым болем у душы ўспамінае паэт у вершы "Самотны вянок" сваё першае каханне. Як шкадуе ён, што яно, знойдзенае на берагах Начы, па яго бяздумнай віне страчана, а з ім і шмат чаго, што завецца чалавечым шчасцем.

Баліць паэтава сэрца, што страцілі сваю натуральную прыгажосць Ясельда і Лань ("Чаму ж толькі восенню яснай..."). У свеце прыроды лірычны герой М. Купрэева хоча адчуваць сябе роўным з кветкамі, травамі, лесам, зайцамі, лісой, нават воўкам ("Святавольскі верліб"). Чалавек і прырода ў яго вершах часам як бы мяняюцца месцамі. Напрыклад, у вершы "Маналог дуба" апекуном сям'і салдаткі-ўдавы Ганны і яе дзетак, "худых, маленькіх Ванечкі і Алёнкі", выступае адвечны дуб — увасабленне людской дабрыні. Пантэізм у вершах М. Купрэева вызначае змест многіх мастацкіх тропаў. Ён ляжыць у аснове трапных метафар і параўнанняў і добра выяўляе гуманістычную пазіцыю аўтара. Як у казачным раі адчувае сябе ў лесе лірычны герой М. Купрэева з верша "Мне сёння хораша..." Душа яго паяднана з навакольнай суладнасцю і красой:

Мне — лес шуміць, мне зоры свецяць!
Адзін, адзін! як Бог! як Пан! —
На ложку свежым з вецця.

Глыбокім эмацыянальным зместам напоўнены тут вобраз маладых бярозак, што нібы ўнучкі цешаць душу лірычнага героя.

М. Купрэеў умее слухаць музыку прыроды і перадаць яе гукі пры дапамозе змястоўных алітэрацый: "Зноў над Шчарай шчыры крык растане..."

Варта засяродзіць увагу на вобразе-сімвале каня-скакуна, які сустракаецца ў шмат якіх вершах зборніка "Правінцыйныя фантазіі". У вершы "1864" змест гэтага вобраза звязаны з вядомым паўстаннем. У змроку чорнай ночы, якая сімвалізуе паразу паўстання, скача коннік. Вельмі добра перадае эмацыянальны настрой у гэтым вершы алітэрацыя: "Па чорнай ночы скача белы конь, па тумане цёплым скача". У радках чуецца плач, галашэнне перапёлкі ў жыце, цокат капытоў. Санліва спакойная вярба некага гукае, просіць, веццe ў роспачы ламае, бы тая жанчына свае рукі на пахаванні блізкага чалавека. На шляху конніка паўстае непераадольная перашкода — Дняпро. Твор заканчваецца асацыятыўнай карцінай. "Грывасты конь з дняпроўскай кручы з вершнікам лятуць у вір" не Дняпра, як патрабуе логіка развіцця сюжэта, а ў вір гадоў — у бяссмерце, у вечнасць.

У вершах зборніка М. Купрэеў часта звяртаецца да нацыянальных рэліквій. У "Летувіскім хутарку" ён выказвае шкадаванне, што яго "конь капытамі не біў пад

Купрэеў Мікола. Правінцыйныя фантазіі. Мн., "Мастацкая літаратура", 1995.

Часопісы ў ліпені

ПРАЗ ПРЫЗБУ ХАТЫ МАТЧЫНАЙ...

Гаворку пра ліпеньскія нумары часопісаў пачнём з паэзіі. Як не зрабіць гэтага, калі ў "Полымі" змешчана чарговая нізка вершаў Р. Барадуліна. Застаецца толькі па-добраму пазайздросціць творчаму гарту, мастакоўскай нястомнасці і неўтаймаванасці Рыгора Іванавіча, а яшчэ больш таму, якое свежае яго паэтычнае слова, як хораша яно можа ўсцешыць душу, наколькі здатна выклікаць роздум.

За Р. Барадуліным, як вядома, даўно ўсталявалася слава паэта-віртуоза, эксперыментатара. І гэта на самай справе так. Наўрад ці хто яшчэ ў беларускай паэзіі тут можа паспрачацца з ім. Але ж, не будзем забываць, Р. Барадулін цудоўна адчувае сябе і ў межах паэзіі традыцыйнай. Тут таксама яго слова не проста гучыць, а нядзеліцца (здаецца, выраз самога Рыгора Іванавіча), высвечваючы вабнасцю, за якой і глыбіня думкі, і адлаведная настраёвасць і тая пачуццёвасць, што яскрава сведчыць: усё, што чытаеш, успрымаеш блізка да сэрца, бо напісана сапраўдным паэтам.

Не даводзілася брацьу Р. Барадуліна інтэрв'ю і пытацца, як прыходзяць да яго вершы. Яны — з'яўляюцца натуральна. Так лёгка, як першы снег кладзецца на стылую зямлю. Прыходзяць гэтак сонечна, як летні ранак. Ап'яняе, нібыта свежае азонавае паветра пасля грымотнай навальніцы.

Найлепшае пацвярджэнне правільнасці падобнага меркавання — новая барадулінская нізка. Прызнацца, нават цяжка вызначыць, пра якія творы з яе лепш павесці гаворку. Бо гэта акурат той рэдкі выпадак (папраўдзе кажучы, нават і для самога Р. Барадуліна), калі ніводзін верш, як кажуць, не "вытыркаецца". Усе яны аднолькава значныя, патрэбныя. І да месца, бо не проста пастаўлены ў падборцы, а кожны заняў загадзя прадвызначаную яму нішу.

І усё ж, залеўкай гучыць першы. Назва яго як той загад душы і сэрца, які нельга не выканаць. Загад іншым і загад самому сабе — "Ствары!":

Паэт!
Ствары сваю Радзіму,
Дзе пахнуць снамі мурагі,
Каб ад слабога ўздыху дыму
Шугала полымя тугі.

Па незабытным непазбытным
Тугой
Кругі свае завеpш,
Каб першастрахам першабытным
І кожны гук дрыжэў за верш.

Верш,
Дзе жыве твая Радзіма,
Дзе рэчка чуе берагі,
А ты ўтрапёнымі вачыма
Глядзі на бераг свой другі.

Не ўстрымаўся, каб працытаваць верш цалкам. Не змог яго не прывесці поўнасцю, пабаяўся, што тым самым тыя з чытачоў, хто яшчэ не пазнаёміўся з ліпеньскім нумарам "Полымя", не будуць здатны па ўрыўку цалкам адчуць значнасць сказанага паэтам.

Як не згадаць і верш Р. Барадуліна, які адразу адчуваеце, пра любую сэрцу дзеда ўнучку Дамінічку. Не адзін ужо верш у Рыгора Іванавіча прысвечаны ёй (хоць выдавай асобную кніжку!), а творы пішуцца і пішуцца. І не толькі асабістае ў іх, што само па сабе зразумела:

Вочы вяду, якія
Мяне апошнія ўбачаць,
Рукі вяду, якія
Магілу маю пераксцяць,
Ногі вяду, якія
Пераступяць праз вечны страх.
Дадому вяду сваёй біяграфіі
Шчабятлівы прапяг...

Няма патрэбы шмат гаварыць пра гэты верш. Ён увесь адразу прачытваецца і гэтаксама лёгка чытаецца тое, што нараджаецца асацыятыўна пасля знаёмства з творам. Як працяг аўтарскай думкі. Як жаданне суаднесці канкрэтнае з тым, што набывае ўсеахопны маштаб, а тым самым і пачынае ў нечым губляць сваю канкрэтнасць і разам з тым ужо здатна выходзіць на праблемы, якія хвалююць многіх.

А што да верша "Беларускасць", дык асмелюся сказаць, што ён стане хрэстаматыйным. Не можа не стаць! Праўда, пры адной умове, што, нягледзячы ні на што, застанёмся живой нацыяй. Са сваёй мовай ва ўласнай дзяржаве. З пачуццём нацыянальнай годнасці, без якой народ не можа быць народам. І ніколькі не трэба баяцца сваё нацыянальнае ставіць вышэй вартага ў іншых народаў. Наадварот, гэта неабходна рабіць час ад часу. Так як і робіць Р. Барадулін. Барадулін-паэт і Барадулін-грамадзянін:

Беларуская чысціня,
Чысціня асаблівага кшталту,
Можа, толькі агню радня.
Беларуская чысціня
Не даруе нікому гвалту.
...
Беларуская прыгажосць
Як амыта вадой святою.
І пакуль у Сусвеце ёсць
Беларуская прыгажосць,
Свет не лічыць сябе сіратою.

Сённяшняе ў Р. Барадуліна цесна паяднана з учарашнім. І сувязь гэтая настолькі моцная, што без усведамлення яе трываласці і патрэбнасці, страчваюць першаступеннае значэнне шмат якія паняцці. А на першым плане для паэта зніта ванасць з вытокамі. І праяўляецца яна ў адданасці зямлі малечства. Часта намі яна называецца "малой радзімай", хоць, як на маю думку, тым самым, няхай і падсвядома, штосьці важнае знікае, нешта звужаецца.

Праўда, Р. Барадулін знаходзіць і тут свой падыход, што і відаць з невялікага верша "Даўняе":

Луг вывернуў кажух
Сушыць пасля дажджу.
Апала неба
Хмарнай ускалмачынай.
Даўно яно было.
А я дасюль гляджу
На свет
Праз прызбу хаты матчынай.

"Праз прызбу хаты матчынай"... Праз вернасць караням, вытокам. Праз вернасць Маці, якая ў дадзеным выпадку выступае самім увасабленнем той жа чысціні, жыццёвай мудрасці і развагі.

Увогуле, ліпеньскія нумары багатыя на паэтычныя адкрыцці. У "Полымі" на фоне вершаў Р. Барадуліна не губляецца падборка Я. Хвалея, асабліва вершы "Іржышча воз", "Электрычка", "Любчанскі друкар XVII стагоддзя". У "Маладосці" — таксама цэлае сузор'е паэтаў. Жыццёвай развагай,

штандарам Пагоні", што ён "заблудзіўся ў Саюзе". І гучыць у вершы дакор героя самому сабе: "Гляджу і маўчу. Я забыўся, што быў я ліцвінам".

Вобраз каня-скакуна з'яўляецца цэнтральным і ў вершы "Косю мой, косю...", якім адкрываецца зборнік. Але тут ён мае іншы змест. Адчуваецца ўплыў фальклору, прынамсі тых твораў, дзе гаворка ідзе пра каня, што гуляе на волі. Але тут толькі іх адгалосак, бо асэнсаванне традыцыйнага матыву ў вершы вядзецца не па народна-песенным узорах. Дні, калі па снежных палях, зялёных лугах імчалі коні вояў літоўскага княства, іх клікалі трубы на Грунвальд і Воршу. Тым коннікам лірычнага героя гняце сённяшні дзень, у якім пануюць няўпэўненасць, пасіўнасць, нават боязь:

Косю мой, косю,
За намі ідуць —
напэўна, у Гродна
тыграм цавязуць.

З вобразам імклівага каня-скакуна асацыіруюцца ў вершы "Балада аб пакінутым маленстве" дзіцячыя гады. Вось адзін з абразкоў — успамінаў паэта пра тыя часы:

Пасівелы конь стаіўся
на далёкіх берагах.
Але раптам заіржаў ён,
кінуў небу галаву,
капытом сваім дзяржаўна
біў маленькую траву...

Тое, што М. Купрэеў звярнуўся да тэмы дзяцінства, родных вытокаў, зусім заканамерная з'ява. Ён ужо ў тым узросце, калі ёсць патрэба асэнсаваць пражытыя гады. Цікава другое: у асабіста пражытым паэт умее заўважыць хаду людскога жыцця наогул. Яго дзяцінства прыпала на той час, калі траву касілі не проста касой, а касой-"літоўкай", гарэлку пілі не кілішкам, а шклянкай Малянкова. Можна сказаць, што паэт карыстаецца архаізмамі. Але ж гэта сама гісторыя, з якой звязаны лёс цэлага пакалення людзей. Таму і кранае ўдумлівага чытача знешне бытавы і вельмі асабісты па змесце верш паэта "Апошнія вяртанне".

Мы ўжо згадвалі творы М. Купрэева на гістарычную тэму. Чытаючы зборнік "Правінцыйныя фантазіі", можна заўважыць, што цікавасць паэта да мінуўшчыны ідзе ад яго жадання пазнаць свае вытокі: яго цікавіць мінулае Рагачоўшчыны ("Вяртанне аблудлых сыноў") і Берасцейшчыны ("Чэрап Каліноўскага"). У асэнсаванні гістарычных падзей М. Купрэеў блізкі да Караткевіча. Ён успрымае мінулае роднай зямлі як верны і адданы ёй сын. Гісторыя свайго народа для паэта не экзотыка, а частка духоўнай існасці, маральна-этычны арыенцір.

Асобнае месца ў зборніку займае паэма "З сястрой і Уладзімірам Караткевічам на Рагачоўшчыне". Яна ўспрымаецца як лірыка-драматычны рэквіем. Паэма мае адметную кампазіцыю. Паралельна развіваюцца дзве ўзаемазвязаныя лініі. Сястра паэта як бы прысутнічае пры напісанні твора і дзеліцца з аўтарам сваімі развагамі. Паэт згадвае азмрочанае вайною дзяцінства і заўчасную смерць маці.

У другой частцы паэмы ідзе размова паміж братам і сястрой пра другую смерць — пра тое, якое выміранне налаткала мясціны іх далёкага маленства. У канву твора ўводзіцца плач па рацэ Лань, стылізаваны пад народныя галашэнні.

У заключнай частцы паэмы ўдзельнікам гутаркі становіцца Уладзімір Караткевіч. Сястра прыгадвае яго прыезд на Рагачоўшчыну, а брат асобныя эпізоды з яго твораў. Словам Караткевіча надаецца ў творы магічна-ачышчальная сіла. "І мне здаецца: не са старонак кніг гаворыць Караткевіч, а аднекуль з вышыняў", — кажа брат.

Паэма М. Купрэева "Правінцыйныя фантазіі" — твор элегічнага гучання. У ёй паэт сцвярджае роднасць чалавечых душ, неабходнасць дабрыні і ўзаемаразумення паміж людзьмі.

...За ўсё ў табе, за ўсё ўва мне,
за ўсё, што ў небе і на дне,
у блізкай і далёкай старане,
што можа быць людзьмі праклята,
маўчаннем дрэў і крыллем птушанятаў, —
я і ўсе мы тройчы вінаваты, —
на такой пакаяннай ноце заканчваецца твор.

У нашай размове пра зборнік М. Купрэева "Правінцыйныя фантазіі" не знайшлося месца заўвагам. Хай іх выкажуць іншыя. Зборнік засведчыў, што яго аўтар — паэт сталы. У кнігу ўключаны толькі тыя вершы, якія былі народжаны шматгадовай напружанай працай.

Аляксей МАЙСЕЙЧЫК

што мацуецца на народным светаўспрыманні і маралі вызначаюцца творы Ю. Свіркі. Сталее муза В. Шніпа, які паспяхова працягвае асваенне гістарычнай праблематыкі і разам з тым свабодна адчувае сябе і ў вершах, у якіх гучаць традыцыйныя матывы аддаласці вёсцы.

Х. Гурыновіч, магчыма, і радзей друкуецца, чым таго хацелася б, але яму ёсць пра што сказаць і робіць ён гэта па-свойму непаўторна. І як правіла, адкрыцці адбываюцца там, дзе аўтар, здавалася б, ідзе знаёмымі сцяжынамі, ва ўсякім разе закранае матывы, якія гучалі і ў творах іншых. Дык ужо такая яна, загадка сапраўднага таленту, калі ён у звыклым здатны пазбягаць паўтору і разам з тым выяўляе мастакоўскую індывідуальнасць. Як у вершы "Прызнанне":

Дай Бог, каб гэтыя лес, і поле,
І гэты луг былі заўжды,
Былі такімі і тады,
Калі мяне не будзе болей.

Каб сцежкі, дзе і я хадзіў,
Мой сын пазнаў беспамылкова,
Калі я ў небе васільковым
Між зорак буду плыць адзін.

І сваё, асабістае, у гэтых радках. І тое, што не можа не хваляваць кожнага. Ва ўсякім разе, калі ён здатны на сапраўднае перажыванне і сuперажыванне...

Цяжка сёння даводзіцца рэдакцыям, твораў шмат, паспрабуй усё, вартае ўвагі, своечасова надрукаваць. Асабліва, калі аб'ём выдання скарачаецца. На сённяшні дзень тут ці не ў самым незайздросным становішчы апынулася "Полымя", але, да гонару рэдакцыі, знаходзяць выйсце са складанага становішча. Проста друкуюць самае-самае... А з празаічных твораў, несумненна, заслугоўваюць пільнай увагі раман В. Коўтун "Крыж міласэрнасці" (змешчаны пачатак другой кнігі) і апавяданні М. Капыловіча. Што да рамана В. Коўтун, дык хацелася б, каб крытыка сказала пра яго сваё слова. Ён варты гэтага. Прываблівае і сама постаць галоўнай гераіні, а гэта, як вядома, наша выдатная паэтэса-рэвалюцыянерка (на чым акцэнтуецца ўвага даўно) Цётка. Але ж яна і не менш значная, як адраджэнка. Акурат пра гэта доўгі час "забывалася". Тым больш ухвальна, што В. Коўтун якраз і расказвае пра дзейнасць Цёткі на ніве нацыянальнай культуры. Прытым робіць псіхалагічна пераканаўча, паказваючы сваю гераіню ў самых розных варунках, не забываючы і таго, што яна была і жанчынай, якой хацелася звычайнага чалавечага шчасця і кахання.

Дарэчы, пра каханне. Як вядома, Г. Далідовіч напісаў цыкл апавяданняў пра жанчын "Жар кахання". Адзін з твораў згаданай падборкі — "Мае "уцёкі" ад Леаніды" — змешчаны ў "Маладосці". Аўтар застаецца верным сабе. Ёсць у апавяданні ўсё, што і павінна быць у творах пра каханне. Але, што важна, ёсць і сама літаратура, якая, кажучы словамі выдатнага рускага паэта С. Шчыпачова, разумее, што каханне не толькі "вздохи на скамейке и поцелуи при луне..."

Поруч апавяданні А. Зэкава, У. Дуктава, І. Галубовіча, пачатак аповесці І. Валасевіча "Апантаныя д'яблам"...

Годна заяўляе аб сабе і публіцыстыка. Нумар "Беларусі" ўвогуле, ці не ўвесь тэматычны. Пад рубрыкай "Суайчыннікі" расказваецца аб жыцці на Беларусі палякаў. Вылучыў бы матэрыял А. Лойкі "Паляк вачыма беларуса". А ў цэлым у "Беларусі" да месца падборка "Грунвальд 1410". Погляд праз вякі — вачыма гісторыка, мастака, пісьменніка". Артыкулы Г. Сагановіча і С. Тарасава, У. Арлова, рэпрадукцыя Г. Вашчанкі "Грунвальдская бітва"...

Не адным мною заўважана, што апошнім часам пастаянна ў полі зроку і чытачоў, і крытыкаў знаходзіцца А. Федарэнка. Інакш і быць не можа — усё ж з самых маладых на сённяшні дзень пісьменнікаў ён найбольш таленавіты і перспектыўны. А там, дзе сапраўдны талент, знаходзяцца не толькі прыхільнікі, сустракаюцца і звычайныя літаратурныя зайздроснікі. А. Майсеенка, як бачна з яго публікацыі ў "Маладосці" ("У эпіцэнтры жыцця, альбо Адкрыты ліст пісьменніку Андрэю Федарэнку"), належыць да першых і пераканаўча аргументуе свае думкі. А ў "пастскрыптуме" гэтаксама пераканаўча дае водпаведзь публікацыі пра А. Федарэнку, "Мішэль ляжыць на асфальце" (газета "Наша ніва", 1995, N 2).

Але, што кідаецца ў вочы ў гэтым "лісце", дык тое, што сам А. Майсеенка, калі мімаходзь пачынае згадваць аповесць І. Шамякіна "Бумеранг", якая яму не спадабалася, мала чым розніцца ад Андраніка, якому так не падабаецца А. Федарэнка.

Шаноўны спадар Майсеенка, у мяне няма ахвоты палемізаваць з Вамі наконт гэтага твора Івана Пятровіча, таму скажу адно, дзе гэта ў І. Шамякіна Вы знайшлі "не толькі намоглае літаратурнае какецтва з былым часам, не толькі настальгічнае аплакванне мінулага, больш таго, тут, па сутнасці, апраўданне сталінізму"?! Перачытайце ўважліва твор! Не бярыце прыклад з тых, хто бэсціць А. Федарэнку...

Можа, лепей на ўсё глядзець "праз прызбу хаты матчынай"?

Мяне Р. Барадулін у гэтым цалкам пераканаў! Хацелася б, каб і Вас таксама...

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Віншуем!

Янку КАЗЕКУ — 80

Янка Казека — адзін са старэйшын беларускай літаратуры. З рэцэнзіямі і артыкуламі пра беларускую прозу ў друку ён выступіў яшчэ ў 1935 годзе. Праўда, першую кнігу "З невычэрпных крыніц" выдаў толькі ў 1958 годзе. Паміж гэтымі дзвюма датамі — багатае жыццё. У 1938 годзе Я. Казека скончыў літаратурны факультэт Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага, выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Дукорскай сярэдняй школе, у 1939—1954 гадах служыў у арміі. У час Вялікай Айчыннай вайны быў палітработнікам, у 1941 годзе пад Ельняй — паранены. Пасля вайны з 1954 па 1957 год працаваў у рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва".

А далейшыя жыццёвыя дарогі Івана Дарафеевіча былі такія — галоўны рэдактар Дзяржаўнага выдавецтва БССР, з 1963 — "Беларусь" (1957—1967), з 1967 года — загадчык рэдакцыі народнай асветы і друку, з 1969 па 1979 гады — намеснік галоўнага рэдактара, з 1980 — старшы навуковы рэдактар выдавецтва "Беларуская савецкая энцыклапедыя".

У Я. Казекі выйшлі таксама кнігі "Беларуская байка" (1960), "Натхненне і майстэрства" (1963), "Кандрат Крапіва" (1965), "Няходжаны дарогай" (1973), "Голас часу" (1975), "Кузьма Чорны. Старонкі творчасці" (1980). Лепшыя артыкулы Я. Казекі склалі змест аднатомніка выбранага "Гартаванне слова" (1985).

Акрамя таго, Я. Казека склаў і падрыхтаваў да друку кнігі аўтабіяграфій беларускіх пісьменнікаў "Пяцьдзесят чатыры дарогі" (1963), "Пра час і пра сябе" (1966), "Вытокі песні" (1973). За ўдзел у выданні Беларускай савецкай энцыклапедыі яму прысвоена ў 1976 годзе званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі.

З днём нараджэння, шаноўны Іван Дарафеевіч! Добрага здароўя Вам і новых поспехаў!

Святлане КЛІМКОВІЧ — 60

Выпускніца аддзялення беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага універсітэта, Святлана Клімковіч працавала карэктарам, літработнікам, адказным сакратаром газеты "Голас Радзімы", літсупрацоўнікам "ЛіМа", у часопісе "Народная асвета", на Беларускім тэлебачанні, з 1977 па 1990 год свой творчы лёс звязала з бюлетэнем "Тэатральны Мінск", з'яўляючыся яго адказным сакратаром.

У перыядычным друку пачала выступаць з 1958 года — тэатральныя рэцэнзіі і артыкулы, нарысы, апавяданні. Значным мастакоўскім дасягненнем С. Клімковіч стала казка "Лалі—Лаль", якая была выдадзена ў 1974 годзе, а на аснове яе створаны тэле- і радыёспектаклі.

І ўвогуле стасункі ў Святланы Міхайлаўны з тэатрам моцныя. Яна аўтар п'ес для тэатра лялек "Дар ляснога цара", "Балада пра белую вішню", "Казка пра цара Юрыка і каваля Рымшу" і іншых твораў, асобныя з якіх набылі жыццё ў тэатры ці радые.

І, вядома ж, нельга не згадаць, што дзякуючы С. Клімковіч з'явілася оперная вырашэнне знакамітага "Дзікага палявання караля Стаха" У. Караткевіча — Святлана Міхайлаўна напісала лібрэта. Опера была пастаўлена ў 1989 годзе на сцэне тэатра оперы і балета. Мае дачыненне С. Клімковіч і да оперы "Францыск Скарына" — пастаўлена ў 1990 годзе на Беларускім тэлебачанні. Акрамя таго, яна зрабіла пераклад з польскай мовы, рэстаўрацыю і сцэнічную рэдакцыю оперы XVIII ст. "Апалон-заканадаўца, альбо Парнас рэфармаваны" (апублікавана і пастаўлена ў 1989 годзе)..

Віншуем Святлану Міхайлаўну з юбілеем! Зычым ёй нязменных поспехаў у жыцці і творчасці!

Сярод кніг

ДЫК ВОСЬ ЯКАЯ ТЫ, "ШВЕЙЦАРЫЯ"!

Усе, хто хоць аднойчы пабываў у Мазыры, з захапленнем прыгадваюць ягоныя краявіды. Не звычайныя, не палескія — "швейцарскія". Прыгажосці неапісальнай: трэба быць хіба Караткевічам, каб адважыцца ў словах перадаць убачанае. І таму, думаецца, аўтары фотаальбома "Мазыр" кіраваліся найперш народнай мудрасцю: "Лепш адзін раз убачыць, чым сто разоў пачуць", калі вырашылі стварыць кнігу пра горад на Прыпяці.

Фотаальбом атрымаўся, як і горад, адметны. Цудоўна зрэжысіраваны складальнікам Дзмітрыем Лупачам, ён дае магчымасць тым, хто не бачыў Мазыр "наяве", прайсціся па ягоных вуліцах, зазірнуць на прадпрыемствы, у школы, кавярні, крамы. Фотаздымкі І. Капейкі, В. Барздыкі і, вядома ж, знанага фотамайстра Д. Лупача пазнаёмяць вас з адметнымі мясцінамі горада і яго славутымі людзьмі, пакажуць вам, якім бывае Мазыр у розныя часіны года і сутак, вылучаць тое, што "звычайным вокам" не заўважыў бы. Фотааб'ектыў выступае тут аб'ектыўным, але неабыякавым пабочным назіральнікам. Таму і кніга атрымалася шчырай, жывой, змястоўнай. Уступнае слова да яе напісаў пісьменнік Алег Фомчанка, чалавек закаханы ў гэты горад, як, пэўна, і большасць тых, хто хоць бы раз наведаў яго.

Не будзем, аднак, пераказваць фотаальбом. Няўдзячная гэта справа. Яго трэба глядзець. Гартаць, спыняючыся на па-майстэрску зробленых здымках, і дзякаваць людзям, што ў наш няпросты час змаглі стварыць і выдаць такую патрэбную мазыранам, гасцям горада і ўсім нам кнігу.

І ўсё-такі, нельга не сказаць — па ўсім адчуваецца, што задуманы і зроблены быў фотаальбом яшчэ ў "савецкія" часы. Заўважаецца гэта і па прадмове, дзе гісторыя Мазыра падаецца так, каб не пакрыўдзіць "старэйшага брата", каб падкрэсліць ягоную спрадвечную "рускасць"; і па здымках, аўтары якіх імкнуліся паказаць не проста горад, а горад-працаўнік. Адсюль перагрувашчанасць гэтак званымі вытворчымі, альбо пакаёвымі — пастановачнымі здымкамі, якія зацяняюць сабою той Мазыр, што застаецца ў памяці простых турыстаў, простых наведнікаў, якія блукаюць па ягоных непаўторных вулках і пагорках і якіх заводы, фабрыкі і школы цікавяць толькі як элементы краявідаў. Зрэшты, для саміх мазыран гэта не хіб, а, наадварот, перавага фотаальбома. Бо ён надзвы густа населены гараджанамі. Тут нафтахімікі і машынабудаўнікі, педагогі і медыкі, студэнты і школьнікі, сталыя, маладыя і зусім маленькія мазыране. Тыя, хто зберагае прыгажосць роднага горада, і тыя, каму зберагаць.

Зразумела, цяжка знайсці кампраміс паміж рэкламна-турысцкім прызначэннем фотаальбома і ўласна-гарадскім, так бы мовіць, сямейным. А, можа, і не варта? Бо, па вялікім рахунку, "візітоўка" Мазыра атрымалася цудоўная. Хай зайздросцяць іншыя вялікія і малыя гарады, што пакуль такіх не маюць. І таму асаблівая падзяка выдавецтву "Кліч", што ажыццявіла выпуск фотаальбома.

Н.К.

СВЕТЛАЙ ПАМЯЦІ ПАЭТА-ПАКУТНІКА

23 жніўня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася вечарына, прысвечаная памяці Сяргея Новіка-Пеюна. 26 жніўня споўніўся год з дня смерці гэтага незвычайнага чалавека, паэта, беларускага адраджэнца, вялікага пакутніка, які прайшоў крыжовым шляхам польскай высылкі, фашысцкага канцлагера, сталінскага ГУЛАГа. Сяргей Міхайлавіч Новік-Пяюн пакінуў нам шмат цудоўных песень, сярод якіх вядомыя ў выкананні Данчыка “Зорачкі” і “Вальс над Шчарай”. На вечарыне прагучалі яны і шмат іншых песень і вершаў. Перад прысутнымі выступілі Сяргей Грахоўскі, Яраслаў Пархута, Галіна Смоляк, Васіль Жуковіч, Уладзімір Кармілкін, Галіна Дзягілева, Вольга Бабкова, Таццяна Матрунчык, Павел Знавец. Граў на цымбалах лаўрэат міжнародных конкурсаў Алесь Лявончык. Вяла вечарыну паэтэса Людміла Рублеўская.

Вечарына ладзілася ў рамках абанементных сустрэч тэатра паэзіі “Зніч”, які адкрыў сёлетні сезон у Зэльве спектаклем “Белы сон” пра яшчэ адну пакутніцу за беларускі народ Ларысу Геніюш.

26 жніўня ў Свята-Петра-Паўлаўскім саборы адбылася паніхіда па Сяргею Новіку-Пеюну.

ВЕРШАМІ ВАСІЛЯ ЗУЁНКА

адкрываецца шосты нумар часопіса “Беларуская думка”. Такім чынам выданне адзначыла 60-годдзе майстра слова. Г. Махнач гутарыць з міністрам знешнеэканамічных сувязяў Рэспублікі Беларусь М. Марынічам — “Рынак немагчымы без знешняга гандлю”. Пад рубрыкай “Славутыя землякі” прапануецца нарыс А. Болатава пра І. Чэрскага “Імя на карце”. Маналог са здымачнага павільёна кінастудыі “Беларусь” “Кіно не памерла... Няхай жыве кіно!” зрабіў Я. Конеў. З артыкулам “Слова-вобраз і моўны штамп выступае А. Наркевіч. Пра новыя знаходкі беларускіх археолагаў можна даведацца з матэрыялу Л. Побаля “Прывітанне з далёкай мінуўшчыны”. “Такія вось грыбы, атрымліваецца” — гэтак назваў свае дакументальныя навелы У. Глушакоў. У “Літаратурнай гасцёўні” — урывак з новай аповесці Л. Левановіча “Ларыса, альбо Прыгоды аўтамабіліста”.

СУМЕСНА З ДЫЯСПАРАЙ

Пад грыфам Беларускага інстытута навукі і мастацтва, што, як вядома, знаходзіцца ў Злучаных Штатах Амерыкі, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Ф. Скарыны выйшаў у свет паказальнік літаратуры “Францыск Скарына, жыццё і дзейнасць”. Гэтая унікальная праца ахоплівае розныя выданні на згаданую тэму, што з'явіліся з 1530 па 1993 гады. Асноўным матэрыялам папярэднічае прадмова Вітаўта Кіпеля і Адама Мальдзіса. З яе можна даведацца, што падобныя кнігі будуць выходзіць адзін раз у пяць гадоў.

ЖЫЦЦЁ ЧАЛАВЕЧАЕ...

Васілю Рагаўцову, як кажуць, і сам Бог спрыяў, каб узяцца за вершы. Яшчэ б! З мовай у ладах. Закончыў беларускае аддзяленне філалагічнага факультэта Мазырскага педагагічнага інстытута, працаваў у школе, вучыўся ў аспірантуры пры Інстытуце мовазнаўства імя Я. Коласа АН Беларусі, абараніў дысертацыю, а пасля кандыдат філалагічных навук В. Рагаўцоў звязаў свой лёс з Магілёўскім педагагічным інстытутам імя А. Куляшова, дзе з 1983 года загадвае кафедрай беларускай мовы. Вершы яго друкаваліся ў часопісах “Полымя”, “Маладосць”, “Першацвет”, “Роднае слова”, штотыднёвіку “Літаратура і мастацтва”, газеце “Чырвоная змена”. І вось першая кніжка В. Рагаўцова “Сутонне”, што стала чарговым зборнікам у серыі “Бібліятэка часопіса “Маладосць”. Як сказана ў выдавецкай анатацыі, “сутонлівым надвячоркам чалавек заўсёды схільны да роздуму, удумлівай разважлівасці над пражытым, пройдзеным, знойдзеным і страчаным. Кніга “Сутонне” Васіля Рагаўцова — гэта і ёсць той роздум, які паглыблены ў наша няпростае жыццё, у светлыя і ценявыя яго бакі, у яго бачныя і нябачныя грані. Роздум гэты часцей за ўсё мяжуе са смуткам і болем, але ёсць у ім мера добрай веры ў светлае, у тое, чым і цікавае жыццё чалавечае”.

Паэзія

Зінаіда ДУДЗЮК

“НАЛЕЖУ Я НЯЗВОДНАМУ НАРОДУ”

АБЛІЧЧЫ

Пакуль жывеш,
дык што б ні выпадала,
Ці спевы, ці звярынае выццё,
А над табою светла і трывала
Схіляе твар свой зменлівы ЖЫЦЦЁ.

Клянеш яго,
а прагнеш век падоўжыць,
Не хочаш да нядолі прывыкаць
І верыш да магілы ў лёс прыгожы,
Які цябе яшчэ не напаткаў.

А дзе той лёс? Ці з мэтаю прастуе?
Ці каратае час, як набяжыць?
Тут, на зямлі, КАХАННЕ ўсім пасуе,
Калі патрапіш да яго дажыць.

Якія вочы зазірнуць у сэрца!
Якія словы выкажаш няўзнак!
Такім шчаслівым
лепш было б памерці,
Каб зноў расчаравання не спазнаць.

На што сябе на тым шляху асудзім?
Што здатны мы ці ўведаць,
ці пасмець,
Калі і ў свята, і ў звычайны будзень
За намі сочыць непрыступна
СМЕРЦЬ...

Але жывеш... І што б ні выпадала,
Ці спевы, ці звярынае выццё,
А над табою светла і трывала
Схіляе твар свой зменлівы ЖЫЦЦЁ.

●

Нашто была вам гэтакая ўлада?
Прынесці людзям беднасць і падман?
Падобна добрасць вашая на здраду,
А вольнасць патыхае, як турма.

Ну, долары, ну, месца ля карыта...
На гэта і пастаўлена жыццё?
Гісторыяй нічога не забыта:
Па справах — памяць вам і забыццё!

ПРАКЛЁН

Над асушаным балотцам,
Перасохлаю ракой,
Сыпле вецер супраць сонца
Пыл нябачнаю рукой,

Круціць “чортава вяселле”...
Абыходзь яго здаля...
Наша клятае насенне
Не прымае больш зямля.

Адзявае, як атруту,
Адмаўляецца радзіць.
...І душа ракі пакутна
З неба воблачкам глядзіць.

●

Маё
дажджы адгаравалі ўвосень,
Маё
вясна адкрасавала ўсмак,
А мары, як раней, мяне адносяць
Туды, дзе застаюся толькі ў снах.

Нібы душа даўно жыве бяссонна,
Адселеная ў непарушны свет,
І маладосцю поўніцца нязводна,
Пад зоркамі бязважкая плыве...

НАВАЛЬНІЧНАЯ НОЧ

Я сказаць табе столькі хацела,
Столькі вынайшла
рэдкасных слоў —
Красамоўства маё адляцела
На мінулае наша святло.

Задыхнулася даўкім паветрам —
І дыханнем тваім ажыла.
Ноч упала параненым вепрам,
Нас у нетры свае прыняла.

Тут сышліся сусветныя цені,
Чорны колер усё скасаваў.
І язмінавасць дзённай пасцелі
Чарнатою мяне абвіла.

Я не помніла “заўтра” і “ўчора”,
Я адзіным імгненнем жыла.
Не было з намі шчасця і гора,
Толькі морак — ні знаку святла.

Нават сон быў аблудны і чорны,
Ён круціўся гарачай юлой.
І грымелі каменныя жорны
Над распятай у цемры зямлёй.

...Абудзілася недзе пад ранне.
Бліскавіца цаляла ў мяне.
І зубрынае грому рыканне
Адбівалася гулка ў акне.

●

Я прымаю маўчанне тваё,
За маўчанне не судзяць, напэўна,
Ды звіваецца дзён гадаўё
У клубок невідушчы, няпэўны,
Што высмоктвае сэрца да тла,
Да крывінкі, да жаху, да болю...
Я не помню, калі я жыла
І калі не хварэла табою.

●

Асенні дзень кароткі, як жыццё.
Бяздумна вецер бавіцца лістотай.
Праменьчык пудкі да зямлі працёк,
Ды для зямлі ўжо гэта не істотна.
Не трэба ёй салодкае маны,
Скупой пяшчоты, крадзенай у хмары,
Сапраўднае чакае цеплыні
І беражэ ўрадлівыя абшары.

СПАСЦІЖЭННЕ

Я злыднямі была зачаравана
На ста гасцінцах пазбіраць свой лёс,
Прайсці праз морак соннага туману,
Прабіць гару аблудаў навылёт.
Пачвары мне выходзілі насустрач.
Не разбярэш, ці чалавек, ці звер?
Бяда мяне выводзіла на мудрасць,
Надзею пакідала напавер.

Я сто разоў магла б ужо загінуць
Ад цемры і сляпучага святла,
Пасля сябе магілы не пакінуць,
Нібы ніколі тут і не жыла,
Ды спадчынна валодаю свабодай
Сягаць туды, дзе не ступіць нагой.
Належу я нязводнаму народу,
Які бярэ пачатак ад багоў.

Галіна ТВАРАНОВІЧ

ЧАРНІЦЫ

сп. Масею СЯДНЁВУ

Адкуль мне ведаць, ці ёсць
баравыя лясы з бярозамі,
дзе спрадвеку растуць чарніцы,
паблізу таго невераемна далёкага
месца, што завецца Г л е н К о ў,
і сам гэты назоў мне на слыху,
бо там жывяце Вы з сям'ю
і з Вашымі вершамі, а таксама
з усімі шляхамі й сцежкамі,
якія пачаліся, разгортваючы
й вядуць —
на Магілёўшчыну...
У Г л е н К о ў жывяце Вы —
прагны святла й хараства,
замілаваны цудам жыцця...
Хацела б пачаставаць Вас чарніцамі,
што растуць за дарогаю,
зусім побач бацькоўскае хаты
у лясным маім Дараганаве, што
між Асіповічамі
й Старымі Дарогамі...
Вядома, яны не такія салодкія,
як недзе блізу Вашага Мокрага,
у іх, пэўна, меней і сонца,
таму адразу прашу прабачэння.
Чарніцамі з ягаднікаў маленства
хацела б Вас пачаставаць...

●

Несмяротнік трываліць сабою
Зжоўклы падвышаны бераг усцяж.
Насуперак жвавае чыстае плыні
Спяшаю ў месца с п а к о ю.
Туды, дзе буслінае пары жытло...
Вітаю тужліва-падзячна
Над вечным прытулкам
Радзіны стамлёнай маёй
Зямнога анёла крыло...

ЗНІЧУ

Язмін мне сын прынёс
з апальнае паэтавай сядзібы,
разрабаванага гняздоўя муз,
дзе рух у камені й слове
дакладным быў заўжды...
Яму і далей тут
у шчырай споведзі сваёй
пранікліва, натхнёна
славіць горнія я з м і н ы...
Чаму ж здаўным-даўна
паэтаў любяць тых,
каторыя маўчаць ужо...
Маўчыць —
адно да ч а с у
і Вышні Судзія...

МІЛАВІЦА

Над гуртам празрыстым бярозак —
дасканалаю восеньскай графікай —
уранні самотная зорка стаяла.
Дзівілася зорка зялёнай раскошы
і зыркім пялёсткам фіялак...

Над гуртам празрыстым бярозак,
над зоркай, самотнаю, вечнай —
малітваю ранішняй светла
жанчыны ўдзячнасць спяшала...

А зорачка, мабыць, у вокнах,
дзе кветкі палаюць лілова,
дзе моляцца й вершы страчаюць —
штосьць мела здалёк папытаць...

Жаль зоркі, дзівоснае, мілае той —
растала ў яснасці зыклага дня
па слову апошняй малітвы яна...

●

Губляе ў смутку лісце сад.
Калыша рэзка вецер голле.
У ростані глухой мая туга
Зрастаецца з тваёй тугою.
Губляе лісце сад у час.
Рыхтуюцца карэнне й ствалы
Да стрэчы новае пары.
О смутак, боль апалага ліста —
Нямоўленае ласкі дотык, гук...
Губляе лісце сад у час.
Па звонкай ростані мая душа
Шчымліва з роднаю зрастаецца
душой.
....
Калыша ветла вецер голле.
Рыхтуюцца карэнне й ствалы
Да стрэчы новае пары.

●

У сэрцы прарасці, Галгофа,
і болем боль пацісні —
на краі, дзе варагуюць
пустазелле й каласы...
Там Новы Запавет
старонкай ратавальнаю —
маёй балеснае старонцы
даўно спрабуе патлумачыць,
з чаго хварэе ч а с —
чаму хварэем мы...

Проза

Андрэй ФЕДАРЭНКА

МІХАІЛ ІВАНАВІЧ

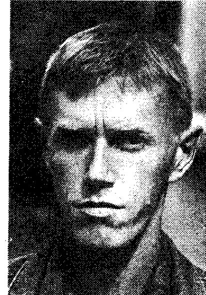

АПАВЯДАННЕ

УВЕСЬ КЛАС ВЕДАЕ, што яна кахае яго, і гэтага не могуць ёй дараваць.

Яна, сямікласніца Таня, — стройная, цемнавокая, выдатніца, на якую заглядаюцца хлопцы са старэйшых класаў, калі выпадае сумесны ўрок фізкультуры і яна паказваецца перад усімі ў сваім трыко і ў белай з зялёным маечцы; яна, якую яшчэ гэтым летам увечары на лаўцы можна было пацалаваць, "пажмакаць" і якая нікога цяпер да сябе не падпускае... Яна — і Міхаіл Іванавіч!

Ды проста "Міхаіл", з якога трэба смяяцца, кпіць, які, калі не ў гуморы, можа цэлы ўрок прамаўчаць, або можа, наадварот, цэлы ўрок расказваць анекдоцікі; якому ўжо за пяцьдзесят, у якога свой дом у блізкім горадзе, сварлівая жонка і трое дарослых незамужніх дачок; добры, непаваротлівы, падобны больш не на настаўніка, а на вясковага гультаяватага дзядзьку. Ды ён і гаварыць толкам не ўмее, гаворыць па-мясцоваму — ні па-руску, ні па-беларуску, — а сам выкладае родную мову і літаратуру. Ён — усіхні, легенда школы, ён вучыў іхніх бацькоў, гэта пра яго, смеючыся, расказваюць дзецям: "Пачакайце, дойдзеце да шостага класа, да Міхаіла, — ён вам мазгі ўставіць!"

Вось што такое "Міхаіл". І яго кахаць? Такой дзяўчыне?

Ён заходзіць у клас хвілін праз пяць пасля званка, няўклюдны, неяк бокам пралазіць у дзверы, абавязкова стукнецца плячом ці локцем аб вушак, са стосам сшыткаў, кніг пад пахаю, пачынае "раскладацца" на стале. Кнігі з году ў год, з класа ў клас адны і тыя ж, зацяганыя, зашморганыя, зачытаныя: Колас "Новая зямля", Багдановіч, Купала, чамусьці Пушкін, Гогаль, "Слоўнік беларускай мовы" Крапівы... "Расклаўшыся" (яго слоўца), Міхаіл Іванавіч прычэсваецца — далоняю закідвае з ілба на патыліцу доўгую пасму валасоў, загладжвае за вушы, тады дастае з кішэні шырокіх, заношаных і непрасаваных штаноў скамечаную насоўку і гучна трубіць-сморкаецца. Сёння ён добры.

— Учора дастаю платок, у шостым класе, толькі высмаркаўся і назад класці, у карман, а Васька: "Э-э, Міхаіл Іванавіч, пакладзіце на месца нашу трапачку!"

Рогат.

— У іх з дошкі трапачка прапала, дык ён, гад малы, думаў, гэта я забраў і сморкаюся ў яе.

Ён праходзіць між радоў, правярае, як зрабілі хатняе заданне. Каля таго, у каго пуста ў сшытку, пастаіць, памаўчыць.

— Ручка зламалася, Міхаіл Іванавіч, — заўсёднае апраўданне.

— Дык пісаў бы ножкаю.

Тані не глядзіць нават у сшытак, адразу выводзіць ёй у дзённіку прыгожы, з закручаным хвосцікам "пятак".

— Вось на каго раўняйцеся, чарты дзікія, — лагодна, задаволена кажа і йдзе далей.

Ах, лепш бы ён маўчаў!

Перад Таняю на парту падае запіска, у ёй малюнак — людзі з тонкімі штрышкамі, што азначаюць рукі-ногі, зліліся ў палавым акце. Да верхняга чалавека вядзе стрэлачка і падпісана "Міхаіл", да ніжняга такая ж стрэлачка і ўказана: "Т. Мяцельская". Таня, прыжмурыўшы вочы, азіраецца, пасміхаецца і камечыць паперку.

Рэдка, але бывае, што Міхаіл не ў гуморы. Калі не вывучылі на памяць верш, ці не перапісалі практыкаванне па мове. Тады пачынаецца самае цікавае. Настаўнік моўчкі сядае за стол, разгортвае адну са сваіх кніг і чытае. У класе страшэнны гармідар. Пачытаўшы, Міхаіл Іванавіч раптам знянацку падхопліваецца і моцна ляпае кнігай аб стол, — пачынаецца.

— Ну, скаціншукі! Ну, гаспада галаўлёвы! Малайцы, выкідайце кату пад хвост маладыя агні, маладыя жаданні! Пераводзьце кроў на ваду! Вясковыя, цёмныя людзішкі — вы ж прападзеце ў вялікім свеце без навукі! Без чытання! Каму вы трэба цяперашнім часам?! Не даў Бог вашым бацькам грошай, палат каменных — дык не чухайцеся, чэрці, на печы, а чытайце! Цярплівасцю вазьміце, пакуль галовы маладыя, сілком, напаўняйце сябе навукаю!

Пачынае настаўнік без запалу,нават абыякава, быццам ведае, што тут кажы ні кажы, усё адляціць, як гарох ад сцяны. Але паступова натхняецца, дзябёлы твар яго чырванее, голас робіцца аж пагрозлівым, быццам перад ім не падлеткі — учарашнія дзеці, а крэўныя ворагі. Ён пачынае глядзець паверх галоў і цадзіць праз зубы, адсякаючы доўгім тоўстым пальцам кожнае слова:

Маленькие, серые людишки
Бродят по земле моей отчизны!

Ищут все дешевенького счастья,
Гэткія трусы і ілгунішкі!

— Дык вось, не будзе нікому дзяшовага шчасця, папомніце мяне! Шчасце трэба заслужыць, крывёю заплаціць за яго!..

Ванька, Бога нет!

І сеў сабе моўчкі за стол і чытаў, ні на што не зважаючы. У канцы ўрока падняўся, сказаў гнеўна, ківаючы пальцам класу:

Вось так на земле проживете,
Как черви слепые живут.
(Узмах рукою)
Ни сказок про вас не расскажут,
Ни песен про вас не споют.

— Усіх пакідаю пасля ўрокаў. (Урок беларускай мовы апошні.) Перапісвайце, спісвайце адзін у аднаго, што хочаце рабіце, хоць на галовах стойце, — але кожны падыдзе да стала, пакажа практыкаванне, і свабодны.

Потым, пакашляўшы, але ўсё так жа строга:

— Ты, Таня, можаш ісці. Я цябе адпускаю.

— Я не зрабіла, Міхаіл Іванавіч.

— Значыць, у цябе была важная прычына, — спакойна адказвае настаўнік. — Ідзі.

Дзяўчынка не кранаецца з месца. Праз момант ёй зноў ззаду кідаюць на парту запіску — тою ж рукою зноў намаляваныя людзі, сукупленыя ў палавым акце.

Перапісваюць практыкаванне хутка, каб паспець яшчэ да званка з урока. Падносяць адзін за адным да стала. Міхаіл, нават не правяраючы, ставіць каму пяцёрку, каму чацвёрку, і адпускае. Таня, нізка схіліўшыся над сшыткам, марудна выводзіць кожную літару.

Усе нагнуліся над партамі і хіхікаюць, а Тані ў такія хвіліны страшэнна сорамна за яго; яна думае, што і з яе гэтыя хіхікі; такім настаўнік перастае падабацца ёй і яна ўжо не адчувае пяшчоты, гледзячы на яго штаны, на пінжак, пацёрты на локцях, на прышытыя рознымі ніткамі гузікі кашулі... "Што ён кажа? Навошта, каму?" — думае яна і таксама, як і ўсе, схіляе галаву над партай.

Аднойчы пасля выхадных ніхто з класа не зрабіў хатняга задання. І Таня таксама. На выхадныя прыязджала з горада Надзя, старэйшая сяброўка, якая вучылася ў тэхнікуме, Таня пайшла з ёю ўвечары ў клуб, на танцы, потым за клубам Надзя курыла, Таня папрасіла і яе навучыць... Словам, загулялася, і не да ўрокаў было.

— Малайцы! — сказаў Міхаіл Іванавіч, прайшоўшы між радоў і глянуўшы сшыткі. — Усё правільна — гуляй, Ванька, Бога нет!

...

Урэшце яны застаюцца адны ў класе, настаўнік і вучаніца.

— Таня, давай дзённік, — кажа Міхаіл Іванавіч, устае і пачынае збірацца. — Я табе ўжо даўно ў журнал пяцёрку паставіў.

Дзяўчынка бярэ партфель, сшытак, падыходзіць да стала:

— Вось... — і замест сшытка падае настаўніку запіску, дзе людзі ў палавым акце.

Той няўцямна, блізарука ўзіраецца; потым яго вялікая далонь разам з паперкаю пачынаюць дрыжэць.

— Ну, чарты дзікія... Што выдумаць... На гэта дык розуму хапае... На, парві хутчэй, каб ніхто не бачыў! Ты, Таня, я табе вось што скажу... Прысядзь.

Дзяўчынка паслухмяна сядае за першую парту, настаўнік таксама цяжка апускаецца ў крэсла.

— Ты, Таня, менш іх слухай. Ты ім не роўня, у цябе галава светлая. Табе трэба вырывацца адсюль у вялікае жыццё, бацькі ў цябе няма, памагчы табе ніхто не паможа...

Дзяўчынка глядзіць яму проста ў вочы, і ён ад погляду гэтых цёмных, вільготных, нібы сонных вачэй тушуецца, апускае галаву, кашляе і нават чырванее.

— Куды вырывацца, Міхаіл Іванавіч?

— Як куды — у горад! Можа, нават у Мінск. Ты выдатніца, цягні на медаль...

— І што ў тым горадзе? Трахацца па абшчагах? — спакойна, сваім зусім яшчэ дзіцячым голасам пытае яна, і вочы ў яе смяюцца.

Міхаіл Іванавіч аж адкідваецца назад і закрывае сабе далоняю рот, быццам гэта ў яго вырвалася гэтае слова.

— Таццяна... — шэпча ён і азіраецца на дзверы. — Цішэй, ты ж мяне падводзіш!

— А што, не так? Надзя вунь расказвала. Ведаеце, што яны там вытвараюць? П'юць, кураць і трахаюцца. Шчасце такое, горад...

— Надзя цябе навучыць! Ты менш яе слухай, ты разумная дзяўчынка, будзеш сама сябе глядзець, і... і...

Зноў яе вочы не даюць яму сабраць слоў.

Раптам ён нібы разумее нешта, замаўкае, і твар яго робіцца такім чырвоным, як у дзядзькі, што за раз хапануў добрую шклянку першаку.

— Таня, — мармыча ён, не падымаючы галавы, — Таня, у мяне ўжо ўнучка магла б быць такая, як ты... У мяне трое дачок, а...

— А гузікі рознымі ніткамі прышытыя. І латачка вунь на локці.

Настаўнік неяк спалохана ўскідвае руку і глядзіць на латачку. Тані смешна гэта, і шкада яго, нейкая пяшчота да яго, як да бацькі, якога ў яе няма; хочацца ўзяць яго вялікую далонь у сваю і прыцісну ца да яго пляча... Але яна — дзяўчына, жанчына, і векавы інстынкт прымушае яе гаварыць не тое, пра што яна думае, і рабіць не так, як ёй хочацца.

— Вы не бойцеся, Міхаіл Іванавіч, — яна стараецца надаць голасу абыякавасці. — Больш такіх запісак не будзе. Я ведаю, хто іх прысылае.

Настаўнік маўчыць. Яна пстрыкае замкамі партфеля, апранае куртачку, якую не здавала сёння ў гардэроб, бо ў класе халаднавата, ідзе да дзвярэй.

— Да пабачэння, Міхаіл Іванавіч.

— Таня, — ціха кажа настаўнік, праводзячы яе вачыма. — Таня!..

Але дзяўчынка, мабыць, не чуе. Зачыняюцца за ёю дзверы.

Настаўнік збірае свае кнігі і, задуменны, прыгорблены, тэпае ў настаўніцкую. Там сядзіць толькі завучыха, Паліна Пракопаўна, якую і вучні, і настаўнікі за вочы завуць проста Полькай.

— Вам жонка толькі што званіла з горада, — кажа Полька, абмацваючы яго з галавы да ног насмешлівым, нячыстым позіркам. — Прасіла пазваць вас, я сказала, ён сядзіць з вучаніцай пасля ўрокаў. Тады яна наказала перадаць, каб вы не адразу дамоў ехалі, а каля вакзала зайшлі ў магазін і купілі... Вось, я запісала.

— Я помню, — суха адказвае Міхаіл Іванавіч і адводзіць яе руку з вырваным каляндарным лістком.

Ён хутчэй нацягвае сваю чорную куртку, адвярнуўшыся, каб завучыха не бачыла, што ў курткі зламаны замок-"маланка" і знізу яго трэба прымацоўваць шпількаю, урэшце спраўляецца, зашморгвае, бярэ свой пусты сакваяж і, буркнуўшы "ўсяго добрага", выходзіць на восеньскі непрыветны двор. Імжыць дождж; Міхаіл Іванавіч насоўвае на галаву капюшон, памалу ідзе да прыпынку. Па дарозе шнырыць па кішэнях курткі, знаходзіць два скамечаныя прабітыя талончыкі. Адзін, абгледзеўшы, выкідвае, другі разгладжвае, каб не было відно дзірачак — спатрэбіцца яшчэ. (Да горада ў яго праязны, а ад вакзала яшчэ тры прыпынкі ехаць гарадскім аўтобусам, з вечнымі кантралёрамі.)

"Таня... Таня..." — думае Міхаіл Іванавіч і ніяк не можа дадумаць, пакуль не разумее — гэта ж ён гукае, кліча яе!..

Холадна на прыпынку, імжа, пуста — няма больш пасажыраў. Настаўнік ставіць сакваяж на мокрую лаўку і глыбока хавае рукі ў кішэні.

Якая тут Таня, куды ўжо табе, Міхаіл Іванавіч, звацЬ Таню!..

ЛіМ
ЧАСАПІС

ВА ЎЗРОСЦЕ ЗДЗЯЙСНЕННЯЎ

У канцы ліпеня ў Лідскай мастацкай галерэі адчынілася персанальная выстава мясцовага мастака Анатоля В'югіна. Прысвячалася яна Дню незалежнасці, двухгадоваму юбілею галерэі і, нарэшце, 65-годдзю самога мастака.

Анатоль Аляксеевіч родам з Цвярской зямлі. З дзяцінства працаваў у калгасе, узнагароджаны медалямі. Лёс распарадзіўся так, што ў войска трапіў на Беларусь, тут ажаніўся і застаўся ў Лідзе. Спачатку працаваў будаўніком, але перасіліла захапленне маляваннем.

Сваю першую карціну "Вербавы лес" Анатоль В'югін напісаў у трыццаць год. Ён паставіў сабе за мэту засвоіць навуку колеру, святла, каларыту, авалодаць прадметам жывапісу. Вынікам стаў насычаны, моцны колер — адна з лепшых якасцяў ягоных работ.

На выставе Анатоль В'югін прадставіў каля 100 работ — нацюрморты, партрэты, тэматычныя карціны, графічныя лісты. Але любімым жанрам мастака так і застаўся пейзаж. На ягоных карцінах — непаўторныя краявіды Гарадзеншчыны, што стала яму роднай.

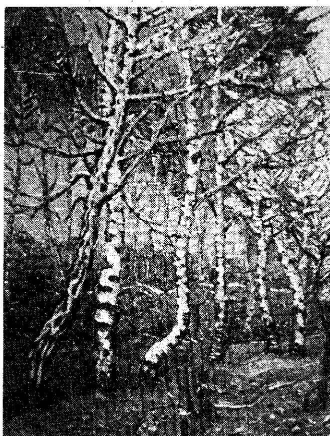

Гледачы высока ацанілі карціны мастака, пяць з якіх знайшлі месца ў пастаяннай экспазіцыі Лідскай мастацкай галерэі.

Ларыса ДРАКО
г. Ліда

На здымках: мастак А. В'югін ля сваіх работ; "Бярозы".

Фота А. СЕРАБРАКОВА

...І ЗВОН ГІТАРЫ НАД СОЖАМ

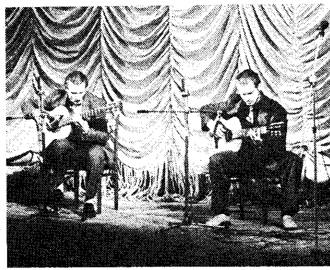

У Гомелі прайшоў першы Рэспубліканскі фестываль гітарыстаў. Сярод арганізатараў свята быў выкладчык Гомельскага каледжа мастацтваў імя Сакалоўскага Ігар Шошын.

Фестываль гітарыстаў сабраў музыкантаў, якія іграюць у розных стылях. Канцэрты мелі вялікі поспех і прыхільнікаў гітары.

На здымку: у час заключнага канцэрта фестывалю.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛІНФАРМ

Віцебск. "Славянскі базар-95". А пятай гадзіне раніцы, калі мы вяртаемся з джаз-клуба, наш "рафік" раптам спыняюць нейкія "пакамечаныя" хлопцы з бутэлькай у руках і, перамяжаючы кожнае звычайнае слова двума-трыма моцнымі, патрабуюць іх падвезці. Мая калега палохаецца і шэпча: "Можа, трэба міліцыю паклікаць?" А я ёй: "Цішэй! Гэта ж артысты!" У яе вочы становяцца большымі за акуляры.

А ўвечары яна і сама пазнала іх на сцэне, бо выйшлі яны ў тым жа аддзенні і ў тым жа "пакамечаным" стане. Гэта была група "ЛЮБЭ".

"ПАБАЗАРЫЛІ" — І ГОДЗЕ!
ДА СУСТРЭЧ У НАСТУПНЫМ ГОДЗЕ?

СПРОБА КІДАННЯ КАМЕНЬЧЫКАЎ У РЭЧКУ ЧАСУ

Не, гэта не сюжэт для чарговага апавядання Л. Дранько-Майсюка з цыкла "Пра тое, як я..." Гэта — урывак з майго будучага падручніка па эстэтыцы: прыклад на тэму "сувязь мастацтва з жыццём". Пасля "С. Б.—95" я цвёрда вырашыла не трануькыраць болей час на фестывалі — тым больш на такія, а заняцца выключна навуковай працай. Вось хоць падручнік напісаць! І каб настроіцца на філасофскую хвалю, пайшла кідаць у рэчку каменьчыкі — вельмі філасофскі, я вам скажу, занятак.

Ды толькі я кідала іх не ў Заходнюю Дзвіну, па якой журналістаў традыцыйна катаюць на цеплаходзе (а ў гэтым годзе, на зайздрасць расіянам, каталі толькі беларусаў) — а так, у адзін з яе рукавоў, у нейкі ручай пасярод парку, побач з Гарадскім цэнтрам культуры, што падчас "С. Б." ператвараецца ў ягоны прэс-цэнтр. Рачулка так і вабіла мяне таямнічай музычнасцю мовы і пачуццём амаль боскай адзіноты, такой прыемнай сярод дэцыбельнай (а месцамі і ДЭцыБІЛЬНАЙ) фестывальнай паліфаніі. І раптам я зразумела: гэта ж не звычайны ручай, гэта — рэчка часу. Адшукаць яе вельмі проста! Трэба толькі спусціцца з вышыні амбіцый (фестывальных, палітычных, уласных), кінуць пробны каменьчык — і паглядзець, якія ад яго пойдуць кругі. Ну што ж, паспрабуем?

Бачыце? Першы круг носіць назву —

К
А А
В "СБ" Л

Усё менавіта так. Спачатку "Славянскі базар" меркаваўся як музычны фэст з конкурсам эстрадных спевакоў у цэнтры. І нават зараз, калі ён пашырыўся да фестывалю мастацтваў, сярод якіх "найгалоўным для нас з'яўляецца кіно", прыярытэт вакальных каштоўнасцей так проста не здаецца. Асабліва ў конкурсе.

Уладальнік Гран-пры Філіп Жмахер з Югаславіі шмат у чым працягваў традыцыі, закладзеныя на "С.Б.—93" яго суайчыннікам, дыпламантам Боянам Мілановічам: тая ж цыганска-рамантычная пастаць, тая ж абаяльнасць, бляск у вачах — і, галоўнае, шыкоўны голас, які сваім фальцэтам скарыў нават самых заўзятых прыхільнікаў рэпа. Наталля Магілеўская з Украіны (1 прэмія) прыцягнула ўвагу не толькі сваім амаль оперным вакалам, а, у першую чаргу, песняй "Іерусалім" — шматасацыятыўнай, жанрава багатай. (Дарэчы, яшчэ адна ўкраінка, Вольга Юнакова, хаця і атрымала толькі дыплом, зарэкамендавала сябе прафесійнай артысткай, пра якую толькі можа марыць мюзікл і, наогул, музычны тэатр.) Тэймураз Боджгуа замацаваў сваёй II прэміяй аўтарытэт грузінскіх выканаўцаў: у мінулым годзе спявачка Тэона атрымала І прэмію — і гэта адразу прымусіла ўсіх сур'ёзна ставіцца да Грузіі, якая ўпершыню з'явілася на форуме славянскіх народаў. З астатніх канкурсантаў асабіста мне запомніўся Аскольд Сарокін (Расія) з уласнай кампазіцыяй на словы А. Таркоўскага, такой непадобнай на звычайныя песенныя опусы.

На такім фоне беларускія спевакі адразу гублялі сваю "зоркавасць". Можна, канешне, знайсці адгаворку, што сучаснаму шлягеру, маўляў, не патрэбен бліскучы вакал, што многія з папулярных цяпер выканаўцаў, калі б удзельнічалі яны ў гэтым конкурсе, таксама б нічога не атрымалі. Можна паскардзіцца, што журы, у асноўным, складаецца са спевакоў старэйшага пакалення, з іх нібыта "састарэлымі" эстэтычнымі поглядамі. Ды толькі справа зусім не ў гэтым. Проста амаль усе канкурсанты, нібы дамовіўшыся, падышлі да ўдзелу ў спаборніцтве даволі сур'ёзна, і рэпертуар прывезлі адпаведны: песні-балады з багатым драмагургічным развіццём, з непаўторнымі аранжыроўкамі, са складанымі вакальнымі партыямі. Не "дамовіліся" аб гэтым толькі беларусы. На эстрадным Алімпе даўно змяніўся стыль — а мы так і засталіся вернымі рэстаранным манерам і неўміручаму "ум-ца — ум-ца-ца".

Мы засталіся — на ўзроўні самадзейнасці. І калі гэта не ўсім бачна ў эстраднай штодзённасці, дык "Славянскі базар" зрабіў гэту "нацыянальную" рысу відавочнай. На каго ж скардзіцца, што наш славуты Ален спяваў на конкурсе дзве аднаплановыя песні? Што па-дзіцячы непасрэдная Алена Літоўка раптам вырашыла знешне наблізіцца да вобраза "ракавой жанчыны"? Што з'яўленне ў конкурсе Віталя Глушыцкага наогул выклікала запытальныя позіркі: чаму ўдзельнічае менавіта ён, а не хто-небудзь іншы з вялікай колькасці яго эстрадных "братоў-блізнятаў"?

Ёсць у самім конкурсе адна "закавыка", што не дае мне спакою: усе, хто прыехаў у Віцебск, аўтаматычна набываюць ганаровае званне дыпламанта Міжнароднага конкурсу. Іншымі словамі, каму быць проста лаўрэатам нацыянальнага конкурсу, а каму яшчэ і дыпламантам Міжнароднага — вырашаецца на месцах. Невядома кім.

Будзем шчырымі: сёння на Беларусі ёсць толькі адна спявачка, якая магла б сапраўды спаборнічаць, а не проста "ўдзельнічаць" у конкурсе "С. Б.", — гэта Наталля Тамела. Чаму ж яна ўсё ніяк не даедзе да Віцебска?

Тым часам, да Віцебскага амфітэатра, дзе адбываліся асноўныя падзеі "С. Б."; у тым ліку два вялікія гала-канцэрты, з беларускіх артыстаў даехалі "Сябры", папершае, з лучанкоўскай "Полькай беларускай" (гэта песня гучыць на "С. Б." другі год запар, і ўкраінскія калегі пытаюцца: "У вас што, за год больш песень не стварылі?" А мы ў адказ: "Такіх, беларуска-полечных — не".); "Сябры", па-другое, з каларытным Джымі Нэльсанам, што "прыехаў з Беларусі, прыгажунямі багатай" — і з Алесяй, што тых прыгажунь увасабляе (да таго ж, Алеся ўпрыгожвала "Мышкай" дзіцячы канцэрт); нарэшце, "Сябры" з бочкай піва (без усялякага двукосся) і шырокім славянскім запрашэннем "Піце піва, мужыкі!" — па-трэцяе, у гонар Надзеі Бабкінай, якая спраўляла на "С. Б." імяніны сваёй "Рускай песні".

А вось "Песняры" з'явіліся толькі аднойчы — і заспявалі, ужываючы рэп, "Падманула-падвяла" (відаць, таксама ў гонар Бабкінай, бо ў яе канцэрце яны не ўдзельнічалі, а на пытанне "Чаму?", зададзенае на дзвюх прэс-канферэнцыях запар, сп. У. Рылатка адказаў, што Мулявін хацеў даць месца моладзі, сама ж Надзея Георгіеўна пачала скардзіцца на... дырэктара (?) ансамбля).

Акрамя "сяброўства" і "песняроўства", было і "верасоўства" ў апошнім пакаленні, але з ранейшым рускамоўным "Карнавалам" — і без усялякіх там аб'явак, што гэта "Верасы" і наогул беларусы (з гэткім жа поспехам можна было проста ўключыць "карнавальную" фанаграму). Відаць, гэта (ці што іншае) вельмі абурыла А. Саладуху, бо ён сваю фанаграму з колішняй рускамоўнай "Каруселью" ўдала дапаўняў грознымі выкрыкамі "Рукі! Выше рукі! Вверх за головой!"

"Я уеду, прощай!" — спявала на развітанне Іна Афанасьева. "Лепш хай з'едзе балет!" — так і хацелася ёй крыкнуць, бо глядзець гэта "кабарэ" пасля лявонцьеўскага балета "ТОДЭС" было проста немагчыма. Куды лепей было ўспомніць прыгажунь-удзельніц конкурсу "Міс Славянка—95", выхад якіх наша Ліка выразна суправаджала красамоўным прыпевам "...і пад бачок на ўсю ночку".

У новым амплуа — таты з мамай — убачылі гледачы А. Ціхановіча і Я. Паплаўскую, якія цудоўна тэатралізавалі сваю новую песню пра ляльку Барбі.

Такімі былі беларусы на сцэне амфітэатра. А расіяне — плод нашай зайздрасці і перайманне? Шчыра кажучы, мяне больш уразілі не гала-канцэрты, а начныя "сольнікі", што пачыналіся пасля дванаццаці. Бо яны давалі магчымасць убачыць не

толькі вынік працы выканаўцы, але і напрамак, па якім ён да яго рухаўся. Рабілася відавочным, напрыклад, як А. Малінін прыйшоў ад рамanса да тэатра аднаго акцёра, як В. Лявонцьеў "перарос" сам жанр песні, з'яднаўшы вакал з сучасным тэатрам і ператварыўшы свае нумары ў вакальна-пластычныя кампазіцыі, якія нагадваюць сцэны з мюзікла ці рок-оперы. Як сказаў адзін беларускі паэт, я б пісаў замест шлягераў лепей рамансы, ды няма на іх свайго Малініна...

А між тым, пошукі сапраўднага вакалу на "С. Б." прыводзілі ў начны джаз-клуб, дзе без стомы працавала пецярбургская група "Дайджэст". Фантастыка! Яны выконвалі ўласныя апрацоўкі не толькі класічных джазавых тэм, але і рускай народнай песні, і знакамітай глінкаўскай "Спадарожнай", што пралятае шоргатам ветру, і "Елачкі", што "ў лесе нарадзілася". І кожным сваім выхадам музыканты нібы даводзілі, што джаз — гэта не проста асаблівасці рытму ці гармоніі, і нават не асобны музычны напрамак, а проста іншы стыль жыцця, заснаваны на свабодзе і волі, у тым ліку творчай. І, нарэшце, на высокім мастацкім гусце (здаецца, менавіта апошняга крыху не хапала мясцовай віцебскай джаз-групе, салістка якой балансавала на мяжы "рэстарана" з "кабаком").

На жаль, вакал "Дайджэста" так і застаўся за зачыненымі дзвярыма (папулярнасць джаз-клуба расце, таму ў гэтым годзе ўваход у яго быў не проста па акрэдытацыйных картках, а па спецыяльных запрашальных білетах) — і не трапіў на сцэну амфітэатра: як кажуць, занадта прафесіяналізм вялікі, каб марыць пра "вялікую" сцэну.

Маскоўскай дзіцячай джаз-групе, якая таксама адну ноч працавала ў джаз-клубе, пашанцавала болей: падлеткі з флейтамі і скрыпачкамі ўдзельнічалі ў канцэрце "Усё гэта — клас!" Ды толькі трэба было бачыць, як недарэчы глядзелася іх знакамітая гершвінаўская "Калыханка" пасля цыркавых нумароў.

А вось з музыкантамі аркестра Фінберга абышліся наадварот: спачатку пасадзілі іх на сцэну амфітэатра, каб тыя падыгралі канкурсантам, а потым — адразу ў аўтобус і дамоў у Мінск: мауляў, няма чаго ім па джаз-клубах цягацца. А калі ўлічыць, што не было традыцыйных джазканцэртаў і на сёлетнім, III Нацыянальным фестывалі беларускай песні і паэзіі, дык можна падумаць, што песня падала на развод з джазам. Жарты жартамі, ды за дзяржаву крыўдна: калі што ў нас і ёсць сапраўды высокага ўзроўню, дык гэта джаз, а не ўласна эстрада з яе трафарэтным "гоп-ля-ля".

Што ж зробіш: калі прытулкам вакалу на "С. Б." (і шырэй, музыкі) часам заставаўся адзін джаз-клуб, дык для НЕвакалу было куды больш сцэнічнай прасторы. Як паводле закона фізікі: круг на вадзе падрос і крышачку змяніў свае абрысы. Бачыце?

К О
А А
В вакала Л

Між іншым, мяне больш за ўсё турбуе сама тэхналогія няўлоўнага пераходу "а" ў "о". Угледзьцеся пільна — і вы заўважыце, што "о" — гэта ж спрошчанае "а": без усялякіх там "звілін", прабачце, — проста кругленькая і зручная літара, толькі крыху буйнейшая па прычыне ганарлівага надзімання шчок.

Так і ў музыцы, дзе ПАЗАмузычнасць адваротна прапарцыянальная колькасці "звілін" і вядзе сябе наступальна. І ўзнікае яна не за межамі нот, а між імі. Бо сапраўдная музычнасць — яна ж і ў паэзіі, і ў жывапісе ўсё адно музычнасць: як стан душы і творчасці, як пацалунак феі з павевамі вальсаў Чайкоўскага.

І пераканацца ў тым можна было на "С. Б." неаднойчы. Той жа фільм "Стомленыя сонцам", зняты Мікітам Міхалковым "у рытме танга", засталася глядзець палова беларускай эстраднай тусоўкі — замест гала-канцэрта адкрыцця, які ішоў адначасова. А на выстаўцы кветак, калі здавалася, яна ўжо займела сваю нячутную мелодыю, раптам як грымнуў "інструментал" — дык кветкі ажно пялёсткі скруцілі.

Так што да перарастання музычнага фэсту ў фестываль мастацтваў, як сёлета пачаў называцца "С. Б.", я б ставілася пафіласофску. Гэта — таксама сімптом. І творчага крызісу жанру эстраднай песні, і крызісу фінансавага, калі пад адных толькі спевакоў усё цяжэй знайсці спонсараў, а пад цэлы кірмаш мастацтваў — іншая справа, бо спонсарам тут мрояцца зусім іншыя маштабы.

"Славянскі базар" перажывае сёння экстэнсіўны перыяд развіцця, захопліваючы ўсё новыя і новыя плошчы "цалінных земляў". Ды толькі эйфарыя хутка пройдзе — і давядзецца думаць аб "прафарыентацыі": ці то звяртацца да інтэнсіфікацыі адной з мастацкіх сфер, ці то працягваць "карнаваліць".

Пакуль "С. Б." лепей удаецца апошняе: працэс карнавалізацыі, што называецца, "пайшоў", і ў Віцебск едуць менавіта "пабазарыць", а не шукаць славянскія карані ў мастацтве. Адзін з асноўных аргументаў на карысць гэтага — поўная адсутнасць на фэсце эстрадных менеджэраў, прадзюсераў, прадстаўнікоў студый запісу. Затое пэўная колькасць тых, хто едзе ў разлику на банкеты і відовішча.

Наконт апошняга ў Віцебску—95 сапраўды вочы разбягаліся: за 5 дзён — 92 мерапрыемствы! (Уласна кажучы, маглі і да сотні дагнаць, ды, відаць, пакінулі гэту ўрачыстасць да наступнага "С. Б." з яго пяцігадовым юбілеем). Паспець на ўсе з "відовішчаў" было немагчыма фізічна, бо многія з іх ішлі паралельна адно аднаму.

Так, "паралельнай танальнасцю" засталася кінапраграма. Тым не меней, сп. М. Бурляеў, які ўзначальвае кінафестываль славянскіх і праваслаўных народаў "Золотой Витязь" і, відаць, збіраецца зрабіць Віцебск яго "другой радзімай", знайшоў шмат часу (без паралельных мерапрыемстваў!), каб шчодра накарміць журналістаў рэкламай свайго фэсту і ўласнай асобы — прычым не толькі на словах, але і ў выглядзе дакументальнай стужкі. Акрамя гэтага, на прэзентацыі кінапраграмы мяне вельмі ўразіла выступленне архімандрыта айца Інакенція, які зрабіў амаль навуковую класіфікацыю духоўнасці: маўляў, ёсць духоўнасць стваральная, а ёсць тая, што нясе "растление" (цікава, што ж тады наогул духоўнасцю лічыць?). Заканчвалася яго прамова двума заклікамі: "не обнажать телеса" і "соединиться со своим телом — святой Русью" (незразумела было толькі, чаму сам Бурляеў "адкалоўся" ад Масквы, дзе адначасова з "С. Б." праходзіў Міжнародны кінафестываль).

Але ж я такі ўцяміла: кіношнікі прыехалі ратаваць эстраду ад "тлетворного влияния Запада". І выратавалі! Ящчэ як! Бо пра высокую духоўнасць гаварыла (і спявала) — Маша Распуціна — і гэта было лепшай з базарных пародый—95.

Калі ж сур'ёзна, дык я зусім не супраць кіно! Больш за гэта, вельмі б хацела паглядзець дакументальную стужку, прысвечаную "С. Б.—94", за якую ўкраінцы атрымалі журналіцкі прыз "Золатое пяро". На жаль, яе не паказалі. А мае мары паляцелі далей: ну чаму б не арганізаваць на "С. Б." конкурс менавіта музычных фільмаў? Музычных тэле-, радыёпраграм?

Між іншым, знакаміты "Музабоз" вёў на "С. Б." тэлездымкі — на спецыяльна адведзеным для гэтага начным "Дыскабазары". Сярод удзельнікаў было шмат маладых беларускіх артыстаў. Цікава, што са знятага застанецца ў кадры?

Бо пакуль з усёй беларускай дэлегацыі больш паспяхова пазіравалі перад камерамі трое нашых прыгажунь, кожная з якіх атрымала званне хоць якой-небудзь "місачкі". Гэта Алена Кудрашова (Міс Славянка—95), Вольга Роля (Міс Фота) і Алена Бушуева (Міс Зачараванне). Ды і сам конкурс мне вельмі спадабаўся. Ужо хаця б тым, што прэсу на яго прапускалі па нейкіх міфічных спісах, якія ніяк не маглі знайсці. І я трапіла на яго толькі таму, што спрытна схавалася за спіну звышпапулярнай тэлезоркі Элеаноры Язерскай, якую, між іншым, таксама пусцілі толькі па хадайніцтве самога Сашы Варламава.

Пачатак конкурсу на паўгадзіны пазней быў вельмі дарэчы: з'явілася магчымасць разгледзець дызайн сцэны і параўнаць яго з убранnем іншых фестывальных пляцовак. Ну падумаеш, нейкія фантазіі з празрыста-лёгкіх шарыкаў! Каго гэтым здзівіш! Іншая справа — вялізная саламяная валошка на чорным фоне ды дзве вялізныя анучы а ля неапрымітыў-фольк-мадэрн у Цэнтры нацыянальных культур (тэатр імя Я. Коласа). Ці сапраўдны фантан і кусцікі-бярозкі з лісточкамі а ля "рэалізм у рускай класіцы" на сцэне амфітэатра (у апошнім выпадку ўсё выратоўвалі светлавыя эфекты — ад фірмы "Феерыя" з Украіны).

Нарэшце, распачаўся конкурс, і я вельмі парадавалася за вядучага Міхаіла Марфіна, бо ён знайшоў універсальны спосаб, як хутчэй спасцігнуць у дзяўчатах "богатый внутренний мир и разносторонние увлечения" (а менавіта гэта было адною з умоў конкурсу). Вось тая фраза, якую ён не стамляўся паўтараць: "Девушка, а девушка под N...! Можно познакомиться с Вами?" І пасля гэтага нашы прыгажуні яшчэ і знаёміліся?!! А што ім, скажыце, заставалася рабіць? Астатнія іх выхады былі не толькі маўклівымі, але й наогул імгненнымі. Да таго ж хтосьці выходзіў паасобку, хтосьці — парамі, а хтосьці — па чацвёра адразу. Як толькі паспявала журы іх ацаніць? Асабліва альтэрнатыўнае, што складалася з журналістаў і артыстаў? Можа, таму і ацэнкі былі такія несупадальныя?

...Не дачакаўшыся фіналу конкурсу, я паспяшалася на канцэрт з паэтычнай назвай "Залатыя арэлі сноў", дзе кампазітар Алег Елісеенкаў прадстаўляў гледачам моладзь беларускай эстрады. І ўсё б цудоўна, ды толькі гэта праграма была, як кажуць, мясцовага значэння — амаль без журналістаў, стомленых перабежкамі з залы ў залу. Дый наогул на "С. Б." заўважаецца такая тэндэнцыя: усё, што адбываецца не ў амфітэатры, а недзе ВАКОЛ, і значэнне набывае такое ж — ВАКОЛАВА.

Вы нічога не заўважылі ў апошнім слове? Калі пасля першай літары спыніцца кропкай, дык узнікне прозвішча вядомай беларускай паэтэсы. І ў гэтай гульні слоў (ідэя гульні слоў запазычана мной з артыкула Ж. Васанскай у штотыднёвіку "Культура" ад 2-8 жніўня 1995 г.) мне прымроілася амаль містычная заканамернасць.

Першымі словамі Валянціны Валянцінаўны на "С. Б." былі: "Можна, я не буду здымаць свой капялюшык?" Апошняе, што мне добра ўрэзалася ў памяць, — гэта тое, як яна, падобна ўсім нам, бараніла месца на драўлянай лаўцы амфітэатра, адстойваючы на яго свае правы. А яе выступлення ў "Літаратурнай гасцёўні" "С. Б." я не чула, бо позна даведалася: яно не значылася ў праграмках.

Можа, так і з Беларуссю? Мы хочам лічыцца Еўропай і думаем, што для гэтага трэба толькі надзець капялюшык у выглядзе фэста-карнавала. А потым (на тым жа "С. Б.") змагаемся за месца пад сонцам. І нешта наша нацыянальнае, вельмі істотнае, так застаецца непачутым. Хіба ж можна пачуць чыюсьці душу ў шумным водгуллі "базара"?

А "Славянскі базар", здаецца, імкнецца ўсё болей апраўдаць сваю назву: у будучым годзе ўжо і класічную музыку прапануюць далучыць. Можа, сапраўды адчулі, як ён губляе апошнія кроплі музычнасці? І робіцца цікавым для каго заўгодна: палітыкаў, псіхолагаў, сацыёлагаў, культуролагаў — толькі не для музыкантаў?

Упэўненая, на пытанне пра самае яркае ўражанне ад "С. Б." палова гледачоў адкажа — Мэйсан з "Санты-Барбары". І я з імі згаджуся, бо папулярны акцёр Лайн Дэвіс быў куды інтэлігентней за нашых эстрадных куміраў — дый спяваў няблага. Вось толькі дэманстравалі мы яго — нібы таго "мядзведзя на ланцугу", як на колішніх кірмашах.

Можа, уся справа ў сімвале "С. Б."? Мы ўзрасцілі валошку — а яна толькі прыгожанькае пустазелле.

— Ну, чаму? — адкажа мой апанент. — Валошка — гэта святa.

І я згаджуся з ім — толькі папярэджу, каб не блытаў блакітнае кведце з калоссем пшаніцы. І памятаў аб прапорцыях між імі. Бо калі збавіцца і без таго адзінай звіліны, з літары "а" зробіцца не проста "о", а цэлае КОЛА. Замкнёнае. Нібы круг на вадзе ў нашай рэчцы часу. І не выратуе ніякая "Cola", што ракой ліецца ў прэсцэнтры і на банкетах "С. Б.". Круг на вадзе не можна расці да бясконцасці: ён раптам знікае. Нібы яго не было. Нібы ніхто і не кідаў каменьчык.

...Між іншым, а чаму каменьчык? Раней, каб вярнуцца, усе мы кідалі ў ваду манеткі. Зараз беларусам кідаць няма чаго: наш "зайчык", як кажуць, "непатапляльны". Але хтосьці з расіян згубіў (ці пакінуў знарок) у прэс-цэнтры маленькі жаўтаваты рубель — і я кінула ў рэчку яго. Нібы маленькае сонейка. Колеру апельсіна.

Стоп! Няўжо я зноў хачу на "С. Б."?

А-а-а... Не пачую шэдэўраў, дык хоць наемся... Ці з гора нап'юся! Што ні кажыце, а віно "Туцці-фруцці", якім падсалоджваюць прэс-канферэнцыі, — найлепшае ў свеце (не блытаць з аднайменным расійскім дзіцячым ансамблем)!

Надзея БУНЦЭВІЧ
Фота С. ГРЫЦА

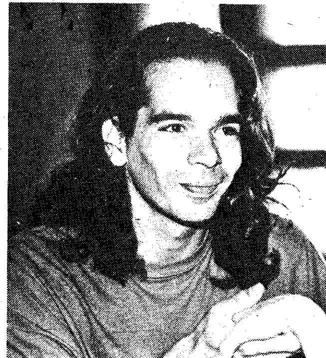

Уладальнік Гран-пры Філіп ЖМАХЕР з Югаславіі

Наш славуты АЛЕН

Алена ЛІТОЎКА

Госць фестывалю — знакаміты Мэйсан з "Санта-Барбары" — акцёр Лайн ДЭВІС

САМУІЛ, СЫН ПОЛАЦКА

(Праця́г. Пачатак на стар. 5)

і лесамі, и сенными покосы и всякими угодьи на все четыре стороны кругом по пяти верст выпуски". Адначасова агаворвалася: "опричь отчин, земель и угодей Полоцкого Богоявленского монастыря".

Адным словам, цар звярнуў увагу на мала каму вядомага маладога дыдаскала. А калі звярнуў, то, трэба было чакаць, што не забудзецца пра яго. Так і атрымалася. Але да таго як Сімяон адчуў царскую ўвагу, ён зведаў, што такое дзеянні нядобразычліцаў. У снежні 1659 года Іяўлевіч стаў архімандрытам полацкага Барысаглебскага манастыра. Тым самым у брацкай школе Багаяўленскага манастыра ў Сімяона не засталося галоўнага і ўплывовага заступніка. З незалежным у меркаваннях выкладчыкам вырашылі расправіцца тыя, каму не падабалася яго маскоўская арыентацыя. А менавіта так, а не інакш, успрымалі і многія калегі і начальства згаданыя віншаванні, а тыя, якія таксама Сімяон рэгулярна пасылаў цару ў Маскву.

У справу ўмяшаўся полацкі епіскап Каліст. Не дапамагло і тое, што яшчэ ў 1657 годзе Сімяонам быў складзены і зачытаны яму панегірык — "Вітанне епіскала Каліста Полацкага і Віцебскага".

Сімяон апынуўся ў турме, што знаходзілася на полацкім Верхнім замку. Давялося правесці ў кайданах два тыдні. А яшчэ да гэтага Каліст знайшоў яму пакаранне, магчыма, і не такое строгае, але больш зняважлівае. За нейкую правіннасць малады настаўнік вымушаны быў прыбіраць... хлявы.

Зусім быў цяжка давялося Сімяону, калі б не магчымасць атрымліваць маральную падтрымку ад Іяўлевіча. Той нязменна гаварыў, што, магчыма, хутка паедзе ў Маскву і абавязкова возьме яго з сабой.

Так і сталася. У лютым 1660 года, калі ў Маскве меўся прайсці чарговы царкоўны сабор, Аляксей Міхайлавіч запрасіў на яго і Іяўлевіча.

Дэлегацыя, у складзе якой быў і Сімяон, знаходзілася ў Маскве некалькі месяцаў і ў Полацк выехала толькі 20 верасня 1660 года. Спяшаліся, каб паспець на заняткі. У Полацку Сімяон адчуваў тугу па вялікім, шумным горадзе, які паспеў палюбіць. Ды і пастаянна давалі знаць пагрозлівыя позіркі колішніх (ды і новых) нядобразычліўцаў. Становішча яшчэ больш ускладнілася, калі ў 1661 годзе актывізаваліся ваенныя дзеянні Расіі з Рэччу Паспалітай. На Сімяона з'явіўся адзін данос, другі... Каб далей ад граху нічога не заставалася, як развітацца з родным горадам.

Калі ж адбыўся пераезд у Маскву? Некаторыя аўтары (у прыватнасці, У. Арлоў, К. Тарасаў называюць лета 1664 года). Але, думаецца, правільней сказаць, што ў другой палове 1663 года. І тут сама прыслухацца да думкі Л. Пушкарова, аўтара кнігі пра Полацкага ў серыі "Жыццё выдатных людзей" (1972): "...пераезд яго варта аднесці да другой паловы 1663 года: Сімяон згадваецца як перакладчык Пасісія Лігарыда пры яго спрэчках з патрыярхам Ніканам ужо ў ліпені 1663 года. Гэты ж год пацвярджае і сам Полацкі ў прадмове да "Вертаграда шматкаляровага", напісанага ў 1676 годзе: ён гаворыць, што на дзень канчыны Аляксея Міхайлавіча пражыў у Маскве 13 гадоў".

У Маскву ехаў не адзін, а з маці і пляменнікам. Як прызнаваўся: "Оставил я отечество, родных, удалился, вашей царской милости волею вручился". У Маскве Сімяон і стаў Полацкім, а пасяліўся ў Заіконаспаскім манастыры. Царом быў сустрэты належным чынам. Неаднаразовыя вітанні зрабілі сваю справу. На так званы "грашовы корм" яму адводзілася па 5 алтын у дзень. На іх, дарэчы, можна было купіць ягня ці парася. А калі ўлічыць, што манахі харчаваліся бясплатна, дык гэтыя грошы ў яго ў асноўным ішлі на кнігі. Шмат рукапісных кніг Сімяон прывёз з сабой і з Полацка. Дзеля захоўвання іх яму выдзеліў у сцяне, "в обители всемилостивого Спаса, что за Иконным рядом" спецыяльны пограб — "ради безбедства от пожаров".

Полацкаму даручылі стварыць спецыяльную лацінскую школу для царскіх лю-дзей з Прыказа таемных спраў. Яна стала адной з тых грэка-лацінскіх устаноў, што з цягам часу прывялі да ўтварэння Славяна-грэка-лацінскай акадэміі. Спачатку Сімяон з'яўляўся адзіным настаўнікам, ды і вучняў было ўсяго чатыры — дарослыя людзі, пад'ячыя Прыказа. З імі Полацкі хутка і лёгка зблізіўся, і часам розніцы ў тым, што ён выкладчык, а яны слухачы не адчувалася. Асабліва прыязныя адносіны былі з Сільвестрам Мядзведзевым, які стаў любімым вучнем і на ўсё жыццё захаваў прыязнасць да свайго настаўніка, удзячнасць яму. Дарэчы, Полацкі жыў з Мядзведзевым у адной келлі. Атрымаўшы неабходную падрыхтоўку, першыя вучні Полацкага, у тым ліку і Мядзведзеў, у маі 1668 года паехалі з дыпламатычнай місіяй у Курляндыю.

Стаў вядомым Полацкі і як выхавацель царскіх дзяцей. Адбылося гэта восенню 1667 года. 1 верасня аб'явілі наследніка прастола царэвіча Аляксея, якому споўнілася 13 гадоў. А 7 верасня наладзілі ўрачысты абед, на якім і аб'явілі Сімяона настаўнікам царэвіча. Як і вымагалі таго абставіны, ён выступіў з віншаваннямі. Спачатку сказаў звычайную прамову, а затым паднёс цару Аляксею Міхайлавічу і яго сыну, цяпер ужо вялікаму князю Аляксею Аляксеевічу, вершаванае вітанне, названае "Арол расійскі".

Вітанне пачыналася так званымі "афіеросісамі" — вершамі-прысвячэннямі цару і цэсарэвічу. Але прачытаць іх было няпроста, таму што аўтар тэкст зашыфраваў. Каб зразумець, што і да чаго, трэба было чытаць на першым, чацвёртым, сёмым радку — першыя 5 складоў, на другім, пятым, дванаццатым — 4 склады, на восьмым і дзявятым — 3, на трэцім, шостым і адзінаццатым — 2. Але на гэтым "шыфроўка" не заканчвалася. Трэба было вярнуцца зноў да першага радка і чытаць склады, што засталіся, пачынаючы з апошняга склада раней прачытанага верша.

Здавалася, схільнасць да ўскладнёнага верша, пастаяннае эксперыментатарства павінны былі сказацца на колькасці напісанага Сімяонам. Ды дзе там, працаздоль-насці яго можна толькі пазайздросціць. С. Мядзведзеў успамінаў: "К тому

Беларускія асветнікі

присно прилежал Симеон чтению и писанию. На всякий же день име залог писати в полудесть по полу тетради, а писание его бе зело мелко и уписисто. И пребывая на Москве 16 лет, написа своею рукою разных книг по исчислению прологов с десять, или вящие, о ни же аз... тщуся, да соберутся все книги и миру да явятся".

Даследчыкі заняліся нават падлікамі і высветлілася, што ўся паэтычная спадчына гэтага слаўнага сына Полацка займае недзе 50 тысяч радкоў. Галоўнай жа кнігай яго стаў зборнік "Вертаград шматкаляровы", у якім творы размешчаны ў алфавітным парадку. К. Тарасаў схільны лічыць гэтую кнігу "своеасаблівай энцыклапедыяй", дзе перамежаваны царкоўныя легенды, анекдоты, звесткі з гісторыі, геаграфіі, мінералогіі, погляды на ідэальнага манарха, на абавязкі начальніка, выкрываюцца распусты, чараўніцтва і асабліва зайздроснікаў і паклёпнікаў (на напісанне апошняга яго натхнілі варожыя дзеянні грэкафілаў)".

Сімяон Полацкі — гэта і вытокі рускага прафесіянальнага тэатра, што быў створаны ў 1672 годзе пры двары Аляксея Міхайлавіча. Для тэатра Полацкі напісаў дзве п'есы "Камедыя прытчы пра блуднага сына" і "Пра Навухаданосора-цара". Акрамя таго, ім былі створаны многія "дыялогі", дэкламацыі", блізкія па сваёй форме да драматургіі.

30 студзеня 1676 года пасля смерці бацькі Аляксея Міхайлавіча царом стаў пятнаццацігадовы Фёдар Аляксеевіч, духоўным настаўнікам якога, як вядома, і з'яўляўся Полацкі. Малады цар не забыўся пра яго. Больш таго, як мог падтрымліваў, ствараў усе ўмовы для плённай працы. Падобная ўвага падштурхнула Сімяона на думку аб адкрыцці яшчэ адной друкарні. Фёдар Аляксеевіч пайшоў насустрач. У 1678 годзе ў памяшканні царкага двара, насупраць так званай ніжняй "страпчай" хаты, на другім паверсе заснавалі новую друкарню, якая стала называцца Верхняй. Першым выйшаў у ёй "Букварь языка словенска". Ён пабачыў свет у 1679 годзе, калі якраз споўнілася сем гадоў Пятру І. Яму Полацкі і адрасаваў згаданы "азбукоўнік", бо, як вядома, у гэтым узросце на Русі пачыналі далучаць дзяцей да буквара. Сімяон жа стаў і настаўнікам Пятра.

У апошнія свае гады Сімяон працаваў як ніколі плённа. Колькі прыкладаў... У студзені 1676 года ў сувязі са смерцю цара Аляксея Міхайлавіча ім была напісана кніга "Глас апошні да госпада Бога". У чэрвені 1676 года ён завяршыў зборнік "Гусль добрагалосая", што стала панегірыкам у сувязі з пачаткам праўлення Фёдара Аляксеевіча. На працягу лютага-сакавіка 1678 года працаваў над "Псалтыром рыфматворным". Жнівень 1678 года — пастаўлена апошняя кропка над зборнікам "Вертаград шматкаляровы".

На апошнія гады прыпадае стварэнне Полацкім уласнага праекта вышэйшай навучальнай установы ў Маскве. Праект быў прапанаваны Фёдару Аляксеевічу, але царскага рашэння па гэтаму пытанню Полацкі не дачакаўся. Ён адчуваў сябе ўсё горш і горш. Слабеў зрок. Сказвалася тое, што шмат чытаў кніг, што гадзінамі стаяў каля друкарскіх станкоў, звяраючы адбіткі. Асабліва занядужаў летам 1680 года. Да таго блага адчуваў сябе, што не змог прысутнічаць на вянчанні Фёдара Аляксеевіча з Агаф'яй Грушэцкай, якое праходзіла 18 ліпеня. Не бачылі яго і за сталом у час святочнага абеду.

І тыя, хто радаваўся поспехам Сімяона, і яго зайздроснікі (а іх было нямала) зразумелі — Сімяон захвараў усур'ёз. Усе ж даўно звыкліся, што ў час найбольш важных момантаў ля самога цара садзіліся не вяльможныя, знакамітыя баяры, а сціпла апрануты чарнец.

Не стала Полацкага 25 жніўня 1680 года. Хавалі яго ў Заіконаспасаўскім манастыры. Фёдар Аляксеевіч загадаў Мядзведзеву зрабіць вершаваны надмагільны надпіс. Былы вучань Сімяона прапанаваў тэкст — цар, паморшчыўшыся, адхіліў яго. Другі варыянт таксама прыйшоўся яму не да спадобы. Трэці выклікаў ранейшае незадавальненне. Тое ж было і з чацвёртым, пятым, шостым...

Чатырнаццаць разоў прыходзіў Мядзведзеў да цара з новым варыянтам тэксту, а той адказваў нязменным катэгарычным: "Не!" І толькі, калі з'явілася 15 эпітафія, Фёдар Аляксеевіч загадаў выразаць тэкст на дзвюх каменных табліцах, пазалацiць яго і ўстанавіць над магілай.

Пасля смерці Полацкага засталіся яго кнігі, найбагацейшая ў тагачаснай Маскве асабістая бібліятэка. Засталіся і добрыя памкненні аб адукацыі народа, развіцці культуры. Але "муж дабраверны, царкве і дзяржаве патрэбны" ён "працаваў" на дзяржаву і тады, калі развітаўся з зямлёй і людзьмі. Але хоць праект аб стварэнні Акадэміі цар і падпісаў, справа зрушылася з месца няпроста. У 1682 годзе не стала Фёдара Аляксеевіча самога. Толькі ў 1685 годзе, калі Мядзведзеў пазнаёміў царэўну Соф'ю з гэтым дакументам, да пытання вярнуліся зноў і першая ў Маскве вышэйшая навучальная ўстанова была адкрыта.

Актывізаваліся, аднак, і зламыснікі. Не сунімаўся і галоўны праціўнік Сімяона патрыярх Якім. Каб расправіцца з ім пасмяротна, ён выкарыстаў царкоўны сабор, што праходзіў у 1690 годзе. Кнігі Полацкага былі аддадзены анафеме, іх забаранялася згадваць як ерэтычныя. Патрыярх па сутнасці не хаваў радасці, што асветнік памёр: "Ужо бо не попусти ему праведный Божий суд чужемудренные новости в народы православны великорусский вводити, но вскоре смертная коса посече его".

Ды час засёды ставіць усё на тое месца, якое належыць яму. Сімяон Полацкі — Самуіл, сын Полацка — тут не выключэнне.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

УСПАМІНЫ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Свой хатні музей "Успаміны бацькаўшчыны" адкрыў жыхар вёскі Стойлы Пружанскага раёна Мікалай Васільевіч Тарасюк. У ягонай калекцыі больш за тысячу самабытных, незвычайных работ. Яны ўзнаўляюць сюжэты гісторыі, вясковага жыцця і побыту. Стварае іх Мікалай Васільевіч, выкарыстоўваючы дрэва, саломку, трыснёг і іншыя матэрыялы.

На здымку: М. В. Тарасюк з адной са сваіх работ.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

"МАСТАЦТВА", N 8

Нумар адкрываецца артыкулам В. Вайткевіча "...Я збуджу ў вас рупнасць не праз народ, узлую вас праз народ бязглузды" — публіцыстычны роздум у духу часу і праз асэнсаванне тых лепшых набыткаў, што напрацавала вякамі чалавецтва... К. Мяшкова пераклала з французскай мовы "Эстэтычныя развагі пра карціну" Г. Апалінэра. Выстава творчай суполкі "Пагоня", падрыхтаваная да 25 сакавіка, у цэнтры ўвагі І. Каранеўскай ("Вобразна пра надзённае"), Я. Шунейкі ("Яшчэ рана расслабляцца"), П. Васілеўскі ("Права быць іншым") дзеліцца ўражаннямі ад творчасці У. Савіча. Насценны жывапіс Барысаглебаўскай (Каложскае) царквы ў Гродне ў цэнтры ўвагі В. Глінніка і М. Цэйтлінай ("Загадкі гарадзенскіх фрэсак"). Жыццё, дзейнасць і акружэнне А. Г. Радзівіла можна лепей зразумець, пазнаёміўшыся з матэрыялам Н. Собплевай "Агмень родавы, агмень культурны". З кампазітарам В. Капыцько гутарыць А. Гарахавік ("Люблю вандраваць у часе і прасторы..."), Т. Мушынская ("Прыгажосць уратуе душу") запрашае на чацвёрты фестываль "Я люблю балет!". Л. Грамыка ўзяла інтэрв'ю ў рэжысёра М. Пінігіна і сцэнографа З. Марголіна — "Сумная размова". Новыя спектаклі рэцэнзуюць Г. Каржанеўская ("І згінулі, як лісты...") і Т. Ратабыльская ("Ронда на траіх, альбо Паўза гучыць абертонамі сэнсу..." Н. Кароткіна прадстаўляе фотаработы У. Парфянка ("Сшытак шосты"). У раздзеле "Народнае мастацтва" — артыкулы Г. Багданавай "Дзеявіцыны па Чарнобылю", М. Козенкі "Вясельная "курыца" (з фальклорных экспедыцый на Чачэршчыне), дзве песні, запісаныя Т. Варфаламеевай... Т. Кляноўская дзеліцца ўражаннямі ад кнігі М. Плісецкай "Я, Мая Плісецкая..." ("Беларускія карані Маі Плісецкай"). Пад рубрыкай "З нататніка тутэйшага" аўтар дае водпаведзь стужкі, што была паказана перад рэферэндумам ("Нянавісць-10, альбо Што ўзяць з інтэлігента?").

ЗЫГМУНТ МІНЕЙКА — ГЕРОЙ... ЭЛАДЫ

У сваім пятым нумары часопіс "Дело" прапануе ўвазе чытачоў чарговы нарыс Уладзіміра Арлова з серыі апавяданняў пра знакамітых беларусаў — "Ганаровы грамадзянін Элады". Гэтым разам гаворка ідзе пра Зыгмунта Мінейку — кіраўніка паўстання 1863—1864 гадоў у Ашмянскім павеце. З.Мінейка — чалавек легендарнага лёсу. Схоплены расійскімі карнікамі, ён быў асуджаны на дванаццаць гадоў катаргі, але ў 1865 годзе здолеў уцячы за мяжу. З 1891 года знаходзіўся ў Грэцыі, дзе ўдзельнічаў у вайне з Турцыяй за Крыт. Пра ваенные майстэрства нашага земляка, яго адвагу яскрава і сведчыць тое, што З.Мінейку было прысвоена званне ганаровага грамадзяніна Грэцыі.

Падобнага яшчэ не было. І не толькі на старонках "ЛіМа",але ўвогуле на абшарах Беларусі.І называецца яно — Бум-Бам-Літ. Гэта ні аб'яднанне, ні таварыства, ні суполка, ні саюз, гэта — рух. Рух жыва-жвавай літаратуры, творы якой маюць зрабіць бум... А калі такі бум для кагосьці зусім і не бум, то тады... гэта проста бам. І як усялякі рух, ён можа прыхопліваць усіх, хто хоча, і можа выпускаць усіх, хто захоча. Быццам у паўнаводнай рацэ, у ім могуць ствараецца свае плыні (накірункі творчасці), свае віры (літаб'яднанні). А таму, што рух вольны (хутчэй броўнаўскі), то выдумы і творы могуць быць усялякія: ад рэалістычных да інсінуацыі, ад філасафічных да містыфікацыі, ад псіхалагічных да шызарэалізму, ад прымітывізму да транслагізму, ад слязлівых да хахмізму. І галоўная ўмова — безумоўнасць на ўзроўні...

З некаторымі бум-бам-літаўцамі і іх творамі вы маеце магчымасць зараз пазнаёміцца.

Зміцер ВІШНЁЎ

АФРЫКАНСКІЯ МАТЫВЫ

рукі
цягнуліся
туды
яны
я-я (ням.)
жоўтыя-жоўтыя (ВУШЫ)
рукі
марынаваныя
з доўгімі
рамбоіднымі
пальцамі (ХРАПЦАМІ)
яны
я-я (ням.)
худыя-худыя рукі (КРУКІ)
жаночыя
але з мужчынскім
(ШАБЛеМ)
менталітэтам
яны плаўна плылі туды
(САПРАЎДЫ!)
Гэтыя
пачварныя
рукі
марылі
памацаць
афрыканскую нізіну
але!
ЗЛОБНЫЯ ПІГМЕІ!
ЯКІЯ СКОКАЛІ
ВАКОЛ ПАНКА-
ўскай дзяўчынкі
ГУЧНА КРЫЧАЛІ:
— Хо! Хо!
Ха! Ха!
Хо! Хо!
Ха! Ха!

Уявіце сабе, толькі што вы пачулі нешта. А нешта штука незвычайная, калі браць, напрыклад, штуку з афрыканскай... то адбываецца нейкі папуаскі балкампёс. Таму натоўп мурынаў расклаў усё на свае зашыфраваныя месцы.

вашыя
мазгі
заплятаюцца
АДБЫВАЕЦЦА
ПРАЦЭС
АФРЫКАНСКІХ
МАТЫВАЎ
бультуктук

ЗАПІС САМАЎЛЮБЁНАГА КРЭТЫНА

варыянт N ∞

Я
такі
ашалелы
эрмітажны
доўгі
сяджу
на
клеапатравай
метрычнай
лаўцы
Я
лопаю
чырвоныя
зялёныя
паветраныя
кавуны
ВАКОЛ
лётаюць
скокаюць
марэлявыя
людажэры

Наталля ШКУРДЗЬ

СТОМЛЕНАЕ СОНЦА ВЯРТАЕЦЦА ДАМОЎ

Разбітае сонца
спаўзае па шкле.
Я падстаўляю далоні,
І яно, непрыемна-мяккае,
Плюхае ў іх,
Выцякае паміж пальцаў
І капае на зямлю.

ЛЕТНІ ВЕЧАР, ПРЫГОЖЫ І КРЫХУ БЕЗРЫФМОВЫ

Вокны,
жоўтыя з самых зрэнак,
Вечар вітаюць,
гледзячы ўглыб,
На аркушы неба
ластавак столькі,
Нібы
хтосьці дзьмухаўца
спалохаў...

Усевалад ГАРАЧКА

"ГЭТА НІЧОГА НЕ ЗМЕНІЦЬ..."

●

Калі я паеду адгэтуль —
Прышлю Вам чырвоную ружу.
Да Вашай зялёнай сукенкі,
Да вечна вільготных воч.
Вы ж самі нядаўна казалі
З Вашай звычайнай усмешкай:
"Бяжыце адгэтуль, бяжыце,
Малады чалавек".

Калі я вярнуся вядомым
Пад імем і прозвішчам іншым
(А гэта нічога не зменіць.
Скажыце, як мяне звацы?)
Вы мне падорыце ружу
З Вашай звычайнай усмешкай:
"А я тут таксама праездам,
Малады чалавек".

●

Высока вісяць яблыкі —
Не дастаць.
І паданкі збіраць нягожа.

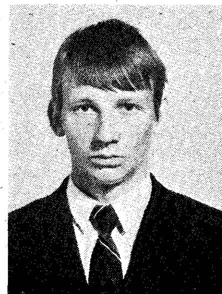

Счакаю, пакуль нальюцца —
і голле схіляць долу.
Але ты кажаш:

— Нягожа з чужога саду
Плады збіраць.

Серж МІНСКЕВІЧ

ЯК Я ЗРАБІЎСЯ ЭМІГРАНАТАМ

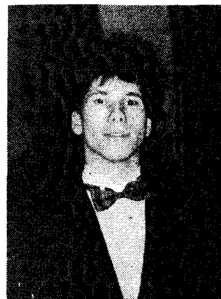

Лухтаю я, гэтак, над Парыжам і думаю — прышанцавала. Станцыя метро была Каструльніцкая, крэкскалатар глядзеў акурат на захад. А пэкскалатар на станцыі Каструльніцкай — самы доўгі і таму самы моцны ў Мінску.

Момант катапультавання застаў мяне вельмі ўдала, трохі вышэй за *сярэдзіну пад'ёму, даўжыня лесвічнай* "спружыны" па моцы запуска — дакладна да Парыжа. Тыя пасажыры, што былі вышэй за мяне — мабыць зараз над Берлінам, ці над Варшавай, а самыя нешчаслівцы — ужо ў Брэсце Беларускім прызямліліся. Гэткае перажыць і ў прасторы былога Авецкага Аюза застацца!

Не зайздрошчу я і тым, хто ніжэй мяне быў, толькі некаторым у Лондан, ці ў Вашынгтон ляцець, а большасць з іх засорыць роднай радыяцыяй Атлантычны і Ціхі акуляны. Шкада іх. І рыб шкада...

Найвялікшы жаль бярэ за самых ніжэйшых з лясніцы. Амаль вакол свету пралятуць, пабачуць, як людзі нармальныя жуюць. Некалькі разоў у палёце страцяць прытулмнасць ад гожых асабістых дамоў, машын і шматлікасці каўбасных пахаў. Гэх, ляцець і чакаць — дзе ж, дзе ж я на пасадку пайду: Польшча? Нямеччына? Францыя? Велікабрытанія? ЗША? О, Гаваі! Дык не — вуліца Леніна, Уладзівасток.

Так што мне вельмі пашасціла з Парыжам. Дрэнна, парлецъ пахранцузску не ўмею, я больш спікаць вучыўся. Вось, каб гэтыя гайкі на фэкскалатары на дзве прыступкі раней сарваліся. У Лондане, хоць у кіношцы зразумеў бы нешта.

Лухтаю я, гэткім чынам, над Парыжам. Шукаю, дзе прытарнавацца. Сена — мокра і халодна. Булёнскі лес — колка, і кожны куст заняты. Монмартр — цвёрда, і там яшчэ могілкі. Адразу ў апошні прытулак? Не...

Ну, безумоўна — Эйфарыйная башля! Трэба зачапіцца. Бяру рондуль з дзіркай, які нёс мяняць да ГУМа, у зубы, расстаўляю рукі і м-м-м-м-м — пікірую да башлі.

Хранцузы там пальцам на мяне паказваюць, па абліччы і адзенні пазнаюць, што я з СэНэДзе. І раптам, думаю, яны мяне за авецкага Руста прымуць? Пасодзяць, выдадуць. "Я ж без аэраплана", — трохі супакойваю сябе. І тут самому смешна робіцца. Ну адкуль у авецкага чалавека аэраплан? Авецкі былы, ці Авецкі цяперашні можа і сваім ходам далящець!

Засумаваў, скурчыўся, плюнуў са злосці ў адкрытую фортку і трохі супакоіўся — з вышыні-то на ўсіх гэтых буржуяў плюю.

А потым гляджу: а хранцузы з Эйфарыйнай башлі ўніз і ад яе, як мурашы ў розныя бакі пабеглі.

Што ж, думаю, іх так напалохала? І разумею — рондуль з дзіркай. У яго гук свісцячы. А я, быццам, СэНэДзешны камікадзэ. Крэмль, маўляў, ракеты сярэдняй дзейнасці знішчыў, дык вось добраахвотнікаў з ядзернымі сарвігалоўкамі запусцілі.

Хранцузы заляглі, нагамі да Эйфарыі, плачуць, моляцца.

Лішняе кола над башляй даваліся зрабіць — нахвігатар з мяне нікудышні... Пакуль рондулем са звонам і скрогатам зубоў за пік не зачапіўся, ніяк не мог спусціцца.

Хранцузы ад металічна-зубнога выбуху вокамгненна ў асфальт закапаліся. Я іх адтуль тры гадзіны *па чарзе выкалупваў.*

А калі яны цалкам ачунялі і ўскочылі на ногі, ледзь мяне ў абдымках не задушылі, ад радасці, што не ўзарваў іх.

Вось так я і зрабіўся эмігрантам. Жыву ў Парыжы, чакаю, пакуль на Беларусі жыць таксама, як у Францыі не пачнуць, каб у парыжскім метро на сэкскалатары без боязі падымацца. Закіне — дык на багатую, сытую і здаровую Радзіму.

Хаця парыжане кажуць — сэкскалатар у іх французскі, а не авецкі.

Ілля СІН

СУСТРЭЧА

Размова працягвалася нядоўга, дый, зрэшты, доўга працягвацца яна і не магла, бо Ніс сустрэў Кіла досыць выпадкова. У дванаццацігадовым узросце Ніс захварэў на ганарэю, таму сённяшняя сустрэча была досыць прыемнай. Кіл і Ніс выпілі па філіжаначцы цёплага воцату і карысна пагутарылі аб якасці жыцця для аслоў. Кіла вельмі цікавіла палітыка; ён казаў, што нельга ўявіць чалавечую экзістэнцыю без груваста будыніны на вялізным пляцы, у цені якой, бы ў жыццядайнай аазе растуць абрыкосы і аранжыкі і ананасы. Кіл жыў адзін і вельмі ганарыўся сваім халасцяцкім становішчам, і цвярджаў, што адбіткі сонца ад металёвае вышкі падаюць на яго аднаго болей і лепей, і ён знаходзіў пацеху ў воблачнай самадастатковай радасці. Штодня ён блукаў па вялізных вуліцах, купляў у гаспадыняў памідоры і размаўляў з конямі пасвінску. Штовечар глытаў пігулкі вербнага адвару, што ратавала ад халадэчы. У Кіла быў свой скарб — 138 асобнікаў брашуры "Як зрабіць глупства" і маленькі ка-

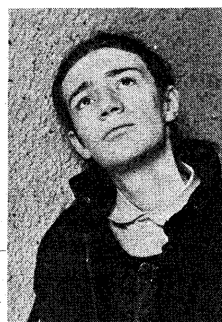

менчык для высякання агню. Інтэр'ер ягонага жытла складалі металічны мэблевы гарнітур са скрынак з-пад "пэпсі" і клетка для таракана. Ён любіў сваё жытло.

Ніс атрымліваў багата грошай. Кожны дзень з дзвюх да пяці ён швэндаўся па ўскраінных вулачках і размаўляў з трусамі па-сабачаму. Ён жыў з братам, п'яным і сляпым эпілепсікам, вясёлым і душэўным чалавекам, і вельмі ганарыўся гэтым, заўсёды падкрэсліваючы, якое ў брата вялікае сэрца, прыдатнае для супрацоўніцтва. Ніс быў эстэтам і канструктывістам, і таму палітыку не любіў. Ён меў свой скарб, супярэчны і альтэрнатыўны астатняму: нейкую кнігу ў 139 асобніках і невялічкую драўляную скрыначку з-пад "пэпсі". Яму было хораша жыць на 17 паверсе трохпавярховага блочнага дома, пабудаванага чэхамі ў 1779 годзе да Н. Х., падчас усеагульнага збядзення нацыі.

Кіл не ўзгадаў аніякіх гісторый са свайго нядаўняга жыцця. Усё так хутка мінала, калі ён выкідаў паперкі ў сметніцу, — і змрочныя вулкі ўначы, і металічныя скрыні з-пад "пэпсі", і халодное сонейка на патэльні, дый шмат чаго іншага, таму мэтазгодней было і не распавядаць. Ніс узгадаў сумны, але павучальны выпадак з забойствам Дыла, яго толькі што скінулі з трона, ён быў сапраўдны выпадак і цяпер лёг у труну. За часы панавання Дыла зямлі спусцелі, паходні згаслі, краіну ахапілі бядоцці і голад; тлустая жывёла сталася тонкай, а ён любіў плаваць і салёную рыбу, любіў бітыя пляшкі і аўдыякасэты, любіў яшчураў і папугаяў.

Хістаючыся й падаючы, яны ішлі праз слізкія як бессэнсоўнасць вулкі нябыту. Кроў на вуснах, што ўздрыгваюць як у перадсмяротных сударгах, ссівелая ад ночы скронь. Святло згасла, гублялася, памірала, але каханне не было дадзенае ім. Іхнія цені і цяпер часамі з'яўляюцца перада мной, клічуць да сябе, маняць...

Вечар знік, і ліхтары ўпалі, і Нісу трэба было купляць памідоры на вялікіх вуліцах, роды дом мусіў сустрэць яго сваім цяплом і кубачкамі воцату. Сёння нешта з'явілася жаданне пагаліць адну правую нагу. Трэба абавязкова зайсці ў аптэку. Ён сказаў ,што яго чакае Радзіма. Празрысты дзявочы сілуэт праз шкло з'яўляецца й будзіць мяне рамонкавы плод матыля на імгненне.

Кіл мусіў сёння купляць новую бліскучую фанерную скрыню з-пад "пэпсі". Ён сказаў брату, што будзе ў 12.47, але, здаецца, нават той разумеў, што астатні прагляныць ім гадзіннік ідзе назад, парушаючы мэтазгоднасць падзеяў. Яго як і брата непакоіў той факт, што тэлевізія была занадта спакойная, бы сонейка, што смажаць на патэльні ў пурпуровай каменнай скрыні з-пад "пэпсі". Ніл доўга яшчэ трос безжыццёвую руку Кіса і мармытаў нешта калатлу "вельмі прыемна, вельмі ласкава з вашага боку, вельмі, вельмі прыемна, вельмі ласкава з вашага..."

карлікавыя сланы не лётаюць хутка

ЛіМ
ЧАСАПІС

КАЛЯНДАР ВЕРАСНЯ

1 верасня — 95 гадоў з дня нараджэння Сымона БАРАНАВЫХ (1900—1942). Выступаць у друку пачаў як селькор з карэспандэнцыямі. Першае апавяданне апублікаваў у 1927 годзе ў газеце "Чырвоная змена", а ў 1930 годзе выйшла першая кніга апавяданняў "Злосць". Гэтым жа годам пазначаны асобныя выданні аповесцяў "Чужая зямля" і "Межы". У 1935 годзе выйшла аповесць для дзяцей "Пастка", праз год — аповесць "Новая дарога". У тым жа 1936 годзе С.Баранавых быў арыштаваны, асуджаны на дзесяць год. Памёр 10 лістапада 1942 года. Найбольш поўна творчая спадчына С.Баранавых прадстаўлена ў аднатомніку "Новая дарога" (1989).

6 верасня — 90 гадоў з дня нараджэння Віктара КАЗЛОЎСКАГА (1905—1975). Першыя вершы апублікаваў у 1925 годзе ў газеце "Савецкая Беларусь". У 1932 годзе выйшлі зборнікі "Слова аб юнай краіне", "Музыка працы" і паэма "Рахіль". Пераклаў на беларускую мову асобныя творы М.Асеева, М.Ісакоўскага, І.Уткіна. З-за хваробы пакінуў сталіцу, жыў на Уздзеншчыне.

12 верасня — 50 гадоў з дня нараджэння Рыгора СЕМАШКЕВІЧА (1945—1982). Аўтар зборнікаў вершаў "Леснічоўка" (1968), "Субота" (1973), аповесці "Бацька ў калаўроце" (1976). У 1987 выйшла кніга выбранага "Лічыла дні зязюля". На творчым рахунку Р.Семашкевіча літаратуразнаўчыя працы "Бранiслаў Эпімах-Шыпіла" (1968), "Беларускі літаратурна-грамадскі рух у Пецярбурзе" (1971), кніга эсэ, артыкулаў "Выпрабаванне любоўю" (1982).

17 верасня — 135 гадоў з дня нараджэння Кандрата ЛЕЙКІ (1860—1921). Аўтар першай у гісторыі беларускай літаратуры п'есы для лялечнага тэатра "Снатворны мак" (у 1912 годзе выдадзена ў Вільні).

19 верасня — 90 гадоў з дня нараджэння Янкі ТУМІЛОВІЧА (1905—1938). Скончыў БДУ (1927), працаваў выкладчыкам і ў рэдакцыях рэспубліканскіх часопісаў. Друкаваўся з 1925 года. Быў членам літаратурных арганізацый "Маладняк" і "Пробліск". Разам з А.Звонакам і Я.Бобрыкам выдаў зборнік паэзіі "Пунсовае ранне". У 1929 годзе напісаў паэму "Ульянаў-Ленін".

26 верасня — 85 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра АГІЕВІЧА (1910—1952). Дэбютаваў вершамі ў 1928 годзе. Як крытык пачаў выступаць у 1941 годзе. Склаў разам з І.Кудраўцавым некалькі падручнікаў. Лепшыя крытычныя артыкулы сабраны ў кнізе "Літаратура і жыццё" (1954). На беларускую мову пераклаў аповесць М.Прыляжаевай "З табой таварышы" (1950).

29 верасня — 115 гадоў з дня нараджэння Сяргея САХАРАВА (1880—1954), беларускага этнографа, фалькларыста, педагога.

ТКАЦТВА, ВЫШЫЎКА, РАЗЬБА...

У Доме культуры раённага цэнтра Іванава Брэсцкай вобласці адбылася выстава народнай творчасці з фондаў музеяў Брэста, Драгічына, Лунінца і Моталя. Наведвальнікі яе пазнаёміліся з цудоўнымі ўзорамі ткацтва і вышыўкі, з работамі майстроў разьбы па дрэве і саломапляцення, ганчарных промыслаў. Асаблівую цікавасць выклікае калекцыя народных музычных інструментаў. Выстава дэманструе багацце і разнастайнасць талентаў Палескага краю.

На здымку: у выставачнай зале.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛІНФАРМ

Гэта было

Незалежная Беларусь паволі, але няўхільна выходзіць на міжнародную арэну, і сусветная супольнасць прызвычайваецца да незалежнага існавання нашай дзяржавы. А яшчэ зусім нядаўна заходнія палітолагі розных напрамкаў пісалі аб беларусах як аб народзе, найменш здольным да незалежнага існавання, як аб найбольш зрусіфікаваным сярод усіх народаў былога СССР. На жаль, шмат у гэтых сцвярджэннях было праўды. Менавіта на Беларусі выкарыстоўвалася найбольш жорсткая і бескампрамісная русіфікацыйная палітыка, менавіта на беларусах савецкі таталітарызм вырашыў паставіць страшлівы эксперымент суцэльнай дэнацыяналізацыі. Беларусы павінны былі быць першымі, хто ўвойдзе ў склад так званага савецкага народа, народа без нацыянальных карэнняў, рускамоўнага, галоўнай духоўнай рысай якога павінна была быць камуністычная адданасць справе КПСС.

Псеўдасуверэнная Беларуская ССР патрэбна была савецкаму кіраўніцтву толькі як пераходная форма, слова "беларуская" тут практычна нічога не азначала. Нібыта суверэнная Беларусь у складзе Саюза ССР мела не больш правоў, чым, напрыклад, Смаленская вобласць.

Калі аб камуністычных спробах выкарыстоўваць беларускую карту для сваіх мэт, ствараючы псеўдасуверэнныя дзяржаўныя фармаванні на яе тэрыторыі, вядома адносна добра, дык польскія спробы ў гэтай галіне — гэта амаль белая пляма ў беларускай гістарыяграфіі. Вось чаму мы і абралі ў якасці тэмы гэтага артыкула гісторыю Сярэдняй Літвы.

Мікола ІВАНОЎ,
доктар гістарычных навук

"СЯРЭДНЯЯ ЛІТВА"

Сярэдняя Літва была ўтвораная згодна з ваенным дэкрэтам польскага генерала Люцыяна Жэлігоўскага 12 кастрычніка 1920 года. Сталіцай была абвешчана Вільня. У склад гэтага новага дзяржаўнага ўтварэння ўваходзілі Ашмянскі, Троцкі, Віленскі і Свянцянскі паветы былой Віленскай губерні з насельніцтвам недзе ў 500 тысяч чалавек. Існавала яна ўсяго толькі трохі больш за 1 год: у лютым 1922-га сойм Сярэдняй Літвы прыняў пастанову далучыцца да Польшчы.

Нягледзячы на свае невялічкія памеры і кароткую гісторыю Сярэдняя Літва пакінула балючы след у нацыянальнай свядомасці польскага і літоўскага народаў. Да сённяшняга дня менавіта трактоўка гісторыі Сярэдняй Літвы з'яўляецца галоўнай перашкодай на шляху падпісання польска-літоўскага дагавора аб сяброўстве і супрацоўніцтве.

Не ўсе, аднак, ведаюць, што ў бурлівай гісторыі Сярэдняй Літвы беларусы адыгрывалі далёка не ролю статыстаў. Беларускі бок актыўна намагаўся, каб свет даведаўся аб тым, што ў канфлікце літоўска-польскім ёсць яшчэ адзін бок, што зацятая спрэчка паміж дзвюма дзяржавамі адбываецца на тэрыторыі, дзе беларусы складаюць большасць насельніцтва.

Пасля перавароту 1917 г. перад шматлікімі народамі былой расійскай імперыі паўстала пытанне аб адраджэнні альбо ўтварэнні нацыянальнай незалежнай дзяржаўнасці і вызначэнні меж новапаўсталых дзяржаў. Аднак стагоддзі сумеснага пражывання ў варунках вялікай імперыі настолькі перамяшалі розныя нацыянальнасці, што вызначэнне гэтых меж было надзвычай складанай справай. Сітуацыя вельмі нагадвала тую, што склалася зараз пасля распаду Савецкага Саюза. Малыя і вялікія народы распачалі змаганне за нібыта "справядлівы" падзел імперскай спадчыны, пачалі жорсткую і крывавую барацьбу паміж сабой, не падазраючы, што віну за іхнія няшчасці нясуць не суседнія народы, таксама прыгнечаныя на працягу стагоддзяў, а імперская нацыя.

Беларусы, якія складалі абсалютную большасць насельніцтва так званага "Северо-Западного края", былі амаль выключна вясковымі жыхарамі. Адначасна Беларусь была самай густанаселенай яўрэямі часткай нашай планеты. Працэнт яўрэяў тут паводле ўсерасійскага перапісу 1897 г. дасягаў 14—15%. Ва ўсіх гарадах Беларусі, амаль без выключэння, яўрэі складалі адносную большасць.

Палякі ўяўлялі сабой на Беларусі сацыяльную праслойку землеўладальнікаў. Акрамя вялікіх магнатаў, Радзівілаў ці Сапегаў, латыфундыі якіх складаліся з тысяч і дзесяткаў тысяч гектараў, было тут шмат дробнай шляхты, спаланізаванай на працягу вякоў і глыбока прасякнутай ідэяй адраджэння Польшчы ў межах 1772 года.

Расійцы былі тут галоўным чынам прадстаўнікі шматлікага імперскага чыноўніцтва і вайскоўцаў, але хапала і мясцовых, скажам, старавераў, якія перасяліліся на Беларусь яшчэ ў XVII—XVIII стагоддзях, ратуючыся ад рэлігійнага пераследу з боку царызму і афіцыйнай праваслаўнай царквы.

Такі ж склад насельніцтва быў характэрны і для паўночна-ўсходняй часткі беларускай этнічнай тэрыторыі, так званай Віленшчыны. Толькі тут да беларусаў, яўрэяў і палякаў дамешвалася нязначная колькасць літоўскага насельніцтва: паводле перапісу 1897 года, літоўцы складалі менш за 5% насельніцтва.

Віленшчына для чатырох народаў мела надзвычай важнае духоўнае значэнне. Для беларусаў — гэта калыска іх першага нацыянальнага адраджэння, галоўны інтэлектуальны, выдавецкі і духоўны цэнтр. Для палякаў Вільня адыгрывала ролю своеасаблівай сталіцы крэсаў, сімвалізавала для іх былую веліч Рэчы Паспалітай, яе былое панаванне на Усходзе, калі яна на роўных змагалася з Расіяй. Для літоўцаў Вільня — колішняя сталіца Вялікага княства Літоўскага, апагея развіцця літоўскай нацыянальнай ідэі, калі літоўска-беларуская дзяржава была амаль што самай вялікай паводле тэрыторыі дзяржавай Еўропы. Беларускія прэтэнзіі на Вялікае княства Літоўскае літоўскі нацыянальны рух пачатку стагоддзя адкідваў без усялякіх ваганняў. Для яўрэяў Вільня — гэта Літоўскі Іерусалім, горад, які ў XVII—XVIII стагоддзяхператварыўся ў самы вядомы на Усходзе Еўропы цэнтр яўрэйскай нацыянальнай адукацыі, філасофіі, рэлігійнай і нацыянальна-адраджэнцкай думкі.

Усе гэтыя надзвычай складаныя ўзаемадачыненні паміж народамі Віленшчыны наклаліся на драматычныя падзеі расійскай рэвалюцыі, і крах імперскай сістэмы ў гэтым кутку пасляваеннай Еўропы спрыяў абвастрэнню старых і паўстанню новых антаганізмаў.

Бальшавіцкая і польская канцэпцыі вырашэння беларускага нацыянальнага пытання носяць імёны кіраўнікоў Савецкай Расіі і Польшчы ў гэты перыяд. Першая мае назоў "ленінская нацыянальная палітыка", другая — "федэралізм Юзэфа Пілсудскага". Абедзве гэтыя канцэпцыі амаль не ўлічвалі нацыянальныя інтарэсы беларускага народа і былі накіраваны на ўзмацненне пазіцый чужынцаў на Беларусі. Але на гэтым падабенства паміж гэтымі дзвюма ідэалогіямі канчаецца.

Паводле марксісцкай дактрыны, самавызначэнне народаў і стварэнне незалежных дзяржаў супярэчыць справе сацыялістычнай рэвалюцыі і сацыяльнага вызвалення пралетарыяту. Нацыянальныя бар'еры падзяляюць працоўных, пісаў Ленін, а нам патрэбна пралетарская згуртаванасць, каб перамагчы буржуазію. Таму неабвержным дагматам марксізму заўсёды заставаўся ідэал вялікай шматнацыянальнай дзяржавы, гэткай камуністычнай імперыі. Ленін нават напісаў на гэтую тэму спецыяльную працу "Аб лозунгу Злучаных Штатаў Еўропы", у якой выказаўся за стварэнне вялікай сацыялістычнай дзяржавы ў межах усёй Еўропы.

Аднак ход рэвалюцыйнай барацьбы супраць самаўладдзя і рэвалюцыйныя падзеі 1917 года даволі хутка пераканалі Леніна, што жаданне народаў да незалежнасці і самавызначэння бадай што самае моцнае пачуццё, якое выклікала ў народных мас рэвалюцыя 1917 года. І тады, не адмаўляючыся ад першапачатковых дагматаў, Ленін высунуў тэорыю аб магчымасці нацыянальнага самавызначэння аж да стварэння незалежнай нацыянальнай дзяржавы, але на сацыялістычных пачатках. Карацей кажучы: калі хочаце незалежнасці, звяртаўся правадыр сацыялістычнай расійскай рэвалюцыі да народаў былой расійскай імперыі, дык мусіце выбіраць камуністычны сацыяльны лад для сваёй дзяржавы.

Пры ўсёй вышэйпаданай спрошчанасці ленінскіх поглядаў на нацыянальнае пытанне менавіта гэтая канцэпцыя выказала найбольшую дзейснасць у варунках пасля-рэвалюцыйнай разрухі і грамадзянскай вайны. Менавіта згодна з ёй і з'явіліся шматлікія псеўданезалежныя савецкія рэспублікі, аб'яднаныя пазней у Савецкі Саюз.

У дачыненні да беларусаў бальшавіцкая канцэпцыя вырашэння нацыянальнага пытання праявілася ў абвяшчэнні спачатку Беларускай, а пазней Літоўска-Беларускай сацыялістычных рэспублік. І першая, і другая былі заснаваны не згодна з мясцовай ініцыятывай, а паводле планаў Крамля. Сутнасць іх абвяшчэння палягала ў спробе даць беларускаму і літоўскаму народам нейкі сурагат незалежнасці, падмяніць сапраўднае самавызначэнне новай, крыху падмаляванай формай залежнасці ад Масквы.

Польская канцэпцыя вырашэння беларускага пытання была менш складанай, але не менш дэмагагічнай. Калі бальшавіцкі падыход заснаваны быў галоўным чынам на ідэалогіі так званага інтэрнацыяналізму, які тэарэтычна раўняў у правах усе нацыі, але ў сапраўднасці ставіў у прывілеяванае становішча адну "нацыю" — "нацыю бальшавікоў", дык польскі варыянт трактавання беларусаў быў заснаваны на польскай нацыянальнай ідэі, ідэі польскага месіянства ў славянскім свеце.

Польская канцэпцыя вырашэння беларускага нацыянальнага пытання несла ў сабе выразную пячатку асобы Юзэфа Пілсудскага, ягонага паходжання і выхавання. Будучы кіраўнік польскай дзяржавы нарадзіўся на беларускай этнічнай тэрыторыі — у мястэчку Зулоў на Віленшчыне. Шляхецкі беларускі род Пілсудскіх спаланізаваўся задоўга да ягонага нараджэння. Аднак усведамленне свайго беларускага паходжання першы польскі маршал, відаць, захоўваў на працягу ўсяго свайго жыцця. Аб гэтым сведчыць і добрае веданне беларускай мовы, на якой ён звярнуўся да сходу беларускага грамадства ў Мінску, калі ягоныя войскі адбілі ў 1919 г. у бальшавікоў будучую беларускую сталіцу; і запіс у

пратаколе допыту пасля арышту ў 1897 годзе аб тым, што Іван Восіпавіч Пілсудскі належыць да беларускай нацыянальнасці; і ягоныя спробы вырашаць беларускае пытанне пасля травеньскага (1926 года) дзяржаўнага перавароту ў якасці свайго, мясцовага для беларусаў чалавека.

Федэралізм Пілсудскага заключаўся ў тым, што Польшча павінна стаць своеасаблівым апекуном, кіраўніком народаў, якія некалі належалі да Рэчы Паспалітай. Для літоўцаў, беларусаў, украінцаў гэтая канцэпцыя прадугледжвала аўтаномію, а не раўнапраўнае існаванне з палякамі ў рамках адзінай супольнай дзяржавы. Дзеля гэтага і тактыка Пілсудскага падчас вайны з Савецкай Расіяй палягала не ў вызваленні народаў з-пад савецкай акупацыі, а ў стварэнні так званых здзейсненых фактаў. Іншымі словамі, гэта была замена адной акупацыі на іншую, і мясцовае насельніцтва павінна было разважаць з палякамі не як з вызваліцелямі, а як з новымі гаспадарамі. Пілсудскі такім чынам намагаўся стварыць не сапраўдную федэрацыю накшталт той, якая існавала ў ранейшай Рэчы Паспалітай, а польскую дзяржаву з абмежаванай аўтаноміяй для іншых народаў.

Пілсудскі нідзе і ніколі не выкладаў свой канкрэтны план федэрацыйнага уладкавання польскай дзяржавы. Меліся толькі паасобныя элементы гэтага плана. Сённяшнія даследчыкі знаходзяць гэтыя элементы ў ягонай прамове перад беларускімі дзеячамі летам 1919 года, пасля ўступлення ягоных войск у Мінск, а таксама ў паразуменні з Пятлюрам, дзе ўкраінцам абяцалася ўсеагульная падтрымка іх нацыянальных імкненняў. Сам Пілсудскі прызнаў гэты факт падчас даклада 24 верасня 1922 года ў Віленскім універсітэце. Мае федэратыўныя планы, сцвярджаў ён, былі вельмі неканкрэтнымі і залежалі ад ходу баявых дзеянняў на ўсходнім фронце і ад моцы і магчымасцей таго ці іншага нацыянальнага руху. Калі б пасля перамогі польскага войска той ці іншы нацыянальны рух не выказваў бы дастаткова моцнага жадання да аўтаноміі, ці федэрацыі, дык гэтая тэрыторыя магла заставацца пад поўным кантролем палякаў. Датычыла гэта перадусім беларусаў, пра якіх Пілсудскі гаварыў з пагардаю. У сваім віленскім выступленні 1922 года ён сцвердзіў, што проста не знайшоў на Беларусі дастаткова ўплывовых палітыкаў, з якімі можна было пачынаць размову аб федэрацыі. Пакінем на яго сумленні гэтае сцвярджэнне. Прыгадаем толькі, што ў той час існаваў урад БНР, існаваў уплывовы і шанаваны ў беларускім народзе палітычны лагер беларускіх адраджэнцаў. Але Пілсудскі шукаў іншых беларусаў, паланафілаў, згодных на поўнае падпарадкаванне бацькаўшчыны польскім уплывам. Ён шукаў не партнёраў для сапраўднай федэрацыі, а паслухмяных статыстаў з беларускага асяроддзя, здольных фірмаваць фікцыю федэрацыі. Вось чаму ён і не знайшоў гэткіх людзей.

Палітыка Пілсудскага, накіраваная на адбудову Польшчы ў межах 1772 года, не сустракала падтрымкі заходніх дзяржаў-пераможцаў у першай сусветнай вайне, хаця здавалася б, што Польшча на Усходзе адстойвае іх інтарэсы, змагаючыся з бальшавізмам. Англія, Францыя і ЗША былі занепакоены нараджэннем новага польскага імперыялізму. Палітыка гэтая не мела поўнай падтрымкі і з боку польскага парламента і польскага народа. Перад вачыма польскіх палітыкаў з лагера Рамана Дмоўскага стаяў сумны прыклад Аўстра-Венгрыі, імперскай шматнацыянальнай дзяржавы, якая зусім нядаўна развалілася пад ціскам сваіх нацыянальных праблем. Тое самае можа чакаць і Польшчу, справядліва прадракаў Дмоўскі.

Аднак Юзэф Пілсудскі адкінуў гэтыя папярэджванні. Ён паслядоўна імкнуўся да ўключэння ў склад польскай дзяржавы як мага большай тэрыторыі на Усходзе. Палітыка гэтая і прывяла да стварэння Сярэдняй Літвы.

Савецка-польская вайна працягвалася ад лютага 1919 г. да кастрычніка 1920 г. Падчас яе 28 лютага 1920 г. савецкі ўрад накіраваў Польшчы прапанову мірнага ўрэгулявання на падставе граніцы паміж дзвюма дзяржавамі, якая б ішла ўздоўж тагачаснай лініі фронту. Такім чынам, Ленін, у сувязі з цяжкай сітуацыяй на іншых франтах грамадзянскай вайны, адмаўляўся не толькі ад Заходняй Беларусі, але і ад Цэнтральнай, з пазнейшай беларускай сталіцай Мінскам. Пілсудскі, аднак, гэтую прапанову не прыняў. Ён па-ранейшаму арыентаваўся на аднаўленне межаў Польшчы 1772 года. Да таго ж, ён рыхтаваўся да саюза з украінскім лідэрам Пятлюрам дзеля супольнага паходу супраць бальшавікоў.

Але Пілсудскі не разлічыў сваіх сіл. Новае кіеўскае наступленне польскіх войск выклікала ў Расіі моцны прыліў патрыятызму. У Чырвоную Армію запісалася 25 тысяч афіцэраў былой царскай арміі. Акрамя таго, цэлыя часткі казакаў, якія зусім нядаўна змагаліся супраць чырвоных у складзе арміі генерала Дзянікіна, пераходзілі на бок чырвоных, каб змагацца з польскай інтэрвенцыяй.

Да таго ж, вясной 20 года галоўныя сілы белых армій былі разгромлены. Калчак расстраляны ў Іркуцку, пабіты Дзянікін накіраваўся ў эміграцыю. Толькі рэшткі дзянікінскага войска схаваліся ў Крыме пад камандаваннем генерала Врангеля.

Такі чынам, Савецкая Расія змагла сканцэнтраваць супраць палякаў летам 1920 года значныя сілы. У маі распачалося адначаснае наступленне Чырвонай Арміі на Беларусі і Украіне. Спачатку палякам удавалася стрымліваць націск чырвоных, але ў хуткім часе іх абарона не вытрымала. Распачалося доўгае адступленне польскай арміі аж да самай Варшавы.

Менавіта ў гэты перыяд палякі пачалі сутаргава шукаць новых хаўруснікаў для сваёй справы. Распачаліся перамовы з літоўскім урадам у справе вырашэння віленскага канфлікту, новыя ўступкі тэрытарыяльнага плана былі зробленыя украінцам, згадзіліся палякі і на правядзенне плебісцыту ў Сілезіі.і на Паморʼі. Успомнілі польскія кіраўнічыя колы і пра беларусаў. У Гародні ў чэрвені 1920 года распачала сваю працу Беларуская вайсковая камісія, мэтай якой было стварэнне незалежнага беларускага войска. Адным з кіраўнікоў яе стаў Алесь Гарун (Аляксандр Прушынскі) — вядомы беларускі паэт і прызнаны лідэр беларускага нацыянальнага адраджэння. Аднак наступленне Чырвонай Арміі было такім хуткім, што першыя аддзелы добраахвотнікаў беларускага войска так і не паспелі прыняць удзел у барацьбе з бальшавікамі. Яны былі эвакуіраваны ў Кракаў, дзе працягвалася баявая падрыхтоўка. Частка з іх пазней была кінута на палескі фронт, дзе беларускія аддзелы далучыліся да слуцкіх паўстанцаў пад канец 1920 года. Але Алесь Гарун гэтага не дачакаўся. Ён памёр у Кракаве 7 ліпеня 1920 года.

Нягледзячы на тое, што вайна паміж Савецкай Расіяй і Польшчай адбывалася на фронце ў паўтара тысячы кіламетраў, была гэта ў нейкім сэнсе дзіўная вайна. Камандарм М. Тухачэўскі, які распачаў рашучае наступленне супраць палякаў летам 1920 года, меў пад сваёй камандаю ўсяго 110 тысяч жаўнераў. Польскія войскі, якія бараніліся на Беларусі, мелі ў сваім складзе каля 86 тысяч штыкоў і 9 тысяч шабляў. Вядомая амаль усім Конная армія Будзённага налічвала ў сваім складзе ўсяго 16 тысячаў жаўнераў-кавалерыстаў і была меншая за дарэвалюцыйную дывізію царскага войска. У параўнанні з першай сусветнай вайной, калі на франтах змагаліся і гінулі мільённыя масы жаўнераў, гэтая вайна напамінала хутчэй напалеонаўскія войны, калі не было трывалага фронту, а баявыя дзеянні адбываліся галоўным чынам падчас паасобных вялікіх бітваў і малых сутычак.

Такім чынам, вялікі бальшавіцкі паход у Еўропу, каб раздзьмухаць пажар сусветнай камуністычнай рэвалюцыі, на самай справе быў вайсковай акцыяй, здольнай у выпадку поспеху паставіць на калені толькі Польшчу, краіну, якая сама толькі-толькі адрадзілася пасля 125 гадоў няволі і перажывала шматлікія цяжкасці станаўленчага перыяду.

У сярэдзіне жніўня 1920-га першыя аддзелы Чырвонай Арміі знаходзіліся ўсяго за 10—15 км ад польскай сталіцы. У Беластоку ў гэты час польскія камуністычныя лідэры на чале з Дзяржынскім і Мархлеўскім ужо стварылі польскі камуністычны ўрад, выдалі адпаведныя адозвы-заклікі да польскага народа і былі гатовы пераняць уладу ў свае рукі. 12 жніўня галоўнакамандуючы Чырвонай Арміяй Л. Троцкі выдаў загад аб апошнім "рашаючым штурме першай цытадэлі сусветнага імперыялізму" Варшавы. У бой былі кінутыя лепшыя часткі Чырвонай Арміі. Здавалася б, лёс Польшчы вырашаны, пасля Чырвонай Украіны, Чырвонай Беларусі, Туркестана і іншых частак былой расійскай імперыі, якія занялі бальшавіцкія войскі, на карце Еўропы з'явіцца і Чырвоная Польшча. Але сталася інакш. Палякі называюць падзеі тых дзён "цудам над Віслай".

Ці сапраўды гэта быў цуд? І якім жа чынам палякам удалося выратавацца?

(Працяг будзе)

ПАМЯЦІ Анатоля САПЕТКІ

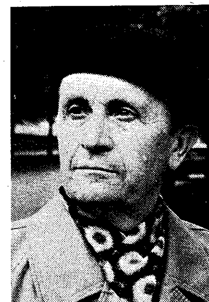

Памёр Анатоль Канстанцінавіч Сапетка. Ён быў з тых рэдакцыйных работнікаў, чыя праца, як кажуць, не на самым відавоку, хоць і залежыць ад яе вельмі многае. Анатоль Канстанцінавіч доўгія гады быў лімаўскім мастаком-афармiцелем. Вельмі надзейным, пунктуальным, надзеленым добрым мастацкім густам.

Полем яго дзейнасці былі не толькі газетныя старонкі. Член Саюза мастакоў Беларусі, А.Сапетка афарміў нямала кніжак, часопісных публікацый.

Падпольшчык, франтавік у гады Вялікай Айчыннай вайны Анатоль Канстанцінавіч быў яшчэ і проста вельмі прыстойным, крыштальна сумленным і чулым чалавекам.

Памяць пра Анатоля Канстанцінавіча Сапетку будзе жыць у сэрцах ягоных сяброў, ва ўсіх, хто яго ведаў і паважаў.

ЛІМАЎЦЫ

Кіно

АДСУМАВАЛІ ПА НОВЫМ ЗМЕСЦЕ?..

Нядаўна адбылася падзея, важная для нашай культуры — першы выпуск сцэнарнага факультэта Беларускай акадэміі мастацтваў. У беларускае кіно прыйшло 7 маладых драматургаў.

Апошні час наш кінематограф сумуе па новым змесце, а ў кіно ўсё пачынаецца з драматургіі. Не толькі ў тым сэнсе, што без выдатнага сцэнарыя не можа быць добрага фільма. Але і ў тым, што драматургія з самага пачатку задае і вызначае ўзровень сацыяльнага мыслення, які — лепей ці горай — увасабляецца на экране. А між тым вартых сцэнарыяў значна паменела: угадваецца тое, што ўжо напісана, сыграна...

Добра разумеў гэта становішча кінарэжысёр Віктар Тураў, калі два гады таму набраў групу сцэнарыстаў у сваю творчую майстэрню, што ўзнікла пры акадэміі мастацтваў. Гэта быў своеасаблівы эксперымент — дагэтуль сцэнарыстаў рыхтаваў толькі расійскі ВГИК. Таму можна сказаць, што першы "свой" выпуск — падзея для беларускага кінематографа.

Яны прыйшлі ў кінадраматургію з самых розных прафесій. Гэта людзі рознага жыццёвага вопыту, са сваім уласным светапоглядам, спосабам абыходжання з жыццёвым матэрыялам, узроўнем літаратурнага майстэрства. Іх абʼядноўвае імкненне адлюстраваць сваё бачанне жыцця сродкамі кіно.

Зразумела, сцэнарыі, якія былі прадстаўлены на суд строгай, але добразычлівай экзаменацыйнай камісіі, істотна адрозніваліся як па тэматыцы, так па жанрах.

Дыпломная работа Вольгі Шчукінай "Шэльма" поўная драматычных эпізодаў. Па меркаванні В.Турава, у ім ёсць спроба паяднаць чалавека з тым, што мы бачым вакол сябе. Жанр сцэнарыя не зусім акрэслены, і гэта зразумела: кіно часам патрабуе раскутасці, разнявolення ў арганізацыі сюжэтных ліній, характараў. Тым не менш, Міхаіл Шэлехаў, вядомы кінадраматург, адзін з тых, хто браў удзел у навучанні маладых сцэнарыстаў, звярнуў увагу на існуючую праблему жанру. Калі раней жанравыя межы былі размытыя, дык сённяшняя сітуацыя ў кінематографе вымагае больш жорсткіх рамак. Нягледзячы на жанравую раскутасць, сцэнарый В.Шчукінай атрымаў станоўчы водгук, асабліва адзначана... добрая беларуская мова.

Аляксандр Богдан прыйшоў на сцэнарны факультэт як тэатральны драматург. Тэма яго дыпломнай работы — "просты чалавек у няпросты час". "Жук" — гісторыя валацужнага сабакі і — паралельна — лёс беспрытульнай дзяўчыны. Сцэнарый дае шмат магчымасцей для рэалізацыі гэтай чуллівай гісторыі на экране, але самі гэтыя магчымасці да канца не прапрацаваныя, магчыма, з-за змяшэння аўтарам тэатральнай і кінематаграфічнай спецыфікі. Рэцэнзент Фёдар Конеў адзначыў перспектыўнасць аўтара і падкрэсліў, што галоўнае ў прафесіі сцэнарыста — заўсёды "гарэць ідэямі".

Сцэнарый Сяргея Русаковіча "Спакуса жыцця" выяўляе адметнае рэжысёрскае мысленне з некаторай доляй інтымнасці. Інтымнасць, у сваю чаргу, выяўлена знарок простай мовай. Рэцэнзент Аляксандр Яфрэмаў, рэжысёр і мастацкі кіраўнік Тэатра-студыі кінаакцёра, назваў гэтую работу "з'явай маральнасці" і пажадаў маладому драматургу большай волі і вынаходлівасці, а таксама больш уважлівасці да другарадных ліній.

Дыпломнай работай Анатоля Шымаганца стала меладрама "Сузор'е Рака". Гэта трапяткая гісторыя пра вечныя каштоўнасці, пра жыццё, схаванае ад пабочных позіркаў. Тут прысутнічае далікатны аналіз пачуццяў і адчуванняў, што гаворыць аб эрудыцыі аўтара, складанасці яго душэўнага свету. Анатоль "працуе" ў прыглушаных танах і падчас яго манера сцэнарыста залішне сентыментальнай. Але А. Яфрэмаў ацаніў сцэнарый як вельмі спрыяльны матэрыял для рэжысёраў, які здольны вытрымаць любую крытыку, бо нясе ў сабе зарад эстэтычнай культуры.

Трое астатніх сцэнарыстаў не прысутнічалі на уласным выпуску, і ўсе — па творчых прычынах. Андрэй Арцёменка і Таццяна Уладзімірава вырашылі прадоўжыць сваю сцэнарную адукацыю і здавалі ў гэты час уступныя экзамены (Андрэй — у Мюнхене, Таня — у Маскве), а Аркадзь Груздоў быў заняты канкрэтным увасабленнем сваёй работы: яго сцэнарый прыняты да пастаноўкі на "Масфільме". Іх работы таксама разглядаліся падрабязна.

Аўтарскі свет Таццяны Уладзіміравай асаблівы. Нягледзячы на вельмі юны для драматурга ўзрост, яе патэнцыяльныя магчымасці ярка праявіліся ў камедыі "Шнуркі". Ёй уласціва далікатнае драматургічнае пачуццё — яна ўмее прыўнесці ў сцэнарый трапяткое "ледзь-ледзь", без якога няма добрага густу. Мяккі гумар і цэльнасць асобы аўтара — цудоўнае набыццё для беларускай кінадраматургіі.

Першая спецыяльнасць Андрэя Арцёменкі выдатна дапаўняе прафесію кінасцэнарыста. Андрэй — добры скрыпач, скончыў кансерваторыю і, несумненна, музычная адукацыя дапаможа яму больш чуйна і глыбока разумець жыццё ў кінематографе. Гэта чалавек таленавіты, мысляр і рамантык. Сцэнарыст і рэдактар Вера Ганчарова адзначыла яго асаблівую манеру пісьма — хранікальную. Андрэй прадставіў галерэю партрэтаў маладых людзей, якіх сам меў магчымасць назіраць, падарожнічаючы па Еўропе. І ўсё гэта вытрымана ў адзіным стылі! Мо гэта таксама вынік музычнай стройнасці мыслення?..

Пра Аркадзя Груздова В.Тураў сказаў: "У нас з'явіўся "хуліган". Аркадзь скончыў Львоўскую цыркавую вучэльню, а на сцэнарны факультэт прыйшоў з дзіцячымі казкамі і апавяданнямі. Яго дыплом напісаны ў складаным жанры камедыі. Аўтар "Эльдарада" добра разумее прыроду гумару, з бляскам вырашае заблытаныя сітуацыі, аднак часам занадта захапляецца буйнымі характарамі.

Аналізуючы дыпломныя работы маладых сцэнарыстаў, можна заўважыць адну асаблівасць: сярод іх не было ніводнай выпадковай, і ўсе ўладальнікі дыпломаў людзі таленавітыя. А да таленту дадаюцца добрыя вочы... Магчыма, менавіта іх бракуе сёння нашаму кінематографу?

Увесь курс залічаны ў штат студыі "Беларусьфільм".

Наталля ЕЎДАКІМАВА

Адгалоскі

У N 21 "ЛіМа" за 26 мая 1995 г. апублікаваны артыкул С.Васілюка з Гайнаўкі "І не "адзіная", і не "самая", у якім аўтар выступае супраць тэндэнцыйнасці ў асвятленні царкоўнай уніі 1596 г. у беларускім друку. На мой погляд, змагаючыся з тэндэнцыйным асвятленнем гэтай гістарычнай падзеі, аўтар і сам дапускае шмат тэндэнцыйнасці.

ДАВАЙЦЕ БЕЗ ТЭНДЭНЦЫЙНАСЦІ

Каб не даваць падстаў для домыслаў, адразу падкрэслю, што я праваслаўны, гэтаксама, як мае дзед і бацька былі праваслаўнымі, і я не мяняю веравызнання, лічу, што Бога трэба мець у душы, а не напааз у той ці іншай царкве.

Спадар Васілюк, на жаль, дапускае "нацяжкі" і вольныя доказы, пра што маўчаць проста немагчыма. Бо калі б змаганне з уніяй не насіла палітычны характар, не мела мэтаю русіфікацыю беларускага і ўкраінскага насельніцтва, то нашто была патрэбная акцыя па зліцці уніяцкай і праваслаўнай цэркваў атэісту Сталіну? Рэлігія — опіум для народа, але няхай рэлігійны кайф будзе ад праваслаўя, чым ад уніяцтва. Чаму? Ды таму, што уніяцтва дазволіла захаваць нацыянальную адметнасць украінцам на Валыні і Падоллі, і гэты "нацыяналізм" не падабаўся "інтэрнацыяналісту" Сталіну, па прыкладзе Беларусі ён ведаў, што з ліквідацыяй уніяцтва і падпарадкаваннем веруючых рускай праваслаўнай царкве насельніцтва становіцца больш лаяльным да маскоўскае ўлады. А тое, што "да невыбачальнага граху і найцяжэйшага злачынства — паводле хрысціянскіх законаў — залічваецца менавіта выкарыстоўванне рэлігіі ў палітычных мэтах", як піша сп.Васілюк, дык гэтага "граху" ніхто не баяўся раней і не баіцца зараз. Бо і зараз пасіўнае супраціўленне праваслаўнага духавенства беларусізацыі зусім не такое апалітычнае, як можа падацца з першага погляду. Гаворка з пеўчымі, актывам веруючых вядзецца выключна на рускай мове, і гэта мае тую ж мэту, што і перавод беларускіх школ на рускую мову навучання пасля вайны — далучэнне насельніцтва да "больш культурнай мовы", у выніку чаго і паўстае "трасянка". Бо як жа будзеш святару адказваць на беларускай мове, калі ён да цябе звяртаецца на "больш культурнай" рускай? Вось і стараецца бабуля адказваць "культурна", калечачы словы, якія ўжывае штодня дома. Як бы ні ўсміхаўся нехта з былых атэістаў, а ўплыў духавенства на веруючых бабуль і дзядуль большы, чым дзяржаўных (аплачваемых дзяржаваю) партыйных агітатараў 10-20 гадоў таму. І зусім невыпадкова свядомыя беларусы праваслаўнага веравызнання галасавалі супраць таго, да чаго заклікаў БНФ. Нехта ж уклаў у гэтыя галавы, што БНФ — гэта паланізацыя, садзейнічанне акаталічванню і саюз з менш магутнай эканамічна Польшчай, а нам больш карысны саюз з багатай Расіяй. Так што "перамога" чырвоназялёнага прэзідэнцкага сцяга і адказ "так" на іншыя пытанні рэферэндуму не адбыліся і без уплыву тых, для каго "выкарыстоўванне рэлігіі ў палітычных мэтах — невыбачальны грэх".

Мне было наканавана лёсам працаваць з украінцамі Прыкарпацця і Валыні, і я павінен быў вывучыць украінскую мову, бо па-руску яны "не разумелі" і загады не выконвалі. Тое, што малапісьменны ўкраінец з-пад Тарнопаля добра ўсведамляў, што ён не паляк і не рускі — гэта вынік таго, што ён меў "сваю" рэлігію і "сваіх" святароў-украінцаў, якіх не вучылі ў семінарыях выпускнікі маскоўскіх ды ленінградскіх духоўных семінарый. Параўнаем паводзіны чэхаў і ўкраінцаў (заходніх). Воляю суседніх дзяржаў і тыя і другія аказаліся пад уладаю каталікоў-аўстрыякаў. Каталікі-чэхі значна анямечыліся перад першай сусветнай вайной, да чаго не дайшло сярод уніятаў-украінцаў. І гэтага баяўся атэіст Сталін, якому трэба было стварыць новую супольнасць — савецкі народ. А рэлігія заходніх украінцаў дазваляла ім захаваць сваю адметнасць. Таму і падтрымлівалася дзейнасць Ярослава Галана, барацьба якога з уніяцтвам мела палітычную накіраванасць. Па-дзеі падчас гарбачоўскай перабудовы на Заходняй Украіне паказалі, што зліццё уніяцтва з праваслаўем пасля вайны насіла прымусовы характар, праводзілася пад націскам камуністычных улад, бо, адчуўшы сапраўдную свабоду веравызнання, уніяты Украіны вярнуліся да веры продкаў. Заходнія ўкраінцы настолькі захавалі сваю этнічную адметнасць, што, скажам, А.Салжаніцын лічыць іх нават не ўкраінцамі, бо гэтаму рускаму патрыёту, амаль шавіністу, больш даспадобы ўкраінцы, якіх 350 гадоў русіфікавалі пад уладаю цароў і правадыроў. Я лічу, што гэтаму садзейнічала магчымасць захаваць да 1948 года "сваю", адметную ад суседзяў, рэлігію.

Працаўнікі уніяцтва даказваюць, што ўвядзенне уніі мела мэтаю паланізацыю і каталізацыю беларусаў і ўкраінцаў. Не пазбег гэтага міфу і сп.Васілюк, які піша: "Навязваючы нашым продкам унію, каталіцкаму кліру і ўладам Першай Рэчыпаспалітай рупіла тое, каб праваслаўную Беларусь і Украіну падпарадкаваць Ватыкану і гэтым самым мацней звязаць іх з суперкаталіцкай Польшчай". Я маю падставы лічыць, што справа тут не аб падпарадкаванні далёкаму Рыму, а аб адрыве ад уплываў блізкай Масквы. Бо калі і зараз уплыў праваслаўнага духавенства на павышэнне сімпатый да Масквы нельга недаацэньваць, то які ж ён быў, той уплыў, на пагалоўна непісьменную паству 400 гадоў таму! Менавіта праз духавенства Расія ўплывала на падзеі ў той самай Рэчыпаспалітай, аб якой піша сп.Васілюк. Вялікі рускі паэт А.Пушкін пісаў аб гэтым так:

"Но Георгий (Канінскі. — **А.Б.**) есть один из самых достопамятных мужей минувшего столетия. Жизнь его принадлежит истории. Он вступил в управление своею епархией, когда Белоруссия находилась еще под игом Польши. Православие было гонимо католическим фанатизмом. Церкви наши стояли пусты или отданы были униатам. Миссионеры насильно гнали народ в униатские костелы, ругались над ослушниками, секли их, заключали в темницы, томили голодом, отымали у них детей, дабы воспитывать их в своей вере..." (І гэта ўсё пры царстваванні Кацярыны ІІ, праз 200 гадоў пасля абвяшчэння уніі? Нешта не хочацца верыць Аляксандру Сяргеевічу, — **А.Б.**) Георгий искал защиты у русского правительства; **он доносил** обо всем св.синоду и жаловался нашему посланнику, находившемуся в Варшаве...

Дерзость гонителей час от часу усиливалась. Польское правительство им потворствовало. Миссионеры своевольничали, поносили православную церковь, лестью и угрозами преклоняли к унии не только простой народ, но и священников.

Георгий снова жаловался России. (А чаму не ў Грэцыю ці ў Сербію? — **А.Б.**) Императрица Елисавета Петровна, перед самой своей кончиною, и государь Петр III при своем восшествии на престол, требовали от польского двора, чтоб гонения над нашими единоверцами были прекращены; но избавление православия предоставлено было Екатерине II.

Георгий предстал перед нею в 1762 году в Москве, когда она корсновалась, и вслед за русским духовенством принес ей вместе с поздравлениями тихие сетования народа (??? — **А.Б.**), издревле нам родного, но отчужденного от России жребиями войны. Екатерина с глубоким вниманием выслушала печальную речь **представителя будущих ее подданных**, и когда, несколько времени спустя, св.синод думал вызвать Георгия и поручить в его управление Псковскую епархию, **императрица на то не согласилась и сказала: "Георгий нужен в Польше"**. (У якасці каго: даносчыка, падбухторшчыка? Архіепіскап Беларусі патрэбны быў не святому сіноду ў Беларусі, а менавіта царыцы, якая рыхтавала захоп гэтых земляў. Дык якія функцыі выконваў вышэйшы іерарх рускай праваслаўнай царквы на нашых землях: рэлігійныя ці палітычныя? — **А.Б.**)...

...Георгий, один из первых членов Слуцкой конфедерации, определен был в члены сей комиссии. Он опять отправился в Варшаву и деятельно занялся объяснением древних грамот, на коих основаны были права диссидентов...

...Между тем Барская конфедерация, поддерживаемая политикою Шуазеля, воспламенила новую войну. Следствием оной был первый раздел Польши. Семь областей **древнее достояние нашего отечества** (цікава, калі сем абласцей Беларусі належалі Маскоўшчыне? — **А.Б.**), были ему возвращены — и в 1773 году Георгий явился перед Екатериною уже как подданный, радостно приветствуя избавительницу и законную владычицу Белоруссии. (А.С.Пушкін, Поўны збор твораў у шасці тамах. Дзярж. выд. мастацкай літаратуры, Масква, 1950 г., том. 6, стр.42-44).

Дык кім быў архіепіскап (арцыбіскуп) Беларусі Георгі Каніскі, якога сучасныя русіфікатары Беларусі робяць амаль святым? Духоўным настаўнікам ці палітыкам? Мяркую, адказ адназначны. Ды і ад імя якога народа ён мог выступаць перад рускімі царамі, калі 80 працэнтаў насельніцтва Беларусі было уніятамі? Гэта такое самае выступленне ад імя народа, як і сучаснага Сабора "Белая Русь". І тут мае рацыю сп.Васілюк, што "рэлігія была выкарыстана імі ў дасягненні гэтых палітычных мэт". А выніку гэтай палітычнай барацьбы мы бачым сёння, бо там, куды рукі царызму не дацягнуліся і унія засталася рэлігіяй народа, нацыянальная самасвядомасць людзей значна вышэйшая, чым у нас, дзе унія была скасавана, дадаўшы свету праваслаўных і каталікоў, якія і пры царызме апалячваліся. І не выключана, што сучасныя палякі Гародні 90 гадоў таму былі уніятамі-беларусамі. Дык каму на карысць была барацьба з уніяцкімі "адшчапенцамі"? Напэўна, не беларускаму народу. Бо уніяцтва захоўвала беларускасць, чаго не скажаш аб праваслаўі нават сёння.

Гэта сцвярджаў нават у бальшавіцкай Беларусі Аляксандр Цвікевіч у сваёй кнізе, выдадзенай у 1929 годзе, — "Западно-русизм": нарысы з гісторыі грамадскай мыслі на Беларусі ў XIX і пачатку XX ст.". Ён сцвярджае: "Як у кожнай вуніяцкай сям'і таго часу, так і ў сям'і Каяловіча захаваўся амаль у незакранутым выглядзе стары беларускі быт, беларуская мова, старадаўнія звычаі, успаміны". У сваёй працы А. Цвікевіч спасылаецца і на запісы І. Сямашкі, жыўшага ў XIX ст., які пісаў: "Увесь грэка-уніяцкі народ размаўляе мовай беларускай, альбо маларасійскай, дзеці уніяцкага духавенства ў доме сваіх бацькоў і па-за ім амаль выключна чуюць гэту мову..." І гэта не адзінае сведчанне.

А наконт шкоднасці уніі, якую быццам бы Павел Асеніца назваў вар'яцтвам, — гэта залежыць ад таго, з якога боку глядзець. Для русіфікатараў, кшталту Георгія Каніскага, — напэўна. А вось з такім тэзісам С.Васілюка: "Найбольшае, аднак і невыбачальнае зло уніі заключаецца ў тым, што праз яе свядома быў запачаткаваны падзел аднаго, па натуры сваёй добрага і спакойнага народа на тры ўзаемаварожыя свядомасці: праваслаўную, уніяцкую і каталіцкую, з ліквідацыяй якога беларусы справіцца не могуць і па сёння", — не магу пагадзіцца. А чаму не ўзнікла ў народзе варожасці, калі князь Мікалай Радзівіл Чорны прапагандаваў і ўводзіў рэфармацыю ў выглядзе яе плыні — кальвінізму? Сымон Будны выкладаў катэхізіс у Вільні і Клецку, друкаваў кнігі рэлігійнага зместу на тагачаснай беларускай мове і нідзе няма сведчанняў таго, што ў грамадстве тады ўзнікла варожасць. Наадварот, пашыралася адукацыя народа, бо рэлігійная прапаганда вялася друкаваным словам, кальвіністы адкрывалі школы, каб замацаваць свае погляды сярод моладзі — будучыні народа. А пасля: чаму сп.Васілюк піша аб трох узаемнаварожых свядомасцях? Ці ж уніяцтва — гэта ўжо не каталіцызм з грэцкай абрадавасцю?

Сваю думку аб "шкоднасці" уніі сп.Васілюк распаўсюджвае нават на лёс польскай дзяржавы. Не свавольства шляхты, так добра апісанае А.Міцкевічам у паэме "Пан Тадэвуш", не прарускія і незалежніцкія канфедэрацыі Барская, Таргавіцкая і г.д. паўплывалі на знікненне Рэчыпаспалітай з карты Еўропы, а царкоўная унія. Гэта нешта новае. Мне здаецца гэта самай вялікай "нацяжкай" у доказах аўтара артыкула, хаця я не ўпэўнены, што чалавек, хрышчоны ў праваслаўнай царкве, павінен быў "перахрышчвацца" на уніята. Што ва уніятаў, якія захавалі ўсходні абрад, хрышчэнне адбывалася інакш, чым у праваслаўных? Не ўпэўнены. А сп. Васілюк піша, што беларусы яшчэ доўга будуць адчуваць "дабрадзействы" перахрышчэнняў. Не ведаю, але мне здаецца, што аўтар артыкула памыляецца, альбо выбраў не тое слова для абазначэння змены веравызнання.

Я не маю багаслоўскай адукацыі, таму мае доказы мо не надта "навуковыя". Але я працаваў з людзьмі, якія захавалі рэлігію продкаў ад XVI стагоддзя, і бачыў, меў магчымасць параўноўваць іх нацыянальную самасвядомасць з нашай беларускай. Засталіся б мы уніятамі — вынікі прэзідэнцкага рэферэндуму былі б зусім іншымі.

Таму я лічу, што царскі гвалт над уніяцтвам быў не гвалтоўным аднаўленнем спрадвечнага веравызнання, а быў гвалт палітычны, на патрэбу імперыі, а не людзей.

Аляксандр БАХАНЧЫК,
пенсіянер

Гарадзея,
Нясвіжскі раён

ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Саюз беларускіх пісьменнікаў; Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі

Х.Дунец (1932-35)
І.Гурскі (1935-41)
А.Куляшоў (1945-46)
М.Горцаў (1947-49)
П.Кавалёў (1949-50)
В.Вітка (1951-57)
М.Ткачоў (1957-59)
Я.Шарахоўскі (1959-61)
Н.Пашкевіч (1961-69)
Л.Прокша (1969-72)
Х.Жычка (1972-76)
А.Асіпенка (1976-80)
А.Жук (1980-86)
А.Вярцінскі (1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Жана ЛАШКЕВІЧ
Алесь МАРЦІНОВІЧ
Барыс ПЯТРОВІЧ, *першы намеснік галоўнага рэдактара*
Юрась СВІРКА
Віктар ШНІП, *намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі -- *332-461*
намеснікі галоўнага рэдактара -- *332-525, 331-985*
аддзелы:
публіцыстыкі -- *332-525*
пісьмаў і грамадскай думкі -- *331-985*
літаратурнага жыцця -- *332-462*
крытыкі і бібліяграфіі -- *332-204*
паэзіі і прозы -- *332-204*
музыкі -- *332-153*
тэатра, кіно і тэлебачання -- *332-153*
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў -- *332-462*
навін -- *332-462*
мастацкага афармлення -- *332-204*
фотакарэспандэнт -- *332-462*
бухгалтэрыя -- *268-640*

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра «ЛіМа»
Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку". (г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7235.
Нумар падпісаны 31. 8.1995 г.
ЗАКАЗ 3527
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12